

România literară

SĂPTĂMINAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

47

Joi 21 noiembrie 1991
(Anul XXIV)

Logica revoluției

PUBLICĂM în acest număr un text neobișnuit de lung (în paginile 11—15), a cărui stringentă logică internă nu ne-a permis să-l transformăm în foileton. Ne-am temut că, de la o săptămână la alta, se va pierde firul demonstrației, ca să nu mai vorbim de probabilitatea (pe care, vai, n-o putem nesocoti) ca nu toți cititorii să poată intra în posesia tuturor numerelor din revista noastră. Ne-am simțit totodată obligați să facem câteva precizări cu privire la textul intitulat **A fost odată o revoluție** și al cărui titlu spune singur despre ce tratează.

Prima precizare se referă la faptul că nu publicăm prima oară o asemenea analiză a fenomenelor din decembrie 1989 și a contextului lor național și internațional. Nu e necesar să dăm acum lista articolelor și studiilor pe tema revoluției. E de ajuns a-l aminti pe cel mai amplu dintre toate, acela scris de d-nii Matei Călinescu și Vladimir Tismăneanu și publicat de noi în câteva numere succesive. Ni se pare normal să acordăm spațiu unor încercări de acest fel, căci elucidarea istoriei revoluției noastre este o problemă vitală pentru noi toți. O altă precizare pe care ținem s-o facem este aceea că nu ne însușim de obicei toate ideile textelor pe care le publicăm. Fiecare autor are dreptul la punctul său de vedere, dacă-l susține cu argumente și-l exprimă inteligibil. De aceea, între textele apărute în revista noastră în decursul timpului există inevitabile diferențe de apreciere și chiar contradicții. În fine, e bine să precizăm și că această toleranță pe care o arătăm față de diversitatea opiniilor și judecăților politice se explică prin faptul că noi n-avem pretenția că deținem adevărul absolut sau măcar explicația cea mai bună a unor fenomene așa de complexe cum a fost revoluția. De aceea, publicăm cit mai multe lucruri și cit mai variate. Adevărul va ieși la lumină (dacă va ieși) din unirea cit mai multor eforturi de acest tip.

Cu privire la **A fost odată o revoluție**, am dori să adăugăm că nu l-am cunoscut pe autor înainte de ziua în care ne-a adus la redacție studiul său. Nu știm dacă și ce a mai publicat. De profesie inginer, el și-a conceput studiul mai degrabă ca un logician. Cititorul va observa singur în ce constă particularitatea cea mai izbitoare a demersului: în tentativa de a pune cap la cap toate informațiile verificate (ori verificabile), de a le lega în forma mai multor scenarii posibile și de a aprecia gradul lor de veracitate. Autorul nu posedă elemente noi, inedite, n-a făcut personal anchete, n-a stat de vorbă cu protagoniștii. Nu este nici reporter, nici ziarist. El a urmărit ce s-a întâmplat, ca noi toți, a confruntat informațiile și și-a pus în legătură cu fiecare câteva întrebări necesare, de bun simț. Apoi și-a așternut constatările pe hîrtie într-o ordine precisă. Logica este însușirea de căpetenie a textului. Totul e supus la proba aceasta. Meritul autorului constă în modul absolut captivant în care își conține și conduce demonstrația intelectuală. Puține povestiri politice ne-au ținut cu sufletul la gură ca acest studiu consacrat revoluției române.

Concluziile le veți aprecia singuri. Veți fi ori nu de acord cu ele. Și noi avem obiecțiile noastre. Poate că le vom exprima cu alt prilej. Deocamdată, ne mulțumim s-o indicăm pe cea mai importantă: e atîta loc pentru aleatoriu și coincidență în orice eveniment istoric, încît nu e cîtuși de puțin sigur că cele mai logice ipoteze sînt și cele mai apropiate de realitate. Realul nu e rațional. Dar noi nu-l putem aborda decît cu mijloace raționale. Forța noastră cea mai mare — gîndirea, logica — este în același timp și maxima noastră vulnerabilitate, cînd încercăm să cunoaștem lumea.

Nicolae Manolescu

MELANCOLICUL — după Jacob De Gheyn II (1565—1629). Ilustrăm numărul cu lucrări din albumul lui Maxime Préaud, MELANCOLII, Editions Herscher, Paris.

DIN SUMAR

- Suicidul românesc • Specia lirică a rugăciunii — un studiu de Eugen Negrici • Poezii de Mariana Marin și Aurel Pantea • Destinul țărilor mici • Love story • Noi scene în București • Un interviu cu Bernard Pivot • Roman neverosimil

A FOST ODATĂ O REVOLUȚIE

O analiză a evenimentelor din decembrie 1989 de Alexandru Fucieș

De la Ricardo la rodul sfertului de livadă (2)

INTR-UN număr anterior al revistei, plecând de la definiția capitalului formulată de Ricardo, arătăm de ce este nevoie în România de o piață de adevărat liberă. Nu se poate răspunde că garanția tranziției românești impune jumătățile de măsură (adică monopoluri în măsură să asigure „concurența” controlul prețurilor pieței libere). Să nu uităm că înjumătățită, economia de piață poate îmbogăți pe mulți, dar nu capitalul colectiv definit de Ricardo. În lipsa unei dominante și independente economii de piață, cine va produce fără prea lungi așteptări la prețuri abordabile (și nu excesive), varietatea bunurilor indispensabile calității vieții, factor determinant al muncii productive? Insistăm: nu sînt jumătăți de măsură ci măsuri greșite toate cele economice care nu urmăresc foarte prioritar susținerea și stimularea muncii. În primul rînd la sate, unde se vor întoarce sute de mii de navetiști, în curînd șomeri. Unde se vor întoarce nu de voie de nevoie, ci de bunăvoie, dacă se va face un efort în vederea promovării satelor.

Cei ce gîndesc că restructurarea industriei este mult mai urgentă mizează nechibzuit pe masive investiții străine. Masive, fiindcă investiții ocazionale sau prea limitate ar fi insuficiente. Ar absorbi, firește, o parte din importantul pasiv global al uzinelor și fabricilor noastre. Dar ar rămîne ani și ani destul pasiv global pentru a produce sau perversa inflație, sau brutala presiune fiscală, tristele expediente ale sărăciei. Și n-am vinde străinilor la prețuri de sold în context defavorabil de astăzi? Cît despre masivele ajutoare sau investiții occidentale, ne temem că nu corespund decît unui vis lenifiant. Îl poate visa cu mai multă îndreptățire Uniunea Sovietică, fiindcă imensele resurse potențiale ale acestui imperiu pot ispiți pînă la gheșală și fiindcă nu se știe bine dacă pacea lumii nu impune anume formă de tribut. Totuși chiar despre împrumuturile pe care le-a cerut cu pathos președintele Gorbaciov la Londra, iată ce spunea Jacques Attali, președintele băncii BERD însărcinată cu ajutorul tuturor țărilor din estul european (Liberation, 17 iulie 1991): „Integrarea Uniunii Sovietice în respectabilitatea «democratico-liberală», este condiția sine qua non” (...). „Transformarea mentală indispensabilă (sovieticilor) este imensă” (...). „Trebuie (să le) spunem: intrați cu noi în concertul na-

ționilor care vorbesc aceeași limbă, în aceeași paradigmă mintală... „Vechile structuri trebuie să dispară”. Și Jacques Attali preciza: „Uniunea Sovietică nu trebuie ajutată”, decît tehnic (adică prin sfaturi, n.n.) „ca să-și creeze singură condițiile favorabile investițiilor occidentale”.

Cuvinte profetice: Gorbaciov s-a întors de la Londra cu miinile goale. Și profetice vor rămîne, chiar după ratatul pulsului din august.

Am putea oare obține mai mult — în ciuda distanței la care ne aflăm de „sintagma democratico-liberală” — de la (sau prin) bănci internaționale mai puțin riguroase decît Jacques Attali? Insuficient pentru a ieși din marasm, dacă pe lângă o decentă reorientare politică nu luăm măsuri economice adaptate realităților românești.

Nu e cazul reformelor globale pe care bancherul le judecă (cu certitudine în cazul României) prea aleatorii. Iar financiarul investește arareori acolo unde nu-l susține bancherul. Nu e nici cazul priorității restructurării a industriei care, repetăm, s-ar dovedi păgubitoare într-un viitor apropiat, date fiind specificile noastre realități.

N-ar produce oare efecte prea limitate o politică economică orientată într-un prim timp spre agricultură?

UN ALT elev al lui Ricardo a spus în substanță următoarele: „Dacă nu ai rezervele necesare ca să îngrijești așa cum trebuie toți arborii unei livezi prea întinse, nu încerca să-i îngrijești de bine de rău. Te-ai osteni fără spor. Îngrijește intensiv — și la nevoie chiar pe datorie — un sfert al livezii. Cîștigul ți-ar permite să aduci la rod bun în anul al doilea jumătate din livadă. Iar cînd întreaga livadă va deveni productivă, îți va fi ușor să-ți plătești datoria”.

Această parabolă (sînt și altele) exprimă — firește în mod elementar — concepția doctorului Schacht, directorul băncii Reich-ului, terapeutul marilor urgențe socio-economice, acela care a sfătuit și pe Adenauer și pe japonezi un deceniu după ce a izbutit în patru ani, între 1933 și 1937 (cînd și-a dat demisia), miracolul prodigioasei rețele de autostrăzi germane, reducerea șomajului de la șase milioane la șase sute de mii și restaurarea unei economii (atît de funest folo-

sită de Hitler), economie ruinată îndeosebi de criza cea mare.

Încă din secolul trecut se încearcă (prea adesea fără folos) stimulul șantierelor de muncă. Meritul doctorului Schacht e acela de a fi înțeles că o inflație provocată pentru un obiectiv limitat (aceea pe care a provocat-o ca să susțină șantierele autostrăzilor) nu implică nici un risc dacă poate fi absorbită în termen scurt de o sensibilă creștere a productivității generale. Așa a fost în Germania unde autostrăzile s-au dovedit un extraordinar revitalizant al producției, du-blind viteza de transmisie a circuitelor industriale. Este evident că dacă Germania n-ar fi avut o infrastructură industrială suficientă, „Miracolul” nu s-ar fi produs.

S-ar vorbi prematur la noi despre autostăzi — chiar întru beneficiul turismului — pentru că ar fi prea costisitoare pentru bugetul României și prea puțin rentabile pentru ipotecii investitorilor străini. (În Franța autostrăzile au început să fie construite 20 de ani după ultimul război). Dar ar fi desigur înțelept să reținem METODA Schacht, adică prioritătea unui obiectiv economic limitat, totuși de o amploare suficientă pentru a produce dublul efect dorit: a) micșorarea importantului șomaj previzibil; b) creșterea rapidă a productivității naționale putînd spori sensibil bunurile de consum și — indirect — calitatea muncii în toate sectoarele.

Citim într-un număr al revistei Tribuna economică din martie 1990 că jumătate din pămîntul nostru destinat agriculturii (5 milioane de hectare) e neproductiv fiind erodat. Și că tot atîtea hectare de pășune (sau neîngrijite sau degradate de pesticide) produc un fin prea puțin nutritiv, ceea ce explică în mare măsură de ce producția laptelui și fecunditatea bovinelor a fost — și desigur a rămas — cea mai scăzută din Europa. Știm, de asemenea, că experiențe sovietice (și chiar una din Banat), atestă că și cornutele aproape scheletice își pot dubla mana dacă sînt bine hrănite și bine îngrijite. De ce prosperează atîția păstori ai oilor din munți? Nu cumva fiindcă știința și procedeele lor ancestrale s-au dovedit superioare celor aplicabile în I.A.S.-uri și C.A.P.-uri?

Aceste grave curențe au preocupat desigur pe agronomii și pedologii români.

Dar e și mai sigur că rămîne încă foarte mult de făcut pentru pămîntul nostru rînit și șeptelul nostru sub-alimentat. Desigur pentru organizarea unui mare șantier al muncii. Mare îndeosebi dacă ar fi extins pînă la refacerea satelor. Mare și fiindcă muncitorii ar ști de ce muncesc și fiindcă navetiștii s-ar descoperi motivați de firea lor atavică de țărani. Un asemenea șantier al pămîntului și al satelor ar crea rapid — cu o quasi-certitudine — dublul efect benefic al metodei Schacht.

Cu ce ar fi subvenționat? În primul rînd cu banii care afectează deja un important post bugetar; acela care alimentează complexe noastre industriale, falimentare și inconvertibile, menținute în activitate pentru a evita ne-electoralul șomaj masiv. Cheltuiala ar fi aceeași, dar șomajul ar fi evitat (cel puțin parțial) și — cîștig net — muncitorul ar fi productiv. Acest cîștig net — chiar dacă ar fi recuperat și reinvestit de statul financiar — s-ar dovedi insuficient. Dar ce credite am găsi mai ușor decît pe termen scurt, limitate la o acțiune limitată (asadar nu prea mari) și îndeosebi pe placul bancherului care ar avea toate motivele să-și spună că zisa acțiune va permite solvabilitatea debitorului?

Am ajunge oare la un nivel economic satisfăcător dublînd suprafața pămîntului cultivat și a productivității șeptelului, redînd îndeosebi satului ceea ce a fost (și e de prim interes economic să rămînă) al satului?

În ipoteza unei dominante economii de piață, am ști că sîntem pe drumul cel bun: acolo unde se întrevide sfîrșitul tunelului.

Acolo unde am avea tot ce ne trebuie ca să aducem la rod și al doilea sfert al livezii.

L. M. Arcade

P.S. Datorăm lui Paul FABRA o extrem de riguroasă (și novatoare!) analiză a concepției ricardiene a capitalului: „L'ANTICAPITALISME — Essai de réhabilitation de l'économie politique”, FLAMMARION 1979, operă editată recent în S.U.A.

NE Scriu CITITORII

Kampionul democrației de garnitură

DL. VIRGIL MĂGUREANU, directorul Serviciului Român de Informații, deplîngea undeva exclusivismul iactant al opoziției, care, în opinia șefului sereist, își arogă dreptul de a fi singurul și definitivul luptător pentru democrație în țara noastră. „Ca și cum doar anumiți domni ar fi interesați în consolidarea democrației și economiei de piață, iar nu noi toți!” conchidea vexat dl Măgureanu... Într-adevăr, nu trebuie să ne indoim din principiu de sinceritatea opțiunii prodemocrației a Puterii actuale, al cărei vector nr. 1 e chiar amintitul organ. Dacă fesenștii de virf — recte, urmașii alfabetizați ai comuniștilor, care au preluat frînele din miinile rudimentarilor activiști — mai au încă, într-o măsură omească am zice, nostalgia anilor în care părinții lor constituiau „singura forță politică conducătoare”, ar fi însă exagerat să credem că ei nu înțeleg iminența episodului democratic, consecință, acesta, și totodată garanție a procesului absolut necesar de liberalizare economică. Chiar dacă am presupune că unicităților noastre le lipsește bozul de luciditate care să-i facă a pricepe că orice soluție colectivistă este cu desăvîrsire exclusă, de acum, și că singura șansă de evitare a colapsului nu o poate oferi decît promovarea unui capitalism sălbatic, baremi pe termen scurt, putem fi siguri însă că nenea mare, KGB-ul, care e campionul liberalizării economice în Est, și deci vrînd-nevrînd și al democrației de garnitură, și care n-a prețegat să-și sacrifice ditamai imperiul pentru a-și apăra Perestroika (atît de mare ajunsese disprețul său pentru comunism, pe care îl cunoștea ca pe un cal breaz, de la surșă), n-ar tolera nici o defectiune, cel puțin în sfera de influență ce l-a mai rămas, care să-i periclitaze dragul de Kapitalism Salvator. Dacă în România, poligon de încercare a celor mai îndrăznețe idei capitaliste kaghebiste — băieții neputînd să se joace, în țara a 8.000 de focoașe nucleare, cu focul — PSM-ul sau alt partid stingist ar ajunge, din nenorocire pentru el, la putere, și l-ar pune necurat să dorească o restaurare colectivistă, a doua zi mii de voloaze tankuri frățești i-ar face zob pe alde nea Verdet! Imoreună eventual cu armatele prietene din coroul de interventie rapidă al NATO, țovarășii kanitalisti de la Moscova ar sări să scape origina, corila democrație dimboviteană, amonintată de comunismul reacționar! Peste mode și timp, nea Nicu al nost' ar avea, în fine, un bun prilej de

a-și inghiți limburușul și de a înceta naiba a se mai răsuci în mormint: căci ordiile ce ar intra în fosta-i RSR n-ar face-o spre a ne pedepsi pre noi, moștenitorii, pentru faptul că bătrînul nu se dusesse, el, în 68, la Praga, ci din alte motive, ca dracu! Dacă sârmanul Tov, care renunțase de mult a mai pricepe ceva din rostul lumii așteia, ar avea ochi să vadă prin solul ce ne desparte de țărîmul celălalt, ar observa nu doar că, mai nou, popul face mere iar răchita micșunele, dar și — nu-i așa? — alte grozăvii, mult mai mari...

VIOREL PADINA

P.S. Articolul de mai sus a fost scris, sper că se înțelege, înaintea pucului de la Moscova. De ce am ținut totuși să-l (mai) public, acum, cînd trecu — iată — și Mineriacă a IV-a, rămîne să ghiciți dvs, stimați cititori.

● Dintr-o regretabilă eroare, articolul lui Alex. Ștefănescu despre Marta Petreu, publicat în numărul anterior al revistei noastre, a apărut însoțit de altă fotografie decît aceea la care se face referire în text. Ne cerem scuze cititorilor și, bineînțeles, distinsei scriitoare și reproducem acum fotografia care trebuia să apară în numărul trecut.

Declarația de principii privind drepturile bibliotecarilor din bibliotecile din România

Coroborînd situația de drept și de fapt în care se află bibliotecile publice de stat din România cu Manifestul UNESCO cu privire la biblioteca publică, cu Statutele și Declarațiile Asociațiilor Bibliotecarilor din America și Europa, Uniunea Sindicatelor Libere ale Bibliotecarilor din România

DECLARA:

Este imperios necesar ca și în România BIBLIOTECA PUBLICĂ să fie recunoscută oficial prin LEGE, ca instituție democratică de învățămînt, cultură și informare; ca instituție — parte integrantă — a programului național de protecție social-culturală finanțată de stat; ca forum de informații și idei, ca instrument indispensabil unui stat de drept pentru promovarea și apărarea democrației, în toate mediile societății; ca primă condiție — cu adinci rădăcini în spiritualitatea românească — a păstrării și dezvoltării culturii naționale și universale.

La baza tuturor serviciilor bibliotecarilor publice de stat din România trebuie să stea următoarele:

1. Înființarea urgentă în cadrul Ministerului Culturii a Direcției/Departamentului Bibliotecarilor;

2. Legiferarea prin norme precis concepute a serviciilor calificate de bibliotecă publică pentru populația din toate localitățile țării (comune, orașe, municipii), în mod egal, indiferent de mărimea lor, număr de locuitori, ra, culoare, naționalitate, vîrstă, religie, sex, limbă, situație socială, nivel de instruire, convingeri și opinii politice, fără nici un fel de plată din partea utilizatorilor.

3. Legiferarea profesiei de bibliotecar și recunoașterea principilor călăuzitoare ale acestei profesii dedicată integral libertății intelectuale și accesului liber la informații, la cel mai înalt nivel de integritate etică și competență profesională, excluzîndu-se definitiv amatorismul și diletanțismul;

4. Legiferarea asigurării de către

stat cu mijloacele materiale și financiare necesare bibliotecilor pentru crearea, conservarea, prelucrarea și organizarea logică a colecțiilor de cărți, ziare, reviste și alte documente grafice și audiovizuale, cu reguli în serviciu și de circulație precis concepute, moderne și aplicate în mod egal;

5. Asigurarea locului bibliotecii publice de stat în societatea românească, ca forum deschis pentru confruntarea permanentă a ideilor prin legiferarea drepturilor și libertății lecturii publice, a accesului liber la informații și a eliminării cenzurii pe motive politice și doctrinare;

6. Asigurarea și lărgirea posibilităților de școlarizare și specializare a bibliotecarilor necesari sistemului de bibliotecii prin școli postliceale, colegii, facultăți de bibliologie și știința informării și centre de specializare postșcolară și postuniversitară, prin acordarea de burse de specializare în țară și străinătate;

7. Recunoașterea drepturilor bibliotecarilor de a fi salariați la același nivel cu personalul din învățămînt în raport cu nivelul studiilor, specializarea bibliotecară, vechimea în bibliotecă, gradul profesional și titlurile științifice obținute;

8. Recunoașterea dreptului bibliotecarilor de a-și adopta un statut profesional după modelul statutului personalului didactic;

9. Reconsiderarea sistemului de aprovizionare cu cărți, imprimare, mobilier, aparatură și utilaje pentru bibliotecii prin înființarea de către Ministerul Culturii a unei societăți comerciale subordonate Direcției bibliotecarilor, prin scoaterea Colecturii bibliotecarilor din subordinea Centrului de librărie și includerea ei în această societate comercială.

COMITETUL UNIUNII SINDICATELOR LIBERE ALE BIBLIOTECARILOR DIN ROMANIA

București, sept. 1991

Suicidul românesc

SORIN ALEXANDRESCU este una din inteligențele cele mai vii ale intelectualității românești de azi. De aceea, surpriza de a-l găsi printre comentarii politici ai actualității noastre nu este una în sine. În fond, nu-și refuză acest privilegiu decât aceia care nu se simt capabili să conceapă politicul în termen de destinațional. Interviu-urile pe care i le-am putut citi în revista 22 au fost surprinzătoare, însă, într-adevăr prin claritatea, distincția și realismul judecăților. Iar realismul mai ales nu e o calitate la fel de democratic distribuită oamenilor precum am putea crede că e bunul simț. Între spiritele de prim-plan ale culturii noastre prea puține pot fi caracterizate ca fiind și realiste. Dacă Nae Ionescu n-ar fi susținut și teza că a fi român înseamnă a fi în mod necesar ortodox și mai ales dacă ar fi știut să evite căderea acestei teze în fundamentalism ortodoxist, am fi putut spune despre el că era intru-pută cea mai înaltă a spiritului realist la români. În condițiile în care nu mai putem spune asta despre Nae Ionescu, nu ne rămâne decât să ne mulțumim cu realismul spiritului caragialesc, de natură artistică, secundă adică în raport cu realitatea însăși, niciodată manifestat în judecăți directe, care să devină ele înșiși „actori” în jocul realității.

Realismul este și calitatea dominantă a comentariilor politice cu care ne-a obișnuit Sorin Alexandrescu în ultima vreme. Dar aceste însemnări vizează o defecțiune ce mie mi se pare gravă în funcționarea judecăților lui Sorin Alexandrescu pe scena realităților românești actuale. Iată despre ce este vorba. La 1 octombrie, la Amsterdam, Sorin Alexandrescu răspunde unor întrebări pe care i le pune Gabriela Adameșeanu. Acest interviu a apărut, apoi, în săptămâna 11—18 octombrie, în revista 22. Un singur pasaj dintr-un răspuns dat de Sorin Alexandrescu mă îngrijorează. Il reproduc aici: „Cine a denigrat, în primul rînd, revoluția românească? Nimeni în Est (nici ungerii, nici polonezii, nici cehii, nici rușii) nu și-a denigrat revoluțiile. Românii sînt singurul popor care și-au transformat revoluția, în sine eroică, într-o farsă. Doar un mecanism inconștient, existent în cultura aceasta ciudată a românilor, o **tendință suicidară** poate explica lucrul acesta îngrozitor”.

Cel puțin trei probleme sînt aici de discutat, iar cea mai gravă dintre ele, **tendința inconștient-suicidară a românilor, care ar veni din aceeași ciudată cultură a noastră**, mai scoate la iveală o întrebare gravă: ce este atât de ciudat, oare, în cultura română? Notez cu 1, 2 și 3 aceste probleme, dar despre 3 va fi vorba și la 1 și la 2.

1. Cine a denigrat, în primul rînd, revoluția românească? Prima chestiune, în cuprinsul acestei întrebări, vine din chiar formularea ei: s-a petrecut în decembrie 1989 ori după aceea ceva ce poate fi numit **revoluția românească**? Dar s-a petrecut, într-adevăr, în decembrie 1989 ori după aceea ceva ce poate fi numit **revoluția românească**? Întrebarea lui Sorin Alexandrescu răspunde înainte de a întreba. Iar cînd întreabă „Cine a denigrat, în primul rînd, revoluția românească?” ne implică deja în răspunsul ei tacit și ne obligă să gîndim ca și cum, într-adevăr, o revoluție românească a avut loc în decembrie 1989 ori după aceea. Dar tocmai aici e locul unde se naște întrebarea noastră fundamentală. Și dacă noi îi răspundem așa: „În decembrie 1989, în România au fost provocate violențe și a avut loc o pașnică revoltă populară la Timișoara care ar fi putut deveni revoluție la București, după 22 decembrie, dacă o lovitură de stat contra-revoluționară n-ar fi deturnat spiritul străzii, prin noi violențe diversioniste, împotriva idealurilor reale ale manifestanților”, înseamnă că nu avem cum să ajungem la întrebarea lui Sorin Alexandrescu „Cine a denigrat, în primul rînd, revoluția românească?” și nici la răspunsul său (Noi românii ne-am denigrat, singuri, revoluția) înainte de a ne lămuri chiar asupra întrebărilor noastre fundamentale: a avut loc o revoluție în România în decembrie 1989? A început o revoluție în România după decembrie 1989?

Răspunsurile noastre merg mai degrabă către speranța că a început o inevitabilă revoluție în România după decembrie 1989. Dar această speranță nu ne orbește într-atît încît să nu putem observa că promisiunile revoluționare de la 22 decembrie au fost stopate și se află azi în stare de conflict cu realitățile noastre politice. Trăim paradoxul unei libertăți ineficiente de opinie într-o conjunctură în care ideea de responsabilitate este deturnată de președintele însuși al țării, în maniera cea mai cinic și mai clasic stalinistă, și este deturnată tocmai împotriva acestei libertăți de opinie, care este făcută vinovată de toate relele, mai ales atunci cînd această opinie este organizată ca partid de opoziție. Și acest paradox ni se trage de la pătatul original al „revoluției” noastre: ea n-ar fi avut loc nici măcar ca revoltă fără violențele provocate la Timișoara (în zilele de la 17 pînă la 20 decembrie) și la București (în noaptea de 21 spre 22 decembrie) dar aceste violențe provocate au condamnat la moarte comunismul și au inspirat un început de revoluție anti-comunistă care n-a mai putut fi stins de către cei

interesați fără șirul interminabil al altor violențe și crime (teroriștii, 13—15 iunie etc.) — păcat de care se fac vinovați actualii stăpîni ai puterii din România.

Începutul de revoluție românească s-a sfîrșit în ziua de 23 februarie 1990, cînd Consiliul Frontului Salvării Naționale a decis să participe la alegerile pe care tot el le organiza, și a făcut, apoi, acest lucru în calitate de mișcare politică pluralistă care ar fi singura reprezentantă legitimă a idealurilor revoluției românești. Ziua de 23 februarie 1990 este data istorică la care își dă arama pe față lovitură de stat contrarevoluționară ce începuse să fie organizată prin Televiziunea română încă din seara zilei de 22 decembrie 1989. Ziua de 25 februarie 1990 este data istorică la care F.S.N. se transformă într-un nou partid-stat, după modelul muribundului P.C.R.

SPIRITUL revoluției românești nu va mai putea renaște decît în forma simbolică a maratonului anti-comunist din Piața Universității. Iar replica puterii feseniste (cripto-comunistă ca mentalitate și reflexe) a fost la fel de dură ca și la 23 februarie, cu diferența considerabilă însă că de data aceasta au fost sacrificate vieți omenești. Era al treilea rînd de morți ai românilor, după acela care a fost necesar pentru a provoca revoltarea Capitalei împotriva lui Ceaușescu și după acela care a fost considerat necesar pentru sacrificarea grabnică a dictatorului.

2. Nimeni în Est [...] nu și-a denigrat revoluțiile. Dar cine în Est s-a folosit de cuvîntul „revoluție” pentru a numi căderea regimurilor comuniste? Ungurii și-au îngropat comunismul printr-o hotărîre a comuniștilor înșiși luată în propriul lor partid. Au numit ei asta revoluție? Nemții s-au bucurat de cadoul comunității internaționale care a restabilit dreptul lor legitim de a fi uniți. A numit cineva asta revoluție? Cehii, al căror umor e celebru, și-au numit norocul „revoluție de catifea”. Iar polonezii — care de la începutul anilor 1980 au declanșat o autentică mișcare revoluționară — ne-au cedat nouă, românilor, mîndria dreptului de a putea spune „revoluție”, impresionați de numărul imens de victime pe care l-a „cerut” căderea lui Ceaușescu. Nu știau, atunci, că jumătate din aceste victime, cele făcute de diversiunea numită „Teroriștii”, fuseseră cerute nu de căderea lui Ceaușescu ci de scenariul, internațional probabil, care impunea ca în cel mai scurt timp Ceaușescu să nu mai fie o ființă vorbitoare.

3. Românii sînt singurul popor care și-au transformat revoluția, în sine eroică, într-o farsă. Dacă prin poporul român înțelegem Ion Iliescu, Petre Roman, Gelu Voican, Victor Stănculescu, Virgil Măgureanu, Silviu Brucan, Nicolae Militaru și alții asemenea acestora (în orice caz, doar o mină de oameni) atunci e adevărat că sîntem singura nație din istorie care am făcut dintr-o revoluție eroică o farsă tragică. Și devine adevărat că avem geniul suicidului și al eșecului. Emil Cioran nu contenește să spună că acest geniu al eșecului ne este caracteristic și că vocația noastră pentru eșec ne ține la marginea europenității. Dar judecata lui Sorin Alexandrescu este cea mai radicală din cîte am putut cunoaște despre români. El spune: „Doar un mecanism inconștient, existent în cultura aceasta ciudată a românilor, o **tendință suicidară** poate explica lucrul acesta îngrozitor”.

Aș răspunde cu replica unui cunoscut scriitor „comunist” de credință social-democrată (e vorba de Marin Preda): Unde s-a făcut vizibilă această tendință suicidară a românilor? La Podul Înalt? La Călugăreni? La Rovine? La Alba Iulia? La Grivița? La Mărășești?

Dar nu mă consolează un asemenea răspuns, întrucît Sorin Alexandrescu nu acuză lipsa de eroism ostășesc a românilor, ci vocația lor suicidară inconștientă, acumulată în istoria culturii noastre. Unde? La cine? La Hașdeu? La Eminescu? La Iorga? La Călinescu? La Blaga? La Lovinescu? La Nae Ionescu? La Nicolae Steinhardt? Mi se va răspunde, firește, că la ciobănașul mioritic. Dar ce are a face această baladă despre cum vîd românii moartea cu întrebările noastre despre viață și destin?

Închei aceste însemnări cu regretul că Sorin Alexandrescu le-a făcut posibile și aș îndrăzni să fac apel la textul lui Ioan Petre Culianu republicat de Dorin Tudoran și în **România literară**. E vorba de textul acelei premonitii despre „revoluția” română care a apărut mai întîi în Italia, în februarie 1989. Cine îl citește cu atenție va afla acolo că principalul **pseudomit** cu ajutorul căruia ar putea fi păcăliți românii care se vor răscula împotriva lui Ceaușescu nu poate fi altul decît acela al revoluției, minciună manipulatorie superdezvoltată în tradiția leninisto-stalinistă a mentalității noastre post-belice. Un cuvînt care, de fapt, nu spune nimic. Un cuvînt cheie al manipularilor moderne de tot felul. E timpul să nu mai gîndim în cuvinte, dacă vrem să ieșim din era ticăloasă a manipularii noastre prin **pseudo**.

Ioan Buduca

ANONIM BRITANIC: Monumentul lui Thomas Owen

„Cui i-e frică de Virginia Woolf”

Cui îi e frică de Virginia Woolf va scrie istoria. Să bem. Să facem pe nebulii. Să ne schimbăm perechile.

Va ieși odată și odată adevărul la suprafață

Cînd ne dăm o întîlnire să nu avem încredere că celălalt vine Să facem dragoste ca și cîinii. Să ne spunem măsări,

Să nu credem că sîntem iubiți, cearceaful pestilential să-l rupem Să ne temem de chipul nostru în dimineață pentru că nu ne-am spălat pe dinți

„Cui îi e frică de Virginia Woolf” face toate acestea Apoi mă pune să-i citesc o znoavă din Emily Dickinson Nu vezi că nu vreau să-ți citesc pentru că nu meriți, ce aș mai putea să-ți povestesc despre profunditatea iubirii după toate acestea.

Voi avea răbdare să te speli pe dinți Să-ți clătești gura cu telefoane sterile să înveți că vin la întîlnire dacă am promis să schimbăm cearceaful și să facem dragoste curat ca îndrăgostiții.

Dar n-am să uit că și-a fost frică de Virginia Woolf Și va trebui să treacă mult timp ca să uit dezamăgirea. Pînă atunci să bem. Să facem pe nebulii, să ne schimbăm perechile Va ieși odată și odată adevărul la suprafață.

E foarte greu să fii tu însăși Virginia Woolf, Inchipuiește-ți ce greu e să fii Emily Dickinson. Cu un om ca tine traversezi toate purgatoriile, dar păstrînd dimensiunile nici cu numele meu nu mi-e rușine.

Jimmy

Jimmy Carter cel Tinăr promise America americanilor și din punctul de vedere al demonstrației toți cetățenii lumii sînt americani. Jimmy Carter cel Tinăr era prieten cu Harry Belafonte și Harry Belafonte a cîntat pentru eroii Americii

Jimmy Carter! Mariner explora Marte... Babilonul era imens și pretutindeni Viața e poezie Moartea e moarte Domnul Carter prin alegeri libere... Poetul — prin alegeri spiritualizate

Mariana Costescu

Specia lirică a

INTRE psalm și specia laică a o-
dei se poate cu îndreptățire des-
chide o analogie. Istoricii noștri
literari ar fi trebuit s-o facă de-
mult. Dar oricâte similitudini formale și
de fond emotiv am fi în măsură să re-
marcăm, va trebui să admitem preemi-
nența cântării vechi-testamentare, care
continuă să ne tulbure prin complexita-
tea formelor lirice. În raport cu ceea ce
știm noi despre literatură și despre elab-
orare, psalmul este un text bizar prin
care pulsează și acum singe fierbinte. Și
aceasta în primul rând pentru că subin-
țelege un dialog nemediat și un destina-
tar coeșitor, căruia iubirea neprihănită,
dogoritoare, nu-i poate ascunde nimic.
Consistența și prospețimea lui se dato-
rează, întâi de toate, unor asemenea epi-
soade frenetice confesive, din care răzbate,
biruitoare, noblețea umilinței. El conține,
însă, mai cu seamă elemente de implor-
rare și de adorare. Din aceste dezvoltări
fragmentare s-au configurat, cu vremea,
două specii importante, a căror putere
de proliferare, în aria spiritualității creș-
tine, și nu numai, a greu de contestat.
Este vorba de ceea ce se cheamă, de re-
gulă, rugăciuni și imnuri. Le vom numi
aici — cu mai vechii termeni răsăriteni
— *molitve* și *slavoslovii*.

Părinții bisericii răsăritene, propovă-
duind rugăciunea, i-au prescrip condițiile.
Calea spre cel de sus nu este înlesnită de
cuvinte multe și bine alese, căci cuvîn-
tele te tirăsc, totdeauna, altundeva. „Nu
încercați — sfătuia Ioan Scărarul — să
spuneți multe, ca să nu vi se împrăștie
cugetul în căutarea cuvintelor. Un singur
cuvânt al vameșului a atras mila lui
Dumnezeu și un singur cuvânt rostit cu
credință l-a mintuit pe tihhar”.

În practica preotească această împotri-
vire la ispita cuvintelor, adică la deliciul
artei s-a dovedit imposibil de evitat. Slu-
jitorii bisericii s-au crezut dator să mij-
locească, ei, apelurile, chemările enoriaș-
lor și, astfel, s-a ieșit din intimitate și
s-a intrat în retorică.

S-au folosit de rugăciunile presărate
de-a lungul liturghiilor sau de cele adu-
nate cu mîgală și tipărite repetat în *Mo-
litvenice* și *Acatistiere*. Dar presupunem
că *Molitvenicele* — preschimbate mai târ-
ziu în acele nelipsite cărți de rugăciuni
din casele noastre — sint consecința se-
lectării, pe criterii de autoritate eclesias-
tică, a unei părți neînsemnate din spor-
nică producție de acest gen.

În chiar aceste zile se vinde la Bucu-
rești o culegere al cărei titlu complet este:
„Carte de rugăciuni, la vremea dimineții,
la vreme de reară, pentru fiecare zi a
săptămîinii și la felurite trebuințe, pentru
mici și mari, tineri și bătrîni, băieți și
fete, elevi și studenți, muncitori și țărani,
învățați și mai puțin învățați, pentru tot
creștinul sincer cu sine însuși”.

Înăuntru se pot găsi: rugăciuni înce-
pătoare, rugăciunile dimineții, rugăciunea
I-a a Sfîntului Macarie cel Mare, rugă-
ciunea Ceasurilor a Sf. Ioan Gură de Aur,
rugăciuni către Sf. Inger păzitor, către
Pres Sfînta de Dumnezeu Născătoare, că-
tre Sfîntul al cărui nume îl poartă, rugă-
ciune la începerea, în timpul și la termi-
narea lucrului, rugăciuni de călătorie,
rugăciunile fiilor pentru părinți și ale
părinților pentru fiii lor, rugăciuni pen-
tru frați și surori, rugăciuni pentru cei
neajăți, lipsiți și prigoniti pentru dreapta
credință, rugăciunea soților, rugăciunea
de lăsar în voia lui Dumnezeu, rugă-
ciuni pentru sfîrșitul bun al vieții noas-
tre, rugăciunile școlărilor, ale copiilor
mici, rugăciunile zilelor săptămîinii, ru-
găciunile meselor (înaintea gustării și
dimineată, înaintea mesei de prînz, după
masa de prînz, înaintea mesei de seară,
după scularea de la cină), rugăciunile în-
serării (ale Marelui Vasile), slavoslovii
serii, rugăciunile de seară, rugăciunile
celor ce merg spre somn, rugăciunea
Sfîntei Cruci, rugăciunea după săvîrși-
rea lucrului. Această diversitate con-
firmă productivitatea speciei, poate
singura specie lirică proteguită, autori-
zată de biserică și încă vie.

În afara dorințelor sufletești constante
va exista mereu o zonă flotantă, schim-
bătoare, a trebuințelor imediate. Cu trei
veacuri în urmă, la 1683, Dosoftei găsea
util să introducă în ediția a II-a a litur-
ghierului (*Dumnezeiasca Liturghie*, Iași,
1683) *molitva celor ce s-au aduc dar la svînta
biserica din fruntea poamelor*; *molitva
la area cu pîine*; *molitva la culesul vii-
lor*; *molitva la blagoslovenia vinului în
cramă*; *molitva la blagoslovenia mișo-
avelor*, la *Dumineca Florilor*.

În 1990 cărțile de rugăciuni nu îi uită
pe școlari și pe licești.

Îesită așadar demult din limitele tem-
porale ale liturghiei — molitva îi dato-
rează acesteia acele trăsături stilistice
apte s-o facă accesibilă și să-i asigure
proliferarea. Relieful ei sonor specific se
recunoaște în câteva din episoadele fun-
damentale ale slujbei, iar modelul audi-
tiv-armonic pare a fi psalmul de po-
cîntă al lui David (ps. 50) impus de Li-
turghia Sf. Ioan Gură de Aur și prezent
în Liturghiile românești, începînd cu
cel al lui Coresi din 1570:

*Miluiaste-mă Doamne, după mar(e) mila
ta
și după mulțimele estensugurele tale.*

*Curățește fără-legile mele, mai virtos
și piri-veri cînd veri judeca.
de fără-legile mele și de greșalele
mele curățește-mă,
că fă(ră)-legile mele eu știu și
greșalele mele înainte sint pururea.
Ție unuia greșiu și hicleșug înaintea ta
feciu,
ca să dereptezi-te întru cuvintele tale
și piri-veri cînd veri judeca.
Iată amu întru fără-leage zimislii sint și
întru păcate feace-mă muma mea.
Iată amu adevăr iubii-ai fără știrea și
ascunsul a preaințelepciunii tale
iritu-mi-ai.*

*Stropiși-mă cu isopom și curățeșcu-mă;
spăla-mă-veri și mai virtos de zăpada
innălbii-mă-voi
Auzului meu dat-ai bucurie și veselie,
bucură-se oasele plecate.
Întoarce fața ta de greșalele mele, și
toate fără-legile mele curățește.
Inemă curată zidește în mine, Doamne,
și duh drept noiște întru zădul meu
Nu lepăda mine de fața ta și duhul sfînt
al tău nu lăa de la mine.
Dă-mi bucurie, spășenia ta, și cu duhul
despotetorului înrîmăzată-mă.
Învăț fără-legiiuorii cătez ta și
necurajii cătră tine întorcu-se
Izbăvește de crunții, Doamne, Doamne,
spășenia mea, bucură-se limba mea
dereptății tale.*

*Doamne, buzele-mi deschide și gîtul
migu vestește lauda ta.
Că de vrea vrea jîrtă va vrea omu;
toate arsele nu bine-șrugi.
Jîrtva Domnului duh frîm, înemă
frîmă și pleacă Dumnezeu nu uraste.
Ferecează, Doamne, cu bună-vrearea ta
Sionul și să se zidească păreșii
Ierusalimului.*

*Atunce bine-veri jîrtva dereptate,
înălțările și toate arsele
Atunce va pune spre oltariul tău vișer”.*

(În Al. Mareș, *Liturghierul lui Coresi*,
Buc., 1969)

PSALMUL 50 nu diferă structural
de ceilalți psalmi traduși la noi.
Se remarcă imediat: paralelismul
nominal categorial și seman-
tic, suita specifică de configurații sin-
tactice analoge, aspirația la izometrie,
rînduirea oarecum simetrică a accentu-
lor cu aceeași intensitate, consecință a
anaforelor și a reluării, cam în aceeași
poziții, a constituenților aceluiași subclase
gramaticale a pronumelor și derivatelor
lor, a verbelor la timpuri și moduri ne-
schimbate precum și a substantivelor din
aceiași cimp semantic.

Relieful psalmului 50 este, însă, mai
bine marcat, căci ne simțim împinși să
pronunțăm apăsător cuvintele de la ca-
pete, să respectăm haltele de respirație,
să menținem intonația și modulațiile an-
terioare, să refacem, cu fiecare nouă ros-
tire, același contur melodic. Nimic nu
rezistă acestei porniri. Nu ne simțim îm-
pedecați de fonetismele arhaice, de
morfo-sintaxa românei de acum patru
secole, de calcurile slavone, de lexicul
azi uitat (estensugurele = îndurările;
zgău = pîntece; spășenia = ispășirea) și
nici de sensurile învechite ale unor cu-
vinte.

Aceasta dovedește că ritmica litur-
gică a psalmului 50 — asemănătoare cu
a altor psalmi folosiți în slujbă — re-
levă o matrice stilistică. Ea se vedește a
fi o formulă generativă în măsură să pro-
ducă indiferent de cîteva de interes a
conținutului.

Modelul auditiv-armonic de a cărei he-
gemonie vorbim se regăsește și în extra-
ordinară configurație fonică a „rugăciunii
domnești” (*Oțeneșe* — Tatăl nostru),
unde, datorită concentrării, esențializării
textului, accentele și pauzele își relevă
mai clar regularitatea, iar corespondențele
categoriale și paralelismul sintactic își
fac simțite, nestinjenit, efectul.

Prin omniprezență, *Tatăl Nostru* a avut
darul să întărească autoritatea modelu-
lui, să-l transforme în reflex. La aceasta
a contribuit, se înțelege, și țînuta cano-
nică generală a tuturor momentelor sluj-
bei, a intervențiilor orale (muzicale sau
nu), a mișcărilor scenice și manipularilor
simbolice. Pentru că troparele și stih-
rele, condacele, miroanele, stihovanele,
nastihovanele, potileul, priceasna (sau
chinonicul), bogorodica (sau axionul),
antifoanele trebuie cîntate numai într-un
anume fel de peșeși și în anume mo-
mente ale slujbei (pe care, eventual, Ca-
nonarhul le poate reaminti prin indicații
ceremoniale, autoritare), tot astfel și ru-
găciunile și celelalte părți recitate res-
pectiv, trebuie să respecte — ca în reci-
tativul unei compoziții muzicale complexe
— o cadență, un tipar sintactic, o com-
poziție și o dispoziție a părților, cu un
final puternic (văzglasul sau ecfonisul).

Că modelul ritmic este o instituție re-
dutăabilă o probează și prelucrările libere
ale psalmilor aflate în cartea de „gra-
duale”, traduse din maghiară în anii
1570—1573. Cunoscută în istoria filologiei
ca *Fragmentul Todorescu*, această cule-
gere de cîntece protestante (calvine sau
unitariene), tipărită pentru uzul români-
lor reformați conține cel puțin două texté
în care recunoaștem ritmica și configu-
rația fonosintactică a rugăciunii:

(4) Hayez meg Vrîsten etc.

*Pleacă-ți, Dumnezeu, urechile tale pre
rugăciune creștinilor tăi,
ia-le la tine, rugăciune lor, slugilor tale.
Den naltul cerului calcă pre noi, doamne,
cuventelor tale
dă-le luminare și depărtează de-ntr-inima
noastră rătăcitură.
Den meserere ta iartă-ne păcatele,
dezleagă pre noi den greșele grele,
miluiește-ne și tocmește sub fer(i) tură-ți
Că fără tine păcură ne-i locul
și fără tine ne v(om) păgubi
rugăm fi(i) cu noi, cum noi să ne
purtăm în părăt(i)e-și
Tu, Iesus Cristus, lumine dereaptă,
Cîne den moarte cu singele svîntu noi
descumpărași
Dentr-inimă rugăm dragoste ta;
Îngr-inimiile noastre credință dereaptă;
înmărește în noi a fraților noștri dragoste
svîntă.*

*A duhului svîntu dă-ne darure,
pre uluiă dă-ne hrăborie;
pelișetei noastre tu ia greșalele cu
cubente svente.
Dracul hitleanul depărtează-i de noi
a cui putere toată ai zdrobitu;
den naltul cerului fi(e) lingă noi
agiutorul tău
Fericăciune fie tatălui de veacu,
fericăciune fie ție, fiului lui
ce cu duhul svînt iată împărășese pînd
în vecie.*

(Texte românești din secolul al XVI-lea
— Ed. Acad., 1962, p. 336).

*Vedă el Vrîsten rólune etc.
Ia de pre noi, tu doamne, minia ta și
cele grele pedepse a tale
nu grăbi pre noi tu să ne noi gîndeci
pre greșala noastră.
Să vei fi platnic după vina noastră, nu
va rămîne nime înaintea ta,
nu va suferi nece ceastă lume
pedepsitura ta.
Că ce, doamne, noi ca niște viermi, așa
ne tare pedepsești în lume.
Cînd noi cum tu vedzi simte(m) ca o
umbră și prah de pre pămînt.
Spurcatu-ne-am în vina părinților, în
alean este trupul sufletului,
derept aceea în nevoia noastră căută
de sus, doamne.
Toată pedeapsa tremete tu pre noi și
grozăvia morții noastre,
numai tu tînde cu milă cătră noi svîntă
mîna ta.
Cum să nu piară toameala lu Cristus
și chinul lui noa(u)ă să folosească
și să ne spele păcatele noastre cu svînt
singele lui.
Ceastă fă tatăl, fiul și duhul svînt,
Dumnezeu,
derept ce, trei în obrazde, tu ești roditor
lumiei a toată, pînd-n vecie.*

(Texte românești din secolul al XVI-lea
— Ed. Acad., 1962, p. 340).

Să ne întrebăm cum ar fi putut răzbate
pînă la noi, prin ochiurile unei limbi
aglutinante, o structură armonică de
acest fel dacă autorului și apoi traducă-
torului nu i s-ar fi impus, de dincolo de
cuvinte, un model mental, o formă
mentis?

Din aceeași pricină, a adevărului, trei
astfel de cîntece calvine în circulație în
secolul al 16-lea (nu aceleași din *Frag-
mentul Todorescu*) au fost preluate de
Coresi și tipărite în *Molitvenicele* sau
(presupus a fi din 1564). Ion Gheție, în
analiza minuțioasă pe care o face *Frag-
mentul Todorescu*, constată că, de

multe ori, caracterul elaborat, artificial al
topiceii nu se explică numai prin urma-
rea servilă a originalului maghiar. Se
poate admite „existența unui manierism
sintactic, născut din dorința autorilor de
a evita exprimarea curentă” (*Texte ro-
mânești din sec. al XVI-lea*, Ed. Acad.,
1982, p. 320).

Această năzuință „artistică” pe care o
sugerează depășirea sistematică a unor
cuvinte cu greutate semantică în anu-
nite locuri ale versetelor coincide cu
ceea ce solicită, ca topică expresivă, mo-
delul de rugăciune impus, prin liturghii,
de psalmi și de rugăciunea domnească.

Răspîndit prin liturghierul lui Coresi,
Psalmul 50 este și rămîne, însă, textul
etalon cel puțin pentru spațiul nostru
ortodox.

IN *Dumnezeiasca Liturghie* scoasă
de Dosoftei în 1679, la un secol
după *Liturghierul lui Coresi* (1570),
cadența lui specifică se regăsește
la fiecare pagină, întrucît liturghiile —
în afara indicațiilor scenice — sint al-
cătuite chiar din rugăciuni și imnuri. Sin-
tem atît de familiarizată cu ea încît nici
nu ne dăm seama cînd — parcurgînd edi-
țiile îmbogățite și revăzute (cum e cazul
cu *Dumnezeiască Liturghie* din 1683) —
am depășit cadrul propriu-zis al litur-
ghiilor și am început să citim textele
unor molitve adăugate. Vom cita una
din ele pe motivul că, neapartinînd li-
turghiei, a fost totuși reprodusă, socotită
fiind de mare trebuință. Este o *molitvă
la area cea cu piine* și se numără prin-
tre molitvele la cerere, cum este și cea
la culesul viilor sau la blagoslovenia vi-
nului în cramă:

*Doamne Dumnezeul nostru, fîntina
bunățăților,
Cela ce porunciș pămîntului să scoată
roadă, prin a Ta milostivire și
bunățate,
blagoslovește și mulște și area aceasta
și căratul vipturilor șerbilor Tăi,
împle șuriele lor de toată dulceța de
roadă de griu, de vin și de oloi.
Și ferește-i pre înș de la toată iscușenia,
cu toț carii se țin la dinșii,
și-i luminează în cunoștința Ta, ca,
bineplăcuș Ție fiind,
să se spodobască vecinicilor Tale bunuri.
Că Ți să blagoslovește numele Tatălui
și-a Fiului și-a Svîntului Duh,
acmu și pururea și-n vecii de (veci)*

(Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, Mi-
tropolia Moldovei și Sucevei, Iași 1980,
p. 215)

Ea nu se deosebește structural de mo-
litvele ce intră, obligatoriu, în țesătura
slujbei și care sint citite de preot în inai-
tea sfîntelor dvernițe. Astfel, o *molitvă
la Utrăne* (3) din „Liturghia Sfîntului
Grigore Dialogul” sună în felul urmă-
tor:

*Din noapte minecă sufletul nostru cătră
Tine, Dumnezeul
căce-s lumine învățăturile Tale.
Învăț-ne, Dumnezeule, dreptatea Ta,
porunciș Tale și dreptările Tale,
luminează ochii cugetelor noastre, să
nu cîndva adormim cu păcatele în
moarte.
Gonește toată negura de la inemile
noastre,
dăruiește-ne pre a dereptății soarele și
fără de iscușenie viața noastră ferește,
cu pecetea Sfîntului Tău Duh.
Indireptează pașii noștri în cale de pace
dă-ne să vedem demineța și zua cu
bucurie,
ca Ție a demneții să trimitem rugii.*

ANONIM FRANCEZ; Guillot visătorul (pe la 1580)

rugăciunii

Că a Ta-i înținea și-a Ta-i împărăția,
și puterea, și slava,
a Tatălui și-a Fiului, și-a Sviului
Duh
acmu și pururea și-n vecii de veci.
(p. 249)

far molitva (5) din slujba Vecerniei în
felul următor:
Doamne, Doamne, Carele cu precurata
Ta palmă le cuprinz de le fii toate,
Jarele lung răbz preste tof preste noi
și căiești preste răutățile noastre,
domește ieftinătățile Tale și mila Ta.
Zercătează-ne cu bunătatea Ta
și ne dă să scăpăm și în rămășița zilei
aceștia
cu al Tău har, de acele a vicleanului
peștriște măiestrii,
și neviclență viața noastră ferește-o,
cu harul Preasviului Tău Duh, prin
mila și omdragostea a singur-
Născutului Tău Filu,
cu Carele blagoslovit este depreună cu
Preasviul și bunul și viața făcătoriu
Tău Duh,
acmu și pururea și-n vecii de veci. Amin.
(p. 221)

Nelipsite vor fi, de la un punct anume
al molitvei, scriile de verbe imperative
(imperativul solicitării), care fac să vi-
breze începutul propozițiilor-versete.
Cind molitva servește drept antifon,
verbele de acest fel își vor mări ca-
dența prin renunțarea la calificările fas-
tuose și multiple, posibile doar în reci-
tarea propriu-zisă și care voalează —
instructivă — simetriile sintactice și se-
mantice:
Doamne, nu cu urgia Ta ne infrunta,
nice cu minia Ta ne certa,
ce să cu noi după blindețea Ta,
Tămăduitorul sufletelor noastre.
Indireptindu-ne la liniștea voii Tale,
luminează ochii inemilor noastre
în cunoștința adevăratăii Tale
și ne dăruiește rămășița acestii zile
păciuită și fără păcate,
și toată vremea vieții noastre,
prin rugățile Sfintei Dumnezău
Născătoarei
și-a tuturor sviților tăi.
(p. 160)

ÎN AFARA acestor serii de verbe
puternic marcate, care la sfirșit-
ul versetelor își regăsesc, din
cind în cind, corespondențele si-
nonimice, molitvele vor cuprinde, de re-
gulă, în partea destinată adresării, deci
la început, serii de apelative însoțite de
denominări și de calificări. Aparținând
unui rețetar universal de atribute (insu-
șiri) divine dar așezate în straturi de
enunțuri simetrice, calificările de acest
fel par a fi dictate mai curind de aspi-
rația eufonică decât cea imagistică:

Dumnezăul cel mare și nalt,
Acel singur ce ai nemuritorie,
în lumină lăcând neapropiată,
Cela ce toată făptura cu înțelepciune o
înșiră,
Cela ce despărțis între lumină și
între-ntunerec
și soarele îl pusd de stăpinit zua
și stelele de stăpinit noaptea,
Cela ce-ai spodobit pre noi păcătoșii,
și într-acest ceas să apucăm nainte
svinta Ta față cu rugă de mulțamită
și de sară slavoslovie să-T aducem.
Însuș, Omiubitoriule,
îndireaptă ruga noastră ca tămăia
naintea Ta
și o priimește în miros de
bună mirosală
și ne dă această venită sară și
viitoarea nainte păciuită,
îmbracă-ne cu arme de lumină
îzbăvește-ne de frica nopții
și de tot lucrul prin întunerec ce să
petrece
(.....)

(din molitva 7 din Slujba Vecerniei,
p. 223).

Cind molitva are un temel practic (o
motivație imediată), una din determinări
își va dilata enunțul, deschizându-se unei
analogii biblice:

Despuitorule, Doamne, Dumnezăul
nostru
a Tale dintru ale Tale a-T aduce
după învoirea gindului, a tot însului
Ce-ai poruncit
și de vecinicile Tale bunuri lor dar
drept dar dăruind,
Carele a văduvei pre puterea ei prescure
cu bună plăcere ai priimit,
priimește p-aceste acmu aduse de șerbul
Tău (cutare)
(.....)

(Molitvă la primirea colivelor, p. 215)

Eventualele distorsiuni ivite (surve-
nite) ca urmare a acestor extensii, pier-
derile — posibile — de armonie vor pu-
tea fi evitate prin reinstaurarea, puțin
mai departe, a ritmicității (periodicității)
cu ajutorul, de astă dată, al enumerării:
Doamne Dumnezăul nostru, Bunule și
Omiubitoriule

caută pre vinul acesta, și carli gustă de
dinsul,
și blagoslovește-l, cum ai blagoslovit
fintina lui Iacov,
și scaldătoarea lui Siluam,
și paosul Sviților Tăi Apostoli
Acela ce veniș în Cana Galileei
și-ai blagoslovit apărele
și apa cu vin ai primenit
și slava Ta ai arătat Sviților Tăi
Ucenici și Apostoli
Însuș și-acmu trimite, Doamne, Sviitul
Tău Duh
și vinul acesta blagoslovește, cu Sviitul
Tău nume.
(Molitvă la blagoslovenia vinului în
cramă sau în pivniță, sau la beserică ce-ș
duce creștinul vin nou, p. 217).

După cum confirmă textele de slujbă
din Dumnezăiasca liturghie, bătăile rit-
mice pe care le execută verbele solici-
tării (imperative solicitării) din unele
molitve vor putea fi executate, în cazuri
speciale, și de substantivele care redau,
în crescendo, seria doleanțelor și con-
semnează beneficiarii:

facă să ne rugăm pentru A-hiepiscolul
nostru (cutare)
și pentru toată în Hristos frățimea noastră
și pentr-a tot suflet creștinesc, scribit și
supărat,
milă de la Dumnezău și-agiutori trebutori,
acoperemint svintei casei acestii și
lăcuiitorilor într-înă,
pace și așezare a toată lumea,
bunăstarea sviților lui Dumnezău
besericii
spășenie și-agiutori celor cu nevoată și
cu frica lui Dumnezău să tradesc și
să jusec,
părinț și fraților noștri
pentru cei rămaș și celor duș,
sănătoșere celor în boale ce zac pentru
răpacoș și odihneală,
fericită pomână și iertare păcatelor
tuturor de maine duș,
bun credincioș, părinț și frații noștri,
cărora aicea zac,
și înținderea pravoslavnici,
pentru izbăvirea robilor și pentru frații
noștri celor ce sînt în slujbe,
și pentru totii carii ne slujesc și care au
slujit în svinta petrecerea această,
să zicem Doamne miluiește...
(p. 225)

În varianta simplificată, verbului de la
sfirșit (care indeamnă la rugăciune) îi
corespunde pe verticală șișul de com-
plemente indirecte răspunzind la între-
barea pentru cine?

În esență, la utrenie, litie, vecernie,
păvecernie sau în orice împrejurare, ru-
găciunea își va păstra, mereu și mai pre-
sus de orice, ritmica și, prin ea, o struc-
tură adecvată. Măgulit, glorificat, prea-
mărit mai întâi prin enumerarea caden-
țată de atribute și de apelative, Dum-
nezău — (reprezentat în rugăciune și
printr-o rețea de pronume la pers. a II-a
care întăresc, prin poziția lor, senzația de
periodicitate) este implorat să se mi-
luiească de cineva, să facă ceva pentru
cineva. În interesul cuiva, căci „a lui e
împărăția și slava și puterea” etc. Cu cit
mai schematic și mai puțin încărcat de
carnea singerindă a vechilor psalmi și
textul, cu atât funcționează mai precis și
mai sonor modelul formal-auditiv.

Doar în trei sau patru variante, con-
formată aceluiași tipic, formula de în-
cheiere se citește sau se recită cu vâz-
glas (fortissimo). Cit de departe sintem
de intimitatea parcă șoptită a psalmilor!
Dar cit de aproape de productiva, ren-
tabilă retorică, presupunind, totdeauna
— oricare ar fi direcția adresării, pe
cel de al treilea destinat — publicul:
un martor ce se cere impresionat.

DACĂ nu ar fi devenit tipar al
preșunii memoriei culturale și
formulă generativă, modelul au-
ditiv armonic impus de psalmul
50 și de Tatăl nostru ar fi reprezentat
pentru noi un interes oarecare. Dar sin-
tem siguri că el a permis — de-a lungul
citorva secole — inițiativa compozițională,
a facilitat, la diferite ocazii, numeroase
împrovizații orale în spiritul tutelar al
textelor amintite. El este o prezentă pa-
trimonială, de care literatura română nu
poate face abstracție, oricât de puțin
ar fi probele directe de creație în spirit
religios.

Sînt popoare care și-au pierdut textele,
nu au tradiția consemnării și a teauri-
zării ori nu au avut cînd și cum să și
le formeze, fiind constrînse să-și exer-
cite funcțiile creatoare în domeniul li-
mitat. În cazul lor — în fond cazul nos-
tru — nu ar fi lipsit de sens să se
inițieze repertorierea modelelor men-
tale posibile, pentru a se putea căuta
și descoperi mai ușor actualizările și
acolo unde prea puțin ar fi ele îndrituite.
În față cu tabloul coerent al „vocațiilor”
fundamentale ale spiritului și — dez-
voltate din acestea — al modelelor lirice,
epice, dramatice în potenția, ne vom
descurca mult mai bine în aria nume-
roaselor texte fără intenționalitate ar-
tistică, dar apte să fie absorbite în spa-
țiul literaturii.

După JÉRÔME BOSCH : Meditația sfintului Anton (1561)

Și rugăciunea se numără printre ele în-
tructiv — deși supusă trebuințelor biseri-
cești — răspunde vocației lirice și ilus-
trează, în parte, modelul innologic, în
parte alte modele.

Traduse cu grija respectării mai ales
a acestui model armonic, rugăciunile des-
pre care se știe că au fost compuse de
părinții bisericii răsăritene ori de cele
cîteva minți strălucite ale ortodoxiei au
fost mai apoi compilate, intervertite, com-
pletate reciproc sau numai parafrazate
din memorie — o memorie care schimbă
și combină cuvinte, amestecă de peste
tot imagini și formule, dar păstrează, ca
sub teroarea unei osinde, tiparul ritmic.
Monahi singuricioși vor fi lucrat în tă-
cere și deplin anonim și nu odată în
numele, sub oblăduirea și acoperșul vre-
nui înalt și preafecit păstor de su-
flete, spre a dăruți turmei o carte de ru-
găciuni îndestulătoare, o carte de uz uni-
versal. Comodă, prudentă, conservatoare,
neincercătoare în valorile ei, biserica răsă-
ritului nu consemnează decît numele
mari și vechi. Ipoteza este plauzibilă:
nu ne explicăm, altfel, diversitatea, abun-
dența textelor și absența din culegerile
în circulație a numelor de autori. Pen-
tru a afla un nume de autor și a oferi
proba prolificității modelului sintem ne-
voii să căutăm altundeva, de pildă în
textele în care rugăciunile se constituie
ca părți ale unui ansamblu vizind alte
finalități: în Didahiile lui Antim Ivi-
reanul.

Rugăciunea, în omiletică, desăvir-
șește ultimul act al alocuțiunii. Dintre
toate mutațiile stilistice evidente în
didahii, cea înfăptuită de rugăciune e
esențială, pentru că aduce o schimbare
în direcția adresării și în atitudinea față
de ascultători, o nouă tonalitate ce derivă
din solemnitatea afectivă și din înfio-
rarea gingașă a rostirii. Este chiar re-
versul spiritual al negurosului și austeru-
lui prelat. Exceptind formula ceremo-
nială prin care erau omagiate — cu un
exces de deferență — domnul și frun-
tașii țării, finalurile predicilor sale
(mai ales ale unora) au aceea elevețe con-
stantă a exaltării care făcea ca imnurile
religioase ale lui Ephrem Sirul, Anastasie
de Sinai, Ioan Damascin — conser-
vate în liturghia ortodoxă — să fie desco-
perite cu încinare și adoptate de bisera
Occidentului. Cu toate acestea,
multe din rugăciunile cu care sfirșesc
didahiile și-au pierdut interesul artistic
și cititorul, întimpînd o indigență ima-
gistică acută și o crolală sintactică ste-
reotipă, se va lăsa greu convins de va-
loarea lor. Reluarea ad-litteram a unor
cimpiele de fraze și caracterul „lipit” al
unor formule canonizate sînt fenomene
care nu trebuie să ne mire. Ivireanul
compune, în fond, predică, nu imnuri, iar
rugăciunea, ca specie religioasă, este
pîndită — cum am văzut — de uscă-
ciune. Nu sînt excluse, însă, excepțiile
remarcabile. În predicile ținute în zilele
de sfînta Marie, rugăciunea finală com-
pletează, în termeni tradiționali, dar cu
un neasemuit freamăt omenesic în fie-
care vorbă, portretul suav al mamei lui
Iisus:

„Stăpînd de D(u)mn(e)zeu născătoare,
împărăteasa ceriului și a pămîntului
cîntea și slava creștinilor,
ceia ce este mai naltă decît ceriurile și
mai curată decît soarele
fecioară prealdată,
nădejdia celor păcătoși și liniștea celor
bătuiți de valurile păcatelor,
caută asupra norodului tău,
vezi moștenirea ta,
nu ne lăsa pre noi, păcătoși,
ci ne păziște și ne mintuiește de
vicleșugurile diabolului
că ne-au impresurat scribele, nevoile,
rădățiile și necazurile.
Dă-ne mînd de ajutoriu, fecioară, că
perim

Nu te îndura de noi
că pre tine te avem ajutorie
și la tine nădăjduim
ca cu rugăciunile tale cele preaputernice
și nebiruite,
să îmbliuzești pre flul tău asupra
noastră,

ca să-și întoarcă mila sa cea bogată
spre noi”.
(Predici, g. Strămpel, Ed. Acad., 1962,
p. 90)

Tot astfel, rugăciunile adresate, în alte
predici, Domnului:

Așa
stăpine Hristoase
te rugăm noi,
ticăloșii și nevrednicii robii tăi
carii ne-ai răscumpărat cu prea scump
singele tău / din miinile vrăjmașului
celui viclean,
să te miostivești / pentru mulțimea
îndurării tale,
să luminezi ochii sufletelor noastre cei
întunecați, cu lumina cunoștinții tale
și să aprinzi în inimile noastre cele
împietrite / văpaia dragostei tale
și să ne învrednicești cu darul tău / să
te ascultăm
și să facem cu pohtă / cîte ne poruncești
și să te iubim din tot sufletul,
aici, într-această viață ticăloasă / și
plină de scribe;
iară în cea viitoare / să ne învrednicești
mărirei
și luminii slavei d(u)mn(e)zeirii tale,
ca de pururea să te mărim,
împreună cu făr-de început părintele tău
și cu preasf(ă)ntul
și bunul
și de viață începătorul / tău d(u)h,
în veci nesfîrșite
Amin.

(Ed. cit., p. 152)

O lectură injustă ar dăuna, fără îndo-
ială, acestei fraze de o incontestabilă gra-
vitate. Ea are, de altfel, o existență pur
auditivă, compatibilă doar cu restul
predicii; smulsă din armonia generală,
cîntă în goana ochilor, fără interpretare,
ar pierde unda de sinceritate mistică cu
efectul ei vitalizant. Să facem acum
simpla operație contabilă a numărării
cuvintelor din „versuri”. Obținem: 1;
2; 3; 5; 13 (8+5); 7 (3+4); 11 (7+4);
11 (8+3); 10 (7+3); 8 (5+3); 7; 8 (4+4);
8 (4+4); 5; 6; 6; 3; 2; 6 (4+2); 3; 1.
Pauza principală e cea de la sfirșitul
versului, cea secundară e notată cu o
linie verticală. Predicile sînt totuși opere
de audiat; finalul lor de rugăciune — cu
atît mai mult, A vorbi de expresivitate
în sine a cuvintelor rugăciunii e o copi-
lărie. Condensarea ei în sintagme tipice,
statornica pronunțare în cadrul ritua-
lului creștin epuizează rugăciunea și cu-
vintele ei, care, sleite de încălțarea ex-
presivă, pot fi salvate doar într-o mește-
șugită sintaxă, pe o rețetă de pauze și
registre tonale. Numai vocația auditivă
sau memoria auditivă puteau să facă
dintr-un simplu joc de game și cezuri o
ardentă chemare a divinității.

REPREZENTATE grafic, datele
de mai sus s-ar așeza pe o curbă
cu ramurile (ascendentă și de-
scendentă) simetric dispuse. Tem-
po-ul e reglat de sistemul de pauze —
staționări de intersecție, mai rare spre
mijlocul frazei, mai dese spre capete.
Un polisindeton provoacă, prin împle-
titura lui discretă, aderența sintagme-
lor în partea centrală a perioadei. E de
înțeles că, în această zonă, are loc di-
minuarea tăriei pauzelor, cu con-
secințele ei. Cu toate schimbările de
game, se percepe un flux progresiv. Crea-
cută la un nivel considerabil, unda lirică
nu coboară, cum s-ar crede, spre final.
Oprită brusc la conj. iară — înaintea
căreia localizăm cezura cea mai puternică
— fraza — cu patetismul amenințat de
inflație, e reluată cu o intensitate ușor
rectificată, pentru ca, în final, într-un
nou asalt, să-și accelereze tempoul ca
atînsă de tahicardie. Ar fi cu neputință
să ignorăm toate aceste calități stilistice,
chiar dacă ele s-ar întemeia pe simpla
memorare a unor cadențe liturgice.

Eugen Negrici

Mariana MARIN

Dark Ages

Un copil cu ochi de ciine
m-a întrebat într-o zi
dacă e greu să ajungi scriitor.
Era iarnă și totuși ploua
pe drumul scurt dintre școală și casă.
Tăvălite de ape
gunoaiele se spălau cu frenezie.
Pină și gunoaiele voiau să se spele.
Le-am simțit bucuria când o băltoacă
mi-a mîngîiat tălpile prin pantofi.
Laptele nu venise.
Era mult prea frig.
Ciinii cartierului începuseră să latre,
bezna era tot mai groasă, n-aveam mînuși.
Țipenie-de-Om zăcea lat în casă.
Pană-de-Curent la fel, cu Pană-de-Gaz
prin cotloane, la birfă.
Frig, foarte frig,
frig și gheață, gheață.
Un copil orfan m-a întrebat într-o zi
pe drumul scurt dintre școală și casă
dacă este greu să ajungi scriitor.
Un ochi de ciine bătut
i-a răspuns unui alt ochi de ciine bătut
să privească mai bine în jur
pină cînd o să învețe să latre,
să-și îndrepte gîtlejul în laț,
cînd stelele-s
libertatea, departe.

Gloria

Voi spune și eu : am cunoscut gloria.
I-am simțit sudoarea și i-am adulmecat urma.
I-am lustruit cizmele
și m-am lăsat ciufulită de ea.
I-am făcut la începutul săptămînii bezele
iar la sfîrșit am fost chiar eu bezeaua
și beizadeaua inimii ei.
Da-da, eu am cunoscut gloria.

Akaki Akokievici o poate mărturisi.

Și-atunci, mamă, te întreb
de ce imi este atît de frig
în mantaua asta de mucava ?

Al dracului !

Mi-e dor de poemele
cărora doar eu însămi le eram universul.
Îmi urmăream tîrșiitul zilnic,
firișorul de păr ciinesc
crescut pe virful nasului
timp de o săptămînă și udat
(al dracului !) cu lacrimi amare ;
fusta-nflorată-n pulberea dimineții,
scarabeul din inimă, clepsidrele minții, amarul
...și, poate-poate, eram fericită.
Asta mi-ați luat.
Posibilitatea de-a mă număra
eu pe mine însămi
printre ființele lui Dumnezeu,
de-a mă bucura liniștită și eu de ceva.
Nu mult.
Un pumn de țărăină vorbitoare,
un căuș de cenușă aruncat pe-ninsul mării,
un viermișor vesel și cu bunsimt.
N-aș fi aruncat atunci niciodată blestemul,
n-aș fi săpat la groapa voastră
cu atîta poftă și har.
Ei, da, știu și asta :
neîncrederea în mine a fost
una din puținele voastre bune intuiții.
Bun. Luați-vă acum și răsplată :
firișorul de păr ciinesc crescut pe virful nasului
timp de o săptămînă (al dracului !) și-amarul...

Scrisoare deschisă sau nu mă
mai așteptați la ore mici

Și azi mai ocolesc mușuroaiele
din teama de-a nu o răni pe regina furnicilor
ori de-a nu-i strivi vreun supus.
Am întîlnit însă în timpul vieții oameni
care au vrut să mă apropie de macabru,

care mi-au luat talpa
drept Talpa Iadului
și au dorit să îi cred.
Lor le declar următoarele :
sînt de partea vieții,
nu cred că sănătatea e un defect,
nu-mi plac morțile seci.
Lăsați-mă deci,
să-mi duc în spate
doar blestemul reginei furnicilor
căreia din neatenție
poate i-am ucis vreun supus.
Ea știe că i-am cerut întotdeauna iertare
și la momîntul fiecărei furnici ucise
am ridicat, după puteri, un poem.

Dihanii azurii și litanii

După ani de așteptare, în curtea unui alt spital,
visul cu morții familiei se oprește din nou la tine.
(Grădina de trandafir unde e ? Unde e ?)
Ai ochii arși iar semnul acela mic
pe care ei ți-l trimis prin frunzele oțetarului
devine un posibil centru al lumii.
Da, ani de așteptare,
cînd numai blinda apoplexie nu ți s-a întimplat.
Chiverisirea și degradarea lui ceea ce te inconjoară
au înătat pentru tine imne de slavă,
late ca o boală de piele sub razele soarelui.
Păi sigur că da,
pierderea sensului devine un joc și o ascetă,
— așa îți spuneai în zilele negre de la masa de scris.
Apoi îți scoteai cite un ochi și îl puneai alături,
Pentru zilele în care poate-poate cărăbuși,
dihanii azurii și litanii vor țîșni din creierul tău
și se vor pierde spre asfințit printre alte vise

moroioase

și departe de casă.
Păi sigur că da, așa stau lucrurile.
Și acum, după ani de așteptare, această dimineață
în care ameliator te dătină între semnul acela mic
și surisul din somn al iubitelui.
Și nici nu mai știi exact dacă nu cumva chiar el
ți-a trimis semnul negru prin frunzele oțetarului.
Urmează-mă, pare să spună semnul,
și vom rămîne singuri deasupra acestui oraș vinețiu
căutînd urmele jocului ce ne-ar mai putea ține

în viață

Da, așa stau lucrurile.

Cucoana

Ce tot bagi în mașinăria asta sentimente, cucoană !
Ce te tot zgîiești cum plesnește
cînd roțile o iau dracului la vale !
Și ce-ți tot lăcuiești unghiile

ANONIM, după FRANCESCO MAZZOLA : Astrologia (sec. XVI)

ca pentru nuntă în unsorile ei !
Ce te tot întrupezi fără rușine !

...Și cu toate acestea
inima mea are uneori
nevoie de mine

Elegie

Doamne,
de m-aș putea odihni într-un nou sanatoriu de munte,
printre pastile roz și albastre,
un sanatoriu cu miros puternic de brad
și covoare moi,
cu doamne cochete și nevrozate
de conflicte plăcute, mici, conjugale.
De-aș avea și eu o traumă ca pojarul,
o răpăială de ploaie de vară,
o nevroză ca o mătase,
după care ești și mai iubită ;
o nevroză ca un abur de mușetel,
după care ești și mai buimacă,
celestă, ca Bisisica lui Preda,
după care fluxul feminității tale asaltează lumea,
o vindecă, îi dă frisoanele unei comori numai de ea

cunoscute..

De m-aș putea odihni în oricare scenariu al vieții,
în cotloane diverse și simple, cinstite,
unde să nu existe decît un pat în care să dorm
și un lighean în care să vomit
tot ce dîndu-mi ai luat, Doamne

SA TOT VOMIT

Șivă

Cu o rivnă potrivită mai degrabă
fabuloaselor ei construcții din pene,
incepuse să-și numere pistruii.
Hei, fotografia acea jupuită de craniu,
cotoroanța expresionistă,
un fel de Plută a Meduzei
ce-i naviga Mediterana din coaste...
Mi-e silă, mi-e scribă, mi-e lene
— obișnuia atunci să cotcodăcească
piticul casei.
Vai, dar vrei tu această madlenă uscată
— se agita ea atunci.
Vrei tu să guști
din memoria acestei vieți
fără de vești
și zile fără de mine ?

De-ar fi fost să stau șivă
după cum se întimpla la popoarele vechi
pentru toate cite am pierdut,
atunci viața mea ar deveni
iată, ceea ce acum e :
amețitoare contemplație a unei fotografii
jupuite de craniu.

Poem de dragoste

Și dacă e adevărat
că noi doi traversăm o mare iubire,
de ce clămpănesc siluetele morții
tocmai pe hornul casei noastre din poveste ?
S-au înțepenit anii,
e fals că ne-ar fugi printre degete
cum altădată vedenii
cînd printre vapoarele Senei imaginam
pergamente și însemne răsăritene.
Dar dacă e adevărat
că și eu mă pot trezi fără coșmaruri,
atunci de ce dimineța estul acesta mă strînge ?

E un capăt de lume aici și parcă
ceea ce ne desparte nu are capăt,
înfulecă gros sau impușcă
viețile noastre crescute
direct din aceeași sirmă ghimpată.

Elegie

Fusese obligată să trăiască
la limita existenței
și asta ani buni,
în cumplita tinerețe a visului
și a zidului gol.
Părul molatec nu i s-a lăsat
niciodată peste toate acestea,
nici pasului ei nu i s-a spus căprioară.
Mania secretă și boala îi dăduseră totuși ceva :
patima descrierii sinelui de jur-impresur și-n adînc.
Morbul cu dulceață de git i s-a agățat într-o zi
și privindu-se leneș, agale,
a încetat jocul

care-o făcuse atît și atît de frumoasă
și rea

Destinul țărilor mici

AM CITIT o carte a unui diplomat englez care mi-a readus în memorie mai vechiul gând (nu e, știu bine, numai al meu) despre destinul tragic al țărilor mici aflate la confluența intereselor marilor puteri. Se zbat să-și apere, în demnitate, drepturile suverane, se aliază cu cine pot, fac concesii cu decență, practică abile jocuri diplomatice și, cel mai adesea, sint păcălite, rămânând biete frunze în vânt. A fost și soarta tragică a țării noastre. Ne-a suris norocul o singură dată cînd, după secole de subjugare a unor provincii incontestabil românești și după marele sacrificiu de sînge plătit primului război mondial, pacea de la Trianon ne-a recunoscut ceea ce românii înfăptuiseră prin libera lor voință în 1918. Dar, apoi, tragedia și-a reintrat în drepturi, mutilându-ne, după două decenii, trupul țării, neizbutind să ne mai reintregim teritoriul național nici în 1944—1946 și nici mai tîrziu. Iar azi, din nou, în Europa ce și-a ieșit din tîlîni, norii se adună groși și amenințători. Interogăm, neliniștiți, destinul și ne e greu să răspundem. Sintem, acum, ca odinioară, o țară mică, despre soarta căreia decid alții în funcție de propriile interese, la care stie ce conciliabile secrete, în înțelegeri oculte, aproape neînscrise în protocoale oficiale.

Cartea care mi-a readus în memorie aceste amare gânduri se numește **Operațiunea „Autonomus”** și are drept autor pe Ivor Porter. Ivor Porter, britanic, a venit în România în 1939 ca lector de limba engleză la Universitatea din București. Tinăr, sportiv, inteligent și cultivat, s-a integrat bine în lumea noastră intelectuală începînd repede s-o rupă și pe românește. I-a plăcut lumea noastră și peisajul nostru, cu moravurile (desi cele politice îl intrigau) și obiceiurile specifice (poate prea specifice). A trăit aici, ca lector, pînă în februarie 1941, încă înainte ca Antonescu (angajînd țara fără a consulta pe nimeni) să fi declarat război Marii Britanii. A cunoscut, deci, și ascensiunea fascistă și dictatura regală și mutarea țării din 1940 și instaurarea statului național legionar în frunte cu Antonescu (auto-proclamat conducător al statului) și Horia Sima, și rebeliunea legionarilor, apoi strivirea ei. Avea, în București, un grup de prieteni buni, unii membri ai Legăției britanice, alții români, democrați și antifasciști. Petreceau tineretea, își vedeau de treburi dar scrutau îngrijorati viitorul. Din București abia trezit din cosmarul rebeliunii legionare, Porter a plecat cu avionul la Istanbul. Acceptase, încă pe cînd se afla în capitala României, să facă parte dintr-o organizație engleză de rezistență, S.O.E., care opera pentru țările est-europene — la Istanbul și Cairo. Și, firește, s-a angrenat în complicata misiune a acestei organizații instruindu-se pentru funcțiunea de cifrator, făcînd antrenamente de parasutism și cîte altele pentru astfel de misiuni speciale. În 1943, în decembrie, va fi parasutat în România (împreună cu alți doi colegi) în cadrul operațiunii numită „Autonomus”. Va fi un eșec pentru că grupul parasutat nu nimereste locul de aterizare, este interceptat și arestat. Manevre fine și complicități reciproce (inclusiv ale autorității

Ivor Porter, **Operațiunea „Autonomus”**. În România pe vreme de război. Traducere de George G. Poira și Delia Răzdolescu, Ed. Humanitas, 1991.

ților antonesciene) salvează grupul, reținîndu-l în sediul jandarmeriei, nefiind predat — cum cereau nemții — Gestapoului. De altminteri, întreaga operațiune era întîrziată. Misiunea sa era să urgenceze tratativele cu opoziția (în frunte cu Iuliu Maniu) pentru acceptarea armistițiului cu Puterile Aliate. De fapt, opoziția se lăsa deocamdată greu desi își dăduse acordul pentru misiunea lui Stîrbey la Ankara iar Antonesții începuseră și ei tratative prin legăția sovietică din Stockholm condusă de dna Kollontay. Dificultatea constituia, desigur, Basarabia pentru care opoziția nu accepta renunțarea formală la această provincie românească, iar aliații stiau bine că sovieticii refuză măcar discutarea acestei chestiuni. Antonescu credea în megalomania sa mioapă, că mai poate pune condiții. Totul avansa lent parcă în zol, și fără rezultate palpabile. Ce-l drept, grupul „Autonomus” n-o ducea rău iar interogațiile la care era supus de jandarmerie și serviciul secret al lui Cristescu erau suportabile. Iar de la Londra, pe canale oficiale, au venit, în aprilie 1944 — deopotrivă către opoziție și către Maresal — telegrame cu caracter ultimativ.

Totul se datoră așa-numitei (de autor) „bomba lui Molotov”. Acesta, aflînd de tratativele cu opoziția românească, a pus la cale o scenă violentă agresivă, prin care represa englezilor că uneltesc, în România, la spatele rușilor. Și invocă totul, inclusiv activitatea grupului „Autonomus”, care ar trata cu Antonescu. Churchill s-a grăbit, la 5 mai 1944, să răspundă, tot telegrafic, lui Molotov: „Ceea ce mă uimește — se spune în text — este că v-ați putut imagina, fie chiar și pentru o clipă, că am completa cu guvernul român sau cu altcineva din România sau că am avea vreun interes ascuns în România, în detrimentul operațiunilor dumneavoastră și al cauzelor comune sau că am putea avea ceva secrete cu România, pe care nu vi le-am împărtășit oricînd” (p. 207). Iritările reciproce au mai tînat o vreme, pînă a venit tirgul (pentru noi) venal. În Grecia grupările partizanilor comunisti, de obediență sovietică, produceau mari supărări englezilor care aveau nevoie de întreg spațiul de manevră în Mediterana. O infiltrare sovietică acolo ar fi fost pentru Churchill o efectivă nenorocire. De aceea, tratînd cu ambasadorul sovietic la Londra, Eden i-a propus un tirg. „Întrucît Grecia se află în zona noastră de control eram îndrituiți, la rîndul nostru, să cerem ajutor în politica noastră acolo, așa cum le-am dat și noi lor, în România care era în sfera lor de control” (p. 214). Soarta țării noastre era pecetluită. Englezii căpătau Grecia și cedau România. Iar Roosevelt a fost convins de vulpoiul Churchill să nu facă obiecțiuni pentru că acesta este un simplu aranjament pe vreme de război care nu are valoarea stabilirii unor zone de influență postbelice. Și presedintele SUA a crezut. Astfel că, în octombrie 1944, cînd Churchill s-a întîlnit cu Stalin la Kremlin, lucrurile erau demult aranjate. S-a convenit, totuși, asupra armonizării intereselor reciproce în Balcani. Cînicul Churchill a notat în **Memorii** că i-ar fi spus lui Stalin: „Cit privește Marea Britanie și Rusia, ce ați zice dacă ati beneficia de o preponderență de nouăzeci la sută în România iar noi să avem un cuvînt de spus la proporții de nouăzeci la sută în Grecia și să mergem jumătate-jumătate în Iugoslavia”. Și a scris, apoi, în timp ce i se traducea lui Stalin pro-

punerea, pe jumătate de foaie de hirtie textul acestui tirg. „Am împins hirtia lui Stalin, care terminase de ascultat traducerea. A fost o scurtă pauză. A luat apoi un creion albastru și, după ce a făcut o bifă mare, ne-a dat bucată de hirtie înapoi. Totul s-a aranjat în nu mai mult timp decît ar lua consemnarea faptului... A urmat o tăcere prelungită. Hirtia așopțită zăcea în miilocul mesei. În sfîrșit, i-am spus: „Nu riscăm să fim cam cinici dacă s-ar vedea că am dispus fără jenă în aceste chestiuni, în asemenea măsură hotărîtoare pentru soarta a milioane de oameni? Să ardem hirtia”. „Nu, țineți-o la dumneavoastră”, a spus Stalin. Iar Ivor Porter adaugă: „Un paragraf anulat al minutei oficiale a acestei convorbiri dă o idee despre spiritul pirateresc al lui Churchill. În timp ce preda acest «document îndrăzneț», el a subliniat că nu se consultase nici cu guvernul, nici cu parlamentul” (p. 299).

Mai clară demonstrație a tirgului între cei doi mari pirăți împotriva țării noastre nici că se poate. Soarta noastră era decisă înainte de lovitură de stat de la 23 august 1944 și nimeni și nimic nu ne putea salva. Degeaba a fost speranța investită de opoziție de pînă în 1946 în intervenția anglo-americană în România. Ea nu putea veni. Într-o carte publicată la Madrid în 1963 de Pamfil Șeicaru (**Historia partidelor naționale, țărănist și național-țărănist**) în prefață se comentează această eroare. Șeicaru aminteste că lucrarea lui Walter Lippmann, **Scopurile de război ale Statelor Unite**, apărută în martie 1944, făcea cunoscute hotărîrile conferinței de la Teheran (decembrie 1943). Or, Lippmann, care era purtător de cuvînt al lui Roosevelt, menționa în carte că România va intra în orbita intereselor Uniunii Sovietice (vol. I, p. 28). Deci și Roosevelt își dăduse acordul, incit cinismul lui Churchill din 1944 era, de fapt, motivat. Dacă diplomații români aflați la Ankara ar fi citit cartea lui Lippmann, aflați în vitrinele librăriilor din capitala Turciei, și-ar fi dat seama de inutilitatea tratatelor pe care le tot purtau fără a obține vreun rezultat. Dar aceștia, crede Șeicaru, devotați lui Niculescu-Buzzești, aveau interes să ascundă acest adevăr lui Iuliu Maniu (șeful recunoscut al opoziției antiantonesciene) pentru a-l utiliza „ca pe un simplu instrument”. Sperau cercurile Ministerului de Externe că, finalmente, vor obține ceva pentru țară, învingînd destinul prescris de Puterile Aliate și se foloseau, pentru asta, de personalitatea lui Maniu? E posibil. Dar ce importanță are? Soarta țărilor mici, să o notez cu tristete încă o dată, e rașori decisă de ele însele, fiind nevoie să suporte mereu deciziile marilor puteri. Așa a fost mai totdeauna. Și lucrurile nu s-au schimbat deloc astăzi. Iluziile nu ne mai sint îngăduite. Experiențele istoriei nu trebuie nici ignorate, nici uitate. Ele ne sint sau s-ar cuveni să ne fie un teribil învăț. Dar, îndrăznesc a mărturisii gîndul, și dacă nu uităm putem schimba ceva din acest destin pecetluit ca o năpastă? Nu. Dar măcar compensația lucidității să nu o părăduim în vane utopii.

DAR să revin o clipă la activitatea opoziției interne românești antiantonesciene în frunte cu Maniu care l-a convins pe regele Mihai să-și asume prerogativele. E drept, nu știa mai nimic de deciziile din 1943 și 1944 ale aliaților. Cum Antonescu, decise, dacă nu obține condițiile cerute de el sovieticilor, să rămîna aliatul fidel al lui Hitler, chiar

dacă asta însemna pierzania țării, singura soluție era înlăturarea și arestarea sa. Și opoziția coalițată a făcut-o prin regele Mihai. Ivor Porter nu comunică, alich lucruri noi. Poate doar detalii, adunate cu grijă, în jurnalul său, colectate de 10 participanți. Și ele, chiar detaliile fiind, sint importante, sporînd interesul cărții. România a ieșit din război, a participat la cel din vest alături de aliați, scurtînd — prin sacrificiile ei — timpul conflagrației. Singurul folos — imens ca importanță națională — a fost redobîndirea Transilvaniei sfîrșitecă de arbitrajul de la Viena din 1940. În rest, nimic. Porter scrie undeva: „Mulți români au crezut, poate, cu naivitate, că vor fi tratați ca aliați datorită contribuției pe care lovitura de stat a avut-o în asigurarea înaintării Armatei Roșii. De la bun început însă, rușii i-au tratat ca pe un popor învins” (p. 300). E adevărat. O știm prea bine. Însă acest comportament al sovieticilor primise ratificarea Angliei și S.U.A. în 1943—1944.

Cuceritoare pagini aflăm în acest memorial despre Bucureștii acelor ani. Capitală frumoasă a unei țări atrăgătoare înainte de război și după aceea, cu lumea universitară, politică sau diplomatică. La început domina jovialitatea, petrecerile tineresti și, deodată, s-a instalat, infricosătoare, teroarea. Iată un fragment din descrierea momentului instalării guvernului Antonescu — Horia Sima: „Antonescu, ca și Garda de Fier, și-a arogat o aură mistică, așa că, la 8 septembrie, în duminica următoare abdicării Regelui, el a chemat întreaga populație, oriunde s-ar fi aflat, să îngenuncheze la ora 11 dimineața și să se roage pentru țară. Eu am rămas acasă. La 6 octombrie a avut loc o mare adunare legionară; străzile erau pline de tineri cu capul descoperit, cu părul lung, care, în cămăși verzi, purtate pentru prima dată în văzul lumii, mărșăluiau și demonștrau... Spre deosebire de comuniști, care sprijineau pretențiile Rusiei asupra Basarabiei, Garda de Fier era o mișcare esențialmente naționalistă și populistă, cu puternică coloratură fascistă. I-au dat lui Antonescu salutul fascist, acesta răspunzînd: «Trăiască Legiunea și Capitanul!» (p. 82). Și un instantaneu al manifestației: „De la pensiunea unde locuiau, pe Calea Victoriei, Dense și Ioana Wright au privit reînsumarea lui Codreanu și a celorlalți treisprezece «eroi» (adică nicădorii și decemvirii, n.n.), care a durat aproape trei ore în care se perindau «șiruri după șiruri de legionari țepeni în cămăși verzi». Prăvăliile și restaurantele au fost închise cu această ocazie, iar luminile de pe stradă au fost înfășurate cu cirpe negre. Cortegiul funerar, avîndu-l în frunte pe Antonescu și pe Fabricius, — a fost urmat, la mică distanță, de o desfășurare impresionantă de forțe militare germane, salutate de la tribună de către regele Mihai. Era o mulțime de oameni, dar nimeni nu aclama». Semnificative sint amintirile lui Porter despre Bucureștii postbelici, cu atmosfera tensionată determinată de dictatul sovieticilor și al uneltelor care le serveau interesele. Nu era însă nimic de făcut (Porter devine secretar II al ambasadei britanice). Totul era decis din 1943—44. O vreme, Londra și Washingtonul s-au ținut totuși dirze și rezistente, cerînd alegeri libere. Cînd au avut loc, deși se știa prea bine că au fost falsificate, „Londra și Washingtonul s-au muiat, recunoscînd guvernul Groza format din comunisti și reprezentanți ai grupărilor afiliate comunistilor. Opoziția a făcut presiuni pentru ca alegerile să aibă loc sub supravegherea unei comisii internaționale, dar nu s-a realizat nimic” (p. 308).

Această carte document, care trebuie neapărat citită, e tradusă îngrijit de dl. George G. Poira și d-na Delia Răzdolescu. Temeiul acestui tîlmăciri l-a asigurat, nu mă îndoiesc, d-na Răzdolescu, bună anglistă și cu mare experiență de traducătoare, deși stîngăci și impro-prietăți nu lipsesc, din păcate, din acest text. Ici-colo, autorul a redactat, în subsolul paginii, scurte note lămuritoare despre persoane și instituții. Sint de mare folos.

MIC DICȚIONAR

CINTĂREȚ. Cîntărețul este cel care-l distrează pe alții — iată o definiție sumară și rapidă. În marea majoritate a cazurilor, ea este chiar și adevărată. Pe scenele tularor teatrelor de revistă și de distracții, pe stadiioanele transformate în săli de spectacol sau, vara, în marile piețe, cîntăreții nu fac altceva decît să ritmeze speranța, entuziasmul ori durerea milioanele de asistenți ce vibrează pentru cîteva minute la unison. Iar cînd instalațiile stereo multiplică vocea de o mie de ori iar camera de luat vederi transportă imaginea în toate casele, publicul se confundă cu o țară întreagă.

Ce se întîmplă cu acele milioane de oameni? Se trezesc la o nouă viață? Se descoperă pe sine? Oricît ar părea de curios, ei intră într-un somn spiritual, pierzîndu-și identitatea. Rezultatul cîntecului este o imensă anestezie colectivă, prelungită pe minute, săptămîni sau ani. Auzînd melodia îndrăgîită și fredonînd-o, răpiți, milioane de oameni uită de fapt viața din jurul lor, pentru că — indiferent de textul versurilor —

sunetul adoarme durerea. Tradusă în cel mai misterios dintre limbajele la care avem acces — tradusă în muzică — suferința își pierde conturul.

S-a întîmplat să existe însă și cîntăreți care și-au răscumpărat cu brio propriul destin. Era un italo-francez pe care mizeria trăită în adolescență îl marcaseră profund, îl făcuse să adere la comunism și să compună cîntece bazate pe cuvîntul nu; era un cîntăreț de succes, iubit în Vest, flatat în Est, ducînd la celebritate genul șansonetei cu poantă socială; era un cîntăreț ce a trecut prin România și Uniunea Sovietică a anilor '50, vîzînd cu ochii lui cum arată, traduse în practică, „les kendemains qui chantent”: cîntecul trebuie să-i fi amuțit pe buze.

Pentru a i se lerta orbirea de cîțiva ani, și-a petrecut restul vieții jucînd în filme din ce în ce mai lucide, în apoloții explicite ale libertății, apărînd dizidența universală, dar mai ales dizidența din Estul Europei. După ce el însuși s-a trezit, a vrut să-i trezească și pe cei din jur. Pentru a răscumpăra cîțiva ani de car-

net roșu în buzunar, n-a mai apărut niciodată în public, după 1980, fără insigna Solidarității poloneze la butonieră. Pentru a răscumpăra anii de orbire, a rostit cu voce tare adevăruri incomode despre socialism și comunism ca maladii ale secolului. A vorbit răspicat, așa cum vorbește omul cinstit după ce a fost tras pe sfoară.

La ultimul său mare recital (Olympia, 1980) cîntărețul nu mai dansa cu agilitate pe scenă și nu mai avea nonșalanța declarațiilor simple („J'aime flâner sur les Grands Boulevards”); în schimb, vocea i se încărcase cu toată gravitatea pe care interpretarea rolului principal din **Mărturisirea** lui Costa Gavras o putea aduce în viața unui mare artist. Cînd intonase, cîndva, în falset parizian, arti cu proletari visători, cîntărețul era revoltat și fericit, pentru că nu aflase încă. Acum știa.

Îi chema Yves Montand și ar putea oricînd servi drept emblemă secolului nostru.

Mihai Zamfir

„Valea existenței mijlocii”

CUVINTELE își au, și ele, destul lor. Aproape fiecare epocă la prioritate cite unui sens, în dauna altuia, aparținând aceluiași cuvânt. Mi se pare evident că timpul nostru, promotor de extremisme și de situații-limită, a reținut, de pildă, dintre cele două accepții ale latinescului *mediocritas* — însemnând, pe de o parte, moderație, pe de altă parte, puținătate — pe cea de a doua. Utlind că, la Horațiu, faimoasa expresie *aurea mediocritas* este o sintagmă ce nu cuprinde nici o nuanță de ironie, batjocură sau sarcasm, ci semnifică pur și simplu „calea de mijloc aurită”, adică cea mai prețioasă dintre toate, — noi suntem cel mai adesea înclinați astăzi să folosim adjectivul *mediocru* în sens net peiorativ.

Faptul n-ar fi atât de ciudat (și alte cuvinte, probabil, au suferit de-a lungul vremii distorsiuni semantice similare), dacă acest termen, care în zilele noastre exprimă un discredit nu numai intelectual ci și moral, nu s-ar lega de un concept care, la Aristotel, definește în-suși domeniul de manifestare al moralei: *mesotes*, adică măsură.

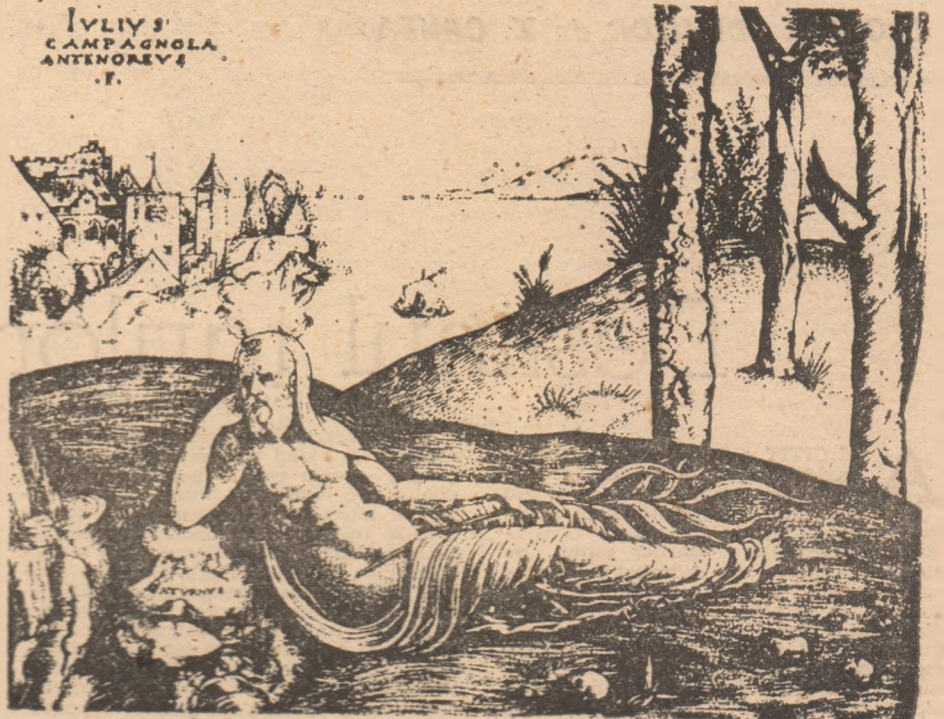
La Stagirit, în *Etica nicomahică*, măsura este echivalent al „justei rațiuni” (*ortos logos*), și adăpostește în perimetrul ei aproape toate virtuțile etice, adică cele ale moralei practice a omului ca ființă complexă, formată din corp și suflet, din animalitate și rațiune: așadar, ale omului ca „animal politic” (pentru a le diferenția de celelalte, virtuțile dianoetice, ale intelectului, adică definind omul în calitatea sa de „animal metafizic”). Discutarea raportului între Ego și Alter nu se poate eschiva abordării acestei problematice — o voi numi: *problematicele virtuților liniei de mijloc* — ca spectru de valori absolut necesare vieții sociale de azi. Secolul nostru n-a fost nici pe departe un secol al măsurii. Dimpotrivă: diverse demonii ale unei Istorie în derută l-au congestionat și l-au desfigurat fără milă, atât prin ceea ce se situa într-o parte, cât și prin ceea ce se plasa în cealaltă parte a dreptei măsurii: prin lipsă și, deopotrivă, prin exces; dacă nu cumva acestea două se explică una pe alta: în virtutea unui neformulat principiu al structurii antinomice a oricărui lucru din lumea noastră, am putea presupune că orice exces se leagă de o lipsă, și invers. Un secol în care s-au ilustrat oameni-monștri ca Hitler și Stalin stă, indubitabil, sub semnul crispat al unui teribil *hybris*.

„Valea existenței mijlocii”, cum o numește Vladimir Jankélévitch, unde înfloresc virtuțile măsurii, ale dreptei rațiuni, configurează spațiul unei morale a tuturor. La Aristotel, ea este o morală a omului ca cetățean. Spinoza ar numi-o „morală celor ignoranți”, pentru a o distinge de morală, superioară și greu de atins, a „înțelepților”. Cum ar fi posibilă, de altfel, o societate politică,

fără o morală a oamenilor de rând? Evident, fundamentul acesteia nu constă în contemplația intelectuală aristotelică, nici în beatitudinea spirituală spinozistă, ci în exercitiul de fiecare zi — practicat până la obișnuință — al unor virtuți cetățenești, mai mărunte, poate, dar nu mai puțin laudabile. Dacă aceste virtuți nu conferă fericirea supremă, la care visează amândoi filosofi amintiți, în orice caz ele garantează concordia socială și sunt însoțite de un halou deloc neglijabil — plăcerea. Desigur, Spinoza se gîndește — în pură tradiție ebraică — la respectul legii, mai întâi, la justiție și la caritate; căci acestea, chiar dacă nu constituie — în concepția lui — adevăratele născute din rațiunea însăși, reprezintă totuși sentimente morale. Oare nu tot în categoria unor asemenea virtuți ce țin de *ortos logos* ar trebui plasate și unele „pasiunii”, precum mila, umilitatea, căința? Și, firește, supunerea: aceasta, după opinia autorului *Eticii*, e departe de a semnifica o „morală de sclavi”. Toți oamenii, ignoranții ca și înțelepții, posedă simțul absurdului, pretinde Spinoza. Regimul democratic este de preferat altor regimuri politice, deoarece în cadrul lui este imposibil ca puterea suverană să dea ordine absurde unor oameni care beneficiază de deplină libertate în exercitarea facultății lor de a judeca.

Deși Aristotel nu stabilește o ierarhie a valorilor, ne putem imagina linia mediană — de-a lungul căreia se dispun acestea — ca o verticală. Într-o asemenea reprezentare grafică, am putea plasa în stînga liniei viciile care decurg din lipsă, iar în dreapta ei pe cele care izvorăsc din exces. „Valea existenței mijlocii” ar apărea, atunci, ca o fisie de spațiu mărginită într-o parte de abuzurile deficienței și lipsurilor, iar de cealaltă parte, de creșterea ambițioasă ale abundenței și exceselor. Prăpastia dintr-o parte, ca și tancurile din cealaltă parte, ar prezenta aproape aceleași riscuri ale nesăbuității, aceeași tentație a vertijelor. Ce poate să facă, într-un asemenea peisaj sufletesc, omul dominat de rațiune?

Stagiritul consacră o bună parte din *Cartea III a Eticii nicomahice* curajului: acesta marchează media justă, echilibrul între frică și temeritate. Un om curajos își transformă întotdeauna teama în prudență: el evită astfel lasitatea, care ar putea să-l determine să fugă din calea obstacolelor și a cărei ultimă expresie este sinuciderea; în același timp, el face din nebunia îndrăzneală oarbe o însușire cumpănită, pozitivă. Calmul curajului stă în măsura reacțiilor de care un om este în stare, chiar atunci cînd se află în fața unui pericol iminent. În același fel, cvasi-geometric, respectînd așezările simetriei, se situează celelalte virtuți etice: temperanța, ca o dreaptă cumpănită între desfrâu (excesul de senzualitate) și frigiditate (lipsa de sensibi-

GIULIO CAMPAGNOLA: Saturn (pe la 1500)

litate); sau generozitatea, ca medie între risipă și avaritie. Interesant mi se pare cazul veracității sau al autenticității: pe de o parte, ea este chemată să lupte împotriva înclinației spre disimulare, care ar vrea s-o ascundă ca pe ceva ce se refuză socialității; pe de altă parte, ea trebuie să cenzureze fanfaronada care ține, cu orice preț și în orice împrejurare, s-o etaleze. Omul fidel naturii, deci rațiunii sale, nu se cade să fie nici ipocrit, nici exhibiționist, — amîndouă aceste cusururi plăind tribut vanității. Să amintesc, în fine, noblețea de caracter sau mărinimia sufletească, rezultînd din evitarea deopotrivă a insolenței sau a vulgarității. Omul vesel, senin, după Aristotel, nu este nici bufon, nici bădăran. În felul acesta, se recunoaște simțului măsurii un primordial rol în educația cetățenească.

DIFICULTATEA de care filosoful antic s-a izbit, lăsîndu-ne o și nouă moștenire, este aceea de a nu putea prescrie, în general, virtutea, adică plăcerea liniei de mijloc, atîta timp cît ne menținem în planul cantitativului. Exemplul pe care-l folosește Aristotel este cel al temperanței: „Deoarece pentru acest om faptul de a minca zece mine de alimente înseamnă a minca prea mult, iar faptul de a minca numai două mine este prea puțin, nu este un motiv ca profesorul de gimnastică să prescrie tuturor să mănînce șase mine de mîncare; căci șase mine pot să fie pentru cel ce trebuie să le mănînce

ori o cantitate excesivă, ori o cantitate insuficientă” (II, VI, 7: 1106, a, 32). Ceea ce arată că practica virtuții, deși normativă în sine, diferă de la om la om; ea rezultă dintr-o îndelungată punere la încercare a propriei persoane în contextul social normal.

Există, totuși, un semn vestitor al virtuții? Se pare că da: este impresia de plăcere sau de neplăcere, care ne avertizează fie în legătură cu măsura justă, fie privind excesul sau insuficiența. În general, se poate susține că „mergînd în pas contrar înclinațiilor noastre” (care sunt apanajul animalității din noi), avem toate șansele de a atinge „acea măsură care devine măsura justă pentru noi” (expresie a raționalității umane).

Ținînd cont de sensul actual, peiorativ, al adjectivului *mediocru*, ne putem întreba: oare această filosofie a moderației este o filosofie a mediocrității? Nicidcum. Numai un examen superficial și, totodată, ancorat în câteva puternice prejudecăți, ar putea să ne conducă la concluzia că această „cale de mijloc” poate fi descoperită cu maximă ușurință, fără nici un efort, și că, într-o anumită privință, orice om s-ar afla, prin chiar pasivitatea sa, angajat pe direcția ei. Aristotel nu uită să sublinieze mereu structura complexă a omului, manifestată în lupta continuă între instinctele corpului și aspirațiile intelectului. După filosoful francez René Le Senne, „acest drum de mijloc, atît de greu de descoperit, dar atît de prețios de urmat, e o creastă între două versante. Extrema care înseamnă mai mult, cantitativ vorbind, decît media justă, este de mai puțină valoare decît aceasta, căci tocmai media justă corectează ceea ce, în exces, alterează virtutea, și adaugă slăbiciunii care rezultă din lipsă. Aristotel o exprimă printr-un singur cuvînt: *mesotes* înseamnă *acrotés*, perfecțiunea ei și plenitudinea”.

Nu este în intenția mea de a face acum și aici inventarul tuturor virtuților care înfloresc în această „vale a existenței mijlocii”, care — politic vorbind — ar fi echivalentul figurat al democrației. Jankélévitch amintește câteva, întrebîndu-se în ce măsură mai domină ele lumea noastră modernă: modestia, sinceritatea, discreția, timiditatea, decența, precum și cea care le presupune, oarecum, pe toate — bunul simț.

În ce mă privește, aș situa la baza tuturor *ingăduința*, ca expresie ecumenică a ceea ce — într-o viziune creștină — ar reprezenta *răbdarea*. *Ingăduința* se naște din cea mai fecundă relație interumană: aceea în care Eu îl accept pe Celălalt în deplina lui alteritate. Faptul că alter este cu totul altfel decît ego — această superbă dovadă a diversității ontice a lumii — departe de a crea o prăpastie între oameni, instaurază un raport de comunicare al cărui punct final se anunță ca o adevărată comuniune. Aceasta apare cu atît mai admirabilă, cu cît se realizează pe temeiul singurului numitor comun care este însăși condiția de om. A-l accepta pe celălalt în totala sa alteritate, înseamnă un act de imensă iubire: este renunțarea la pretenția egoistă de a-l reduce, de a-l asimila, de a-l face identic cu tine, de a-l înrobi prin asemănare. În același timp, înseamnă lepădarea de tot ceea ce ar plăti tribut sentimentului exotismului, curiozității superficiale, indiscreției birfitoare. A fi *ingăduitor* înseamnă a da și a ceda, fără pretenția de a primi ceva în schimb.

O asemenea relație între oameni se întemeiază pe acel tip de iubire-amiciție (filia, ar zice Aristotel) plină de un implicit și inefabil respect, care constituie apanajul exclusiv al nobleții sufletești. Oare nu ajungem în pragul sacrificiului? Oare nu ajungem astfel în pragul sacrificiului?

Plecarea Cireșarului

OVESTE ne-a întristat adînc: Constantin Chiriță a murit! La auzul ei m-am gândit că nu există scriitor care să nu fi scris măcar o singură dată și despre copii, uneori incluzînd în operă propria-i biografie. Nici chiar în cărțile cele mai uscate, cu flori și copaci metalici, pîrînd a fi în afara oricărei seve pămintene, nu lipsesc tresăririle la ideea că te-ai născut, ai fost copil, ai fost adolescent, ai fost tînr pe această planetă. Dar cei care și-au început drumul printre pomii dați în floare? Un drum care la noi, în zona temperată, își scoate capul odată cu primele fructe dulci de primăvară: cireșele?

Drum bun, Cireșar! S-a întîmplat ea în urmă cu aproape 17 ani acesta să fi fost titlul unei tablete publicate în *România literară* cu prilejul aniversării a 50 de ani de la nașterea scriitorului Constantin Chiriță, pe atunci atît de iubit și popular! A rămas uitat! Chiar îl cunoașteam? Fiindcă în acel memorial despre un scriitor renumit, povesteam câteva întîmplări de care, într-adevăr, și-a amintit. Drum bun, Cireșar, am numit eu atunci acel escu, dedicat unui scriitor în plină putere de creație, avînd în vedere chiar drumul său în viață care, în imaginația mea, parcă abia atunci începea. Drumul se deschidea larg și, parcă, fără sfîrșit...

Deși avea publicate o mulțime de cărți, pentru mine Constantin Chiriță era încă un adolescent. El se integra întocmai tineretii. El abia își începuse o operă vastă, pe toate planurile. Fiindcă scriitorul Constantin Chiriță era chiar tînr. Și nici nu era despărțit de tineri. Nici prin operă, nici prin existență. Lua parte la întîlniri cu cititorii care aveau loc în cele mai diferite colțuri ale țării, iar șezătoriile de care vorbește se transformau în adevărate sărbători culturale. Fi-

indcă toți tinerii săi cititori se recunoșteau în opera lui capitală, cum i se spunea, ca personaje principale. A fost ceva nespuse de frumos, deoarece acest scriitor a inventat pentru tineri cea mai adecvată formulă de a trăi în aventura romantică a virstei, nîcînd înfrîntă de prejudecăți, — *Cireșarii*! O idee? Da, fără nici o îndoială! O idee pe cît de îndrăzneată într-un context închisat, pe atît de generoasă, în virtutea căreia puteau să-și afle existența principii libere, determinate de exuberanța tineretii, niciodată oprită din zbor, precum pornirea firească a aripilor în creștere ale păsărilor.

Ciclu *Cireșarii* fusese început în anul în care eu deveneam reporter și primul interviu i l-am luat lui, autorul *Castelului fetei în alb*, în care era vorba de un grup de tineri plini de speranțe, pe deplin uniți în acțiunile lor. Dar mai înainte, citisem și romanul *Întîlnirea* cu un personaj foarte frumos, Cornelia, din care prîcîna ceva mai tîrziu i-am pus fiului meu numele Corneliu. Scriitorul, cunoscînd această iubire a mea, fiindcă făcusem mărturisirea unor colegi și prieteni de-ai săi, nu de puține ori, cînd mă întîlnea, mă întreba zîmbîndu-mi binevoitor, ba chiar bătîndu-mă pe umăr: „Ei, cînd îți însori băiatul cu Cornelia mea?” Cu toate astea, nici Cornelia și nici alte personaje ale romanelor sale nu l-au fascinat în preocupările creatoare pe Constantin Chiriță ca acei tineri eroi din acțiunea: „Să cucerim tineretea!”, cum își definise el, la o întîlnire cu cititorii, ideea. După ce publicase și cel de al doilea volum al *Întîlnirii*, apoi *Oțelul*, iar, mai apoi, *Pasiunii*, romanul care a avut succes mai ales în lumea intelectuală, personajul principal fiind un savant de o desăvîrșită puritate sufletească, puternic stăpînit de dorința creației în folosul umanității, Constantin Chiriță ră-

măsese devotat tot eroilor din celebrul său ciclu *Cireșarii*. În afara titlurilor amintite, a scris în succesiune *Teroarea neagră*, *Roata norocului*, *Teroarea albă* și, în sfîrșit, *Drum bun, Cireșari*!

La 12 martie anul viitor, Constantin Chiriță, născut în 1925 în comuna Ibănești — Vaslui, județ de care s-a simțit permanent legat, ca un bun fiu al său, ar fi implinit 67 de ani. Deci, după șase decenii s-ar fi adăugat doar cifra 7, cifră magică, atît de plăcută zeilor din antichitate, însă acum și lui Dumnezeu, deoarece în ziua a 7-a a săptămîinii a *ingăduit* ca omul să se odihnească. După atîta muncă i se cuvine din plin pacea somnului.

I-am spus, deci, cîndva, pe cînd implinea 50 de ani: Drum bun, Cireșar!, gîndindu-ne la încă pe atîția! Îi vom spune și acum la fel. Noi și cititorii săi. De acum și din viitor. Dintr-un viitor din ce în ce mai îndepărtat. Un drum de neuitare în memoria cititorilor.

Vasile Băran

Ștefan Aug. Doinaș

Postmodernist pierdut în grădina

ELEMENTUL cel mai ușor de remarcat al *Nostalgii Interzise* este prețul: 35 lei. Volumul lui Nicolae Băciut, al patrulea, dacă socotim și unul cuprinzând poeme pentru copii, se prezintă într-o copertă semnată de Radu Ceantea, grafica ei anunțând haosul, dar și caracterul minor al celor 96 de pagini care vor cuprinde 85 de texte, primele 55 în grupajul *Mănușa de gheață*, restul fiind adunate chiar sub titlul lucrării. (Impărțirea pare să țină de considerente prozodice, căci ea opune o poezie cu vers preponderent alb unuia cu metrica, ritmul și rima relativ stabilite; nu există vreo rațiune tematică pentru distincția celor două părți ale cărții.) Platitudinii versurilor îi este opusă coloristica luxuriantă a titlurilor: *Evul mediu inconjurător*, *Back Home*, *Șah-mat I*, *New York Style*, *Ioan fără...*, *Viața merge mai departe*, *Yoric sau lecția despre frică*, *Waterland*, *Mușchi ai tăcerii*, *Fondul principal de vise*, *S.R.L.*, *Mein Kampf* (sic!), *Statuia Libertății*, *Deep Purple*, 33 etc. Numai că parcursul acestei colecții kitsch nu poate da o impresie de ansamblu asupra poemelor, în marea lor majoritate grupate într-o retorică falimentară, de un gust îndoielnic, plasată la periferia

Nicolae Băciut, *Nostalgii Interzise*, Editura „Columna”, Tirgu-Mureș, 1991.

modernismului bombastic, într-o zonă unde mulți autori continuă să-și înec încercările nediferențiate stilistic.

Sub aspect prozodic și chiar sintactic, Nicolae Băciut se remarcă prin recurgența la... formule-șablon. Acestea pot fi subordonate rețetei de compoziție care constituie aici forma predilectă: un titlu sforăitor + două sau mai multe strofe aflate în capcana delirului verbal + o strofă-sentință de unul sau două versuri incisive + o datare scrupuloasă și o marcă spațială: Katowice, New York, Tirgu-Mureș, Emmaus, San Francisco, Cracovia. Metrica este, evident!, mai curind liberă în *Mănușa de gheață*, chiar dacă nu aleatoriu, dar în *Nostalgii Interzise* ea se dovedește deseori șchioapă; aici chiar și ritmul mai este încălcăat, deși se arată și o preocupare nuanțată spre evitarea rimei comune. Cam toate textele îmbrățișează o convenție retorică simplistă, adică: fie mi-zează pe interogație (*Ce faci?*, p. 7), fie pe o exclamație (*Șah-mat!*, p. 17), fie pe negație (*Unul cite unul*, p. 16), fie pe combinații patetice care au ca rezultat o jalnică resurrecție a romantismului de gang în finaluri ca: „Potopul e (sic!) în noi/Corabia — la mal” (p. 31) sau: „Cită memorie ascunsă!” (p. 15) sau: „Și toate-ți spun -La revedere-și-ți cer să le privești/Un străin./Și să le spui: -La revedere-” (p. 56) sau, mai concludent, confirmând încă o asumare a rătăcirii discursului: „Și nu mai vorbi” (p. 18).

Din punct de vedere lexical, asocierile sint adesea nefericite, din suprapunerea lor rezultând și procedee mai puțin realizate, în principal metafore comune, dar și comparații cum ar fi: „umbra tremurătoare [...] precum o cultură în scufundare” (p. 17). Abundă locurile comune: „cețușa unui imperiu” (p. 21) sau, altundeva, „lumină din lumină”. Există de altfel o regretabilă interferență de registre și de aici truisme leftine ca „fiecare tace pe limba lui” sau enormități „cărțile alunecă în conștiință” — p. 48; „Numai că eu sint apa și mă destram — /haș doi O!” — p. 52). De altfel, poate că nu exagerăm luându-ne permisiunea să considerăm că experiența... de cititor joacă uneori feste... autorului și ajunge să se afle în mișcare liberă la nivelul expresivității textelor, astfel explicându-se „ferestrarea singelui tău” — posibilă condensare neinspirată a două haiku-uri stănesciene, ori poezia *Toțmai acum* (p. 93) — de o ciudată asemănare, credem noi, cu un text foarte cunoscut al Anei Blandiana. Sint acestea reflexe de lectură, dar nu numai ele și nu numai atât.

Confuzia este forța care stăpânește și apropie la nivel ideatic cele 85 de poeme în cvasitotalitatea lor. Filosofica de cafea („E viața mea un fel de moarte/cum noaptea e un fel de zi” — p. 88) sufocă intențiile, altfel laudabile, de a descoperi legi secrete după care ar funcționa lumea: o ambiție frecventă la creatorii de poezie cu pretenții de ermetism, dar care sfirșește prin a fi rebarbativă (poemul *Șah-mat!*, unde ni se face onoare de a ne fi dezvăluit, pe un ton de uimire prost stăpinită, faptul excepțional că prezența unui demiurg — aici șahist — socotită și ca... absență, umanitatea, precum piesele jocului de șah, fiind sortită resemnării). Din păcate o astfel de schemă logică (?) lipsită de suport emoțional, dar și de cerebralitate se repetă de-a lungul volumului.

Ca și în cărțile anterioare (*Muzeul de Iarnă și Memoria Zăpezii*), imagistica preferată a lui Nicolae Băciut este de factură intructivă simbolistă și de inspirație hibernală. (An malul prezent cu frecvență maximă — lupul; element favorit — apa: zăpadă, gheață; cadru temporal predilect — noaptea.) O altă arie exploatăată cu minuțiozitate este citadinul: un oraș care se vrea parcă propria sa periferie, neexistând în spațialitatea intenționată (uneori) a poemelor nici un punct privilegiat, central. Obsesia reușește chiar să se impună într-o viziune explicativă, astfel „margină orașului/ce chiar limita memoriei involuntare”. De altfel, pasajele cele mai persistente sint cele cu accent pe vizual, unde percepția este acută și descrierea, parcă în proză, izbutește cu ajutorul ochiului (*Nici amintirea*, p. 21).

Intr-o lucrare destul de întinsă pentru o culegere de versuri (atunci cind ele sint de calitate) celor comentate în conștiință — p. 48; „Numai că eu/ aici...”, dincolo de majoritatea poeziilor lipsite de substanță și copleșite de un subiectivism deloc... liric („biografia mea e praf și pulbere”), există însă și câteva breșe în rețeaua de nereușite estetice. E foarte puțin, dar prezența lor poate plasa sub semnul relativității duritatea demersului nostru critic, de aceea ne facem datoria de a le numi, cu precizarea că valoarea lor este evidențiată numai în contextul descurajant al volumului: *Epistolă I* (p. 13), *Eroarea* (p. 35, în ciuda finalului eșuat), *Vis cu cal* (p. 45) și *Călătoria* (p. 91).

Să mai spunem că preocuparea pentru tema creației — și ce autor nu o are?! — se vădește de la prima pagină: o *ars poetica* interogativă care coboară în grafomanie făcînd discursul să scape de sub control pentru a nu mai fi stăpinit, cu puține excepții, pînă la sfîrșitul *Nostalgii Interzise*. Iată și excepțiile: „Mă rog ție, gură uscată/cuvînte albite de spaimă/fiare scăpate din cușcă” (*Schimbară la față*, p. 24, unde întreaga strofă este închisă în paranteză); bine condus este și poemul *Program de dimineață* (p. 40), dar textul care în opinia noastră este citabil integral nu poate fi altul decît *Waterland*: „Mă nasc în fiecare loc/pe care-l văd —/ un fluviu sint/ce mă ridic deasupra tuturor/asemeni unui acrobat/in seara ultimă./Mă nasc în fiecare lucru —/ cu ochii pietrei te privesc.” (p. 38).

Una peste alta, titlul cărții ne lasă cu nostalgia de a ne fi fost interzis accesul către o poezie măcar echilibrată, dacă nu interesantă, măcar interesantă, dacă nu echilibrată. Poate că lucrul cel mai bine scris din întregul volum se află în pagina 20. Este un motto de René Char.

Iar dacă după lectura celor 85 de poezii rămîno o întrebare, aceea este legată de singurul text pe care mărturisim a nu-l putea descifra: teribilist? acuzator? programatic? disprețuitor? stupid? El este oricum o apariție surprinzătoare într-o vecinătate atât de plată, minoră. De la începutul și pînă la sfîrșitul paginii 27, deci de sus și pînă jos, dar și de la stînga la dreapta „noetul sapă grădina” oprindu-se doar cît să definească doct „epoca (post)modernistă: / ludici, ironici, lundști, sem'nătoriști” (*În grădina*). Se caută o morală.

Alexandru Pleșcan

CARTEA DOCUMENT

Dincolo de istorie și ficțiune

EXISTĂ momente în istorie cînd literatura-document nu numai că depășește literatura propriuzisă, dar o și precede. Ba uneori își ia un avans considerabil pentru a-i corecta neajunsurile. Un astfel de moment a fost holocaustul evreiesc din timpul celui de al doilea război mondial, despre care cel mai bine vorbesc documentele, martorii, supraviețuitorii, închegînd o materie ce-și găsește destul de greu (încă) locul în genul ficțiunii pure, deoarece prin ea însăși reușește să spulbere limitele ficțiunii. Sint desigur și excepții notabile, urmînd o regulă inversă celei de mai sus — ficțiunea avînd o relevanță documentară sporită față de documentul propriu-zis. La una dintre ele voi avea motive să mă refer în ultima parte a acestui articol.

Micul *Jurnal* al Evei Heyman (așa îi se adresează ea pe măsură ce scrie, ca unui confesor), scris între zidurile ghetoului din Oradea, cel mai mare din Transilvania ocupată și din Ungaria, începe în ziua cînd autoarea împlinește 13 ani, pe 13 februarie 1944. După regulile firești ale narațiunii sint rememorate și întimplări și gînduri anterioare acestei date, cînd mii de familii de meseriași și comercianți evrei sint terorizate de autoritățile locale. În 1941 s-a declanșat primul val de exterminări în masă inițiat de naști în colaborare cu regimul horthyst. Străduința către precizie și sinceritate a cronicii acestor evenimente este filtrată prin mentalitatea unei fete de 13 ani, aproape cu nimic deosebită de alți copii de condiția și vîrsta ei. Destinul său, însă, singur își țese aura de unicitate: printre cei pieriți în '41 s-a născut și familia Martei Munczer, o

Eva Heyman, *Am trăit atît de puțin. Micul meu Jurnal*, Traducere de Oliver Lustig, București, Editura Alex, 1991.

prietenă a Evei, a cărei soartă îi va inocula treptat în conștiință presimțirea unui sfîrșit asemănător. Disperarea se naște din cele mai firești porniri și simțămînte. „Eu vreau să trăiesc cu orice preț” e o frază leit-motiv, care punctează sub diverse forme întregul jurnal și adună sub un semn de autenticitate tragismul consemnării cu tragedia unei vieți. „[...] dacă și pe mine m-ar pune să aleg la fel ca pe Marta, eu și fără Agi, și fără tătucu, chiar fără tot, aș rămîne, deoarece eu vreau să trăiesc cu orice preț”. Fazei catastrofale a exterminării i-a precedat acțiunea de revizuire a cetățeniei: toți bărbații evrei între 18 și 48 de ani au fost trimiși în lagăre de muncă forțată în Ucraina. Printre aceștia, și tatăl vitreg al Evei. În timpul ocupației, autoritățile de la Budapesta aplică legi antievreiești într-un ritm înspăimîntător, care-i uimește chiar și pe imputerniciții lui Hitler. Se impune purtarea stelei galbene, iar autoritățile locale declanșează un jaf de proporții. Abuzul și violența extreme, trecute prin uimirea și inocența unui copil de 13 ani conferă substanței scrierii un soi de dramatism la prima mînă, definitiv totodată. Toată povestea poate fi cuprinsă într-un singur tipăt: sint confiscate pe rînd bicicleta, mașina de cusut, aparatul de fotografie, argintăria, covoarele, și, pînă să apuce să se dezmeticească din spaimă și uluială, familia Racz se pomenește în ghetoul de la Oradea, unde mulți dintre evrei se sinucid marcați de certitudinea neantului de dincolo de această stație terminus, în farmacia ghetoului există otravă, la care bunicii Evei are acces și o împarte fără remușcări celor în vîrstă, știind ce-i așteaptă, și se întimplă că și Eva află din discuțiile alor ei din timpul nopții, cînd aceștia o cred adormită, în vreme ce frica se înstăpînește treptat peste oameni și obiecte, iar ea vede cum ei

și pierd orice speranță și se gîndesc tot mai mult la moarte. Printr-o metamorfoză doar în parte explicabilă (prin ceea ce ne e la îndemînă: presimțirea acută a morții cu tot ce implică ea) în ultimele pagini scrierea se maturizează brusc: dincolo de valoarea documentară ea reverberază într-un mod propriu marii literaturi. Cînd deportarea apare ca inevitabilă, Eva îi dă jurnalul Mariskăi, o fostă femeie de servici în casa familiei Racz. De la aceasta îl va prelua și-l va publica mama Evei, care a reușit să evadeze din ghetou ducînd toată viața cu ea povara remușcării de a nu-și fi salvat copilul.

Prefața lui Oliver Lustig, și traducător al *Jurnalului*, e în parte ea însăși un document, care aduce amînunte despre familia Racz și despre cursul evenimentelor, necuprinse în *Jurnal*, și completează secvența lipsă din calvarul Evei: drumul de la Oradea la Birkenau—Auschwitz și mărturia pînă-n momentul camerei de gaze.

Holocaustul evreiesc și-a găsit transpuneri pe măsură și în ficțiune. Tonul și mai ales tenta ideologică a explicării tragediei din prefața *Jurnalului* m-a făcut să mă gîndesc la unul dintre cei mai valoroși scriitori care s-au inspirat din această temă. Elie Wiesel, și el evreu născut în Transilvania, și el a scăpat cu viață din crematoriul uman de la Auschwitz pentru a putea povesti. Făcînd abstracție de faptul că romanele și nuvelele sale par a fi ratat un Nobel literar doar din pricina că autorul a primit premiul Nobel pentru pace, titlul holocaustului în viziunea acestuia, doar în aparență asemănător cu al lui Oliver Lustig (cine nu se află în tabăra victimelor, se alătură călăilor; jertfa îl implică nu numai pe Abraham și pe fiii lui, ci și pe Dumnezeu) e cu totul altul de fapt și aproape opus. Mă rezum să spun că Wiesel trece faptele, cu toate ramificațiile și implicațiile lor, ca

printr-un calculator, prin cea dintîi dintre înțelegîni, cea religioasă, iar concluziile sale (romanele au fost începute prin anii cincizeci și cam în aceeași perioadă a pornit campania de conferințe în întreaga lume care la un moment dat l-au situat în poziția de campion al păcii) ne apar în împrejurările istorice de azi teribile de actuale, spre deosebire de evaluările lui Oliver Lustig. Ceea ce nu face decît să-ți întărească certitudinea că trecerea prin purgatoriu și tot ce înseamnă experiență limită în general trebuie să ignore să privească de foarte de sus implicarea politică de orice fel. E o treaptă, probabil, nu prea accesibilă. Pe de altă parte, constatarea că fascismul și comunismul sint două faze ale aceleiași boli susținîndu-se și amplificîndu-se reciproc, pînă la ceea ce vrea să se numească foarte propriu fascism roșu, e demult vîlguită de inedit, dar mai valabilă astăzi decît oricînd, în ciuda faptului că prefața lui Oliver Lustig lasă senzația acută că întoarce spatele cu ostentație acestui adevăr.

Radu Aldulescu

A fost odată o revoluție

● Alexandru Fuciec s-a născut la 19 aprilie 1931 la Timișoara, și este inginer constructor. A lucrat pe diverse șantiere din țară iar între 1969 și 1972 a fost inginer șef al Antreprizei române de construcții montaj din Frankfurt am Main. Din 1976 se ocupă de problemele managementului în construcții. Avind cunoștințe și experiență în domeniul economiei de piață, a publicat după decembrie 1989 articole pe această temă în „România liberă”.

Cuvânt înainte

ESEUL de față a fost scris în vara zăcută 1990. Printr-o stranie coincidență, și voi scria mai jos la ce se referă ea, prima versiune a materialului a fost datată 19 August 1990. În acea primă versiune, în partea în care se analiza situația din Uniunea Sovietică, era inclusă și următoarea apreciere cu privire la evoluțiile din acea țară:

Deznodământul va fi violent, fie prin dezmembrarea imperiului sovietic, fie prin revenirea la epoca stalinistă și un al treilea război mondial.

Prietenii mei, cărora le-am cerut să-și spună părerea asupra încercării mele de analiză, au criticat în unanimitate ideea de mai sus, etichetându-o drept pesimistă și total nerealistă. M-au convins chiar să o scot din versiunea a doua, cea din Octombrie 1990. Au mai reușit însă ceva: m-au descurajat în încercarea de a publica studiul, sădindu-mi îndotala în realismul scenariului imaginat de mine.

A venit însă ziua de 19 August 1991, ziua puciului de la Moscova, exact la un an după ce îmi imaginasem aceas-

tă posibilitate! Increderea mi-a revenit brusc, odată cu îndrăzneala de a-mi supune ideile mele judecății publice cititor, ceea ce am și făcut.

Într-un an multe s-au schimbat în lume, mai puține schimbări însă la noi în țară unde, nici după doi ani, nu s-a răspuns la întrebările care ne chinuie. Drept urmare, cred că analiza făcută cu un an în urmă este pe deplin actuală, chiar fără a face vreo modificare. Aș dori însă ca cititorul să încerce să revină în atmosfera acelei ierni fierbinți 1989-1990 și pe această cale să încerce să separe ce e bun de ce e rău în efortul de a mai face un pas oricât de mic pe drumul adevărului. Prezentul studiu nu se vrea decât bățul unei ștafete pe care alții îl vor duce până la fîntă sau îl vor arunca, socotindu-l nefolositor pentru așierea adevărului. Chiar și în acest din urmă caz, dacă cititorii vor și provocați să gîndească și să cerceteze, încă ar fi un câștig și s-ar putea spune că, într-o măsură cât de mică, încercarea mea de a face lumină și-a atins scopul.

AUTORUL
Octombrie 1991

Insaltable d'ennui ! L'ennui le rend
Sur la Grande Rue romaine sa patrie.

Aquatorte de CHARLES MERYON (1853)

mai joacă și acum un rol important. Deci motivul îndepărtării celor doi din primul eșalon al puterii nu este urmarea unui conflict care, cu toate că se afirmă că a existat, nu a fost niciodată clarificat, ci o banală măsură de prevedere împotriva unor potențiali suspecți de colaburare cu sovieticii. Cei care într-adevăr au intrat în conflict cu N.C. și care nu s-au potolit după anihilarea lor politică, Virgil Trofin și Vasile Patlîneț, au murit, primul din cauze zise naturale dar nedecarate, cel de al doilea într-un accident de mașină în Turcia, unde fusese trimis ambasador. Silviu Brucan, un oponent de seamă în ultimii ani, a arătat în cadrul unui interviu la televiziune că prin anul 1952, fiind redactor la „SCINTEIA” a primit de la N.C., pe atunci „mărunt activist” cu perspective, un articol pe care el l-a considerat inacceptabil din toate punctele de vedere, inclusiv cel al ortografiei, și în consecință l-a returnat; în 1965 dîndu-și seama că un spirit primitiv ca al lui N.C. nu uită o asemenea ofensă, a preferat să se retragă din calea lui, decizie care poate i-a salvat chiar viața. N.C. și-a dat seama că occidentalii nu-i vor fi de mare ajutor într-un conflict cu sovieticii și a procedat la atenuarea atitudinii de frondă, ne mai opunîndu-se zgomotos „doctrinei Brejnev”. S-a creat un „modus vivendi” mai relaxat în relațiile dintre cele două țări, fapt ce s-a reflectat și în politica de cadre: Ion Iliescu a fost din nou promovat prim-secretar la Iași și reales membru al C.C. al P.C.R. la congresele din anii 1974 și 1979. Moartea lui Brejnev și venirea la putere a lui Andropov au provocat o nouă stare de suspiciune din partea lui N.C., în ceea ce privește politica sovietică; Andropov fusese în 1956 ambasadorul U.R.S.S. la Budapesta și se afirmă că nu ar fi fost de acord cu intervenția armată ordonată de Hrușciov. Ca șef al K.G.B.-ului, logic ar fi fost să adopte o linie dură față de țările din lagărul socialist. Însăși perspectiva unei schimbări la Kremlin trebuie să fi stîrmit teama lui N.C. și, ca urmare, Ion Iliescu, fiind considerat ca principal „rusofil”, a fost iarăși trecut într-o funcție administrativă, aceea de președinte al Comitetului de stat al apelor. Încă la începutul anilor '80 se vorbea deja, chiar în România, despre Mihail Gorbaciov ca fiind un posibil pretendent la conducerea Uniunii Sovietice și tot din aceea perioadă provine și zvonul, încă neconfirmat, că Ion Iliescu ar fi fost prieten cu Mihail Gorbaciov încă din perioada studiilor universitare. În realitate el a urmat facultăți diferite, dar nu este exclus ca cei doi să se fi cunoscut, deși probabilitatea este destul de mică. Zvonul a fost suficient ca în 1985 Ion Iliescu să fie îndepărtat din conducerea de partid și de stat și numit director al Editurii Tehnice. Tot în acea perioadă a fost scos și generalul Militaru din funcția de adjunct al ministrului construcțiilor industriale și pensionat. Acestea n-au fost singurele acțiuni întreprinse de N.C. pentru a înlătura pericolul unei infiltrări a ideilor reformiste; a pus în rezervă multe cadre ale armatei și a întărit aparatul repressiv. Pe plan propagandistic, N.C. a început să fluture stîndardul naționalismului, să avertizeze de pericolul unei intervenții străine și de acela al ineditismului maghiar. Teama de reformele lui

Gorbaciov devenise așa de accentuată, încît s-a străduit mai tirziu să creeze o opoziție față de reforme, prin ralierea la această idee a lui Erich Honecker, Mikolaj Jakes și Todor Jivkov, mergînd pînă la a propune o intervenție armată a țării-lore membre ale pactului de la Varșovia pentru a salva socialismul în Polonia. În toamna anului 1989 Ceaușescu se bizuia încă pe următoarele forțe:

— familia lui plasată în funcții cheie de conducere.

— aparatul de securitate interesat în a-și apăra poziția și privilegiile.

— nomenclatura de toate categoriile, de la secretarii organizațiilor de bază și directorii de întreprinderi sau din administrațiile locale pînă la cei mai înalți demnitari din aparatul de partid și de stat care, cu cit erau în poziții mai înalte, practicau mai intens abuzul, corupția, slugărnicia, lașitatea și dedeau o crasă incapacitate profesională.

— toți cei din serviciile publice, funcționari, profesori, vinzători etc. care abuzau, luau mită și speculau creîndu-și astfel averi nemuncite, iar aceștia nu erau puțini.

Toate aceste categorii nu erau dispuse la nici o schimbare și nici astăzi nu renunță la pozițiile lor. Ei reprezintă un procent important al populației active și sînt puternici prin țelul lor comun, acela de a-și apăra sursele de venituri ilicite. Restul populației nu reprezintă, în calculele politice, o forță; protestatarii erau destul, poate chiar toți, într-o măsură mai mare sau mai mică, dar ei nu aveau posibilitatea să acționeze. Intelectualii opozanți, pe lângă faptul că erau o infimă minoritate, nici nu erau dispuși să riște, forma lor de protest fiind fuga în străinătate. Populația părea resemnată și nu se considera că prezintă un pericol pentru dictatură. Pînă în ultima lui clipă Ceaușescu a dovedit că era convins că evenimentele din Decembrie sînt rodul unei intervenții străine.

II. LA VENIREA lui la Kremlin, Gorbaciov s-a găsit în fața a trei probleme majore:

— impopularitatea războiului din Afganistan.

— adîncirea continuă a crizei economice, o consecință a imenselor cheltuieli militare, a sistemului economiei centralizate și planificate, precum și a decalajului tehnologic față de țările zise capitaliste.

— presiunea ideologică a Occidentului care naștea un sentiment de frustrare cetățenilor, ilustra lipsa de perspectivă a tineretului sovietic și reducea interesul pentru munca fără foloase.

Dacă primele două probleme au fost îndelung comentate, despre cea de a treia se știe mai puțin; presiunea ideologică s-a manifestat pe două planuri inedite și anume:

— trupele și personalul civil dislocat în țările europene au luat cunoștință de modul de viață occidentală și de progresele pe care aceasta le înregistra prin televiziunea occidentală care le era accesibilă, prin progresele țărilor în care staționa personalul sovietic și prin însăși situația lui, mult mai bună decît a co-naționalilor din patrie. Influența asupra soldaților și cetățenilor sovietici este atît

(Continuare în pagina 12)

PROPIEREA aniversării primului an scurs de la revoluția română din decembrie '89 repune în discuție problema marelui semn de întrebare; care este adevărul privind evenimentele ce s-au desfășurat în a doua jumătate a lunii decembrie 1989 în țara noastră? Cum la această întrebare nu s-a răspuns încă și probabil încă mult timp de aici înainte cei care cunosc mai mult sau mai puțin din acest adevăr nu vor fi dispuși să vorbească, ne putem pune întrebarea dacă există un adevăr absolut legat de aceste evenimente. Lipsa unor informații cheie nu permite deocamdată instalarea unei certitudini, singurul lucru ce se poate întreprinde fiind alcătuirea unor scenarii cu un grad de verosimilitate cât mai mare. Au fost deja prezentate în presă diverse scenarii, cel mai recent în Adevărul, prezentat chiar de domnia Silviu Brucan și Militaru, și în România liberă în care se prezenta acțiunea Z-Z. Trebuie spus că nici unul din scenariile cunoscute, fie că ele au fost elaborate în țară, fie în străinătate, nu răspund la toate întrebările, cu alte cuvinte gradul lor de verosimilitate nu este satisfăcător, ceea ce în mod firesc justifică posibilitatea existenței și a altor scenarii. Vom încerca deci în cele ce urmează, plecînd de la niște constatări, să formulăm un nou scenariu. Credem însă că analizarea faptelor derulate în perioada revoluției nu este suficientă pentru a ne apropia și de cauzele care au condus la evoluțiile cunoscute și optăm că fără extinderea analizei și asupra respectivelor cauze nu vom putea construi un scenariu credibil. În această idee ne propunem să examinăm în ordine: guvernarea lui Nicolae Ceaușescu, politica sovietică în special după venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov, evoluția situației geopolitice în Europa și, în fine, evenimentele din decembrie 1989.

I. NICOLAE Ceaușescu a preluat puterea în împrejurări încă neclare. Gheorghe Apostol a susținut, într-un interviu acordat Televiziunii Române, că Gheorghiu Dej l-a desemnat pe el ca succesor, dar că I. Gh. Maurer a manevrat astfel încît s-a ajuns la alegerea lui N.C. Chemat la rîndul lui la Televiziune, I. Gh. Maurer nu a reușit să explice ce s-a întimplat realmente în 1965. Poporul român era în acel moment încă sub influența Declarației din Aprilie 1964, care a marcat o schimbare în raporturile româno-sovietice, starea economică era relativ bună, Ceaușescu era tirăr, s-a văzut imediat că va continua lînda de separare de Moscova, astfel că națiunea română a considerat de bun augur începuturile guvernării sale. Transformarea satisfacției inițiale într-o oarecare simpatie s-a produs pe fondul îndepărtării lui Alexandru Drăghici, ministrul de interne atît de urit, și a demnității (formale) a fărâșegilor, săvîr-

șite de acosta, dar mai ales în urma luării de atitudine împotriva intervenției sovietice din anul 1968 în Cehoslovacia, intervenție ce a pus capăt „primăverii de la Praga”.

Această frondă nu a fost decît o fanșă pe care din păcate nu a sesizat-o nimeni în acel moment; nu grija pentru independența României l-a determinat să ia această atitudine, ci șapaima că într-o zi ar putea păți ocea ce a pătît Alexander Dubcek. O astfel de interpretare precum și faptul că începuse să se înconjoare de oameni la care, chiar dacă puteau fi considerați inteligenți, slugărnicia prevala și de alții care, pur și simplu, erau numai slugărnicî, explică oarecum evoluțiile ulterioare ale lui N.C. În 1968, după evenimentele din Cehoslovacia, N.C. și-a dat seama că rușii sînt un pericol real pentru șefii de stat ai țărilor din așa-zisul lagăr socialist și că pentru a evita o posibilă intervenție a lor trebuie să devină o personalitate mondială; calea aleasă pentru realizarea acestui scop a fost propovăduirea luptei pentru pace, temă foarte oportună într-un moment cînd relațiile est-vest erau foarte tensionate, iar în multe puncte ale globului se pregăteau sau se desfășurau confruntări. Succesul acestei politici a fost imediat, datorită unor șefi de state occidentale care au crezut că susținîndu-l și plătîndu-l vor provoca o breșă în lagărul socialist. În realitate independența față de Moscova era doar în aparență. Ideea de a împiedica încă din fașă dorința de intervenție a sovieticilor în treburile interne ale României, treburi interne care deveniseră deja treburi personale, l-au determinat pe N.C. să procedeze la înlăturarea din funcțiile înalte pe care le dețineau, a unor demnitari despre care se putea presupune că simpatizează cu Uniunea Sovietică.

ÎN ACEASTĂ categorie intrau, în primul rînd, cei care își făcuseră studiile în U.R.S.S., despre care, nu fără temei, se putea presupune că au fost contactați într-un fel sau altul de K.G.B. Inițial s-a apelat la cunoscuta formulă a „rotirii cadrelor”, dar în 1972 s-au luat și măsuri de extremă duritate, înocînd generalului Ion Șerb un proces de înaltă trădare. În aceea perioadă, 1971-72, au fost trecuți în funcții mai mărunte Ion Iliescu, mutat secretar cu probleme de propagandă la Timișoara, și generalul Militaru, numit adjunct la Ministerul Construcțiilor Industriale (!). Cele două personalități aveau o trăsătură comună: făcuseră studiile în U.R.S.S. și măsura era preventivă pentru cazul în care sovieticii ar fi fost interesați de crearea unui curent ostil lui N.C. în rîndurile primului eșalon al puterii. Am menționat numai pe cei doi pentru că în evenimentele ce au început în 22 decembrie 1989 au jucat și

A fost odată o revoluție

(Urmare din pagina 11)

de puternică, incit readucerea lor în Rusia punea și pune în prezent probleme deosebit de delicate de readaptare. Acest personal repatriat a devenit un focar de propagandă occidentală care, oricât de confuză este, tot câștigă adepti; — răspândirea casetofonelor și videocasetofonelor, urmată de introducerea clandestină a casetelor, a avut efectul unui șoc psihologic asupra tineretului în special, manifestându-se ceea ce dogmaticii numesc „descompunere morală”, dar care în realitate este fenomenul de îndepărtare de marxism-leninism, generator al nonconformismului, al insubordonării, ca prelude la conversiunea ideologică și apoi la anarhia administrativă.

Gorbaciov și-a dat seama că această evoluție nu poate fi oprită și că singura soluție era să încerce să o canalizeze într-o direcție dorită. El trebuia să reacționeze rapid pentru a deturna în profitul politicii sale acest curs ireversibil. În această idee a retras trupele din Afganistan, pentru economie a imaginat perestroika, iar ideologia a dotat-o cu o nouă notă: glasnost-ul. Dacă efectele politicii sale pe plan extern constituie un succes personal, fiind evident că toate țările occidentale sprijină inițiativele lui Mihail Gorbaciov, deși în sine lor sint convinse că ele nu sint o soluție viabilă pentru economia sovietică, pe plan intern, perestroika a fost un eșec, deoarece nu reprezenta decât un conglomerat de jumătăți de măsuri care nu stimulau decât dezordinea economică. Pe lângă dificultățile interne, politica lui Mihail Gorbaciov l-a creat altele, nu mai puțin grave, în țările din cadrul așa-zisului lagăr socialist. Polonia era deja o problemă. Solidaritatea condusă de Lech Wallesă cîștiga poziții în posesia legii marțiale, iar în Ungaria reformiștii începeau să se manifeste.

Gorbaciov a căzut în propria-i cursă; nu putea admite, și asta din toate punctele de vedere, economic, politic și militar, ca „lagărul socialist” să se destrame, dar nici nu putea accepta ca în fruntea țărilor respective să se afle personalități care se opunau față de ideile reformiste lansate de liderul de la Kremlin. Conducătorii conservatori dinăuntrul său din afara Uniunii Sovietice constituiau un obstacol în calea destinderii de la care Mihail Gorbaciov aștepta o turmă în atitudinea țărilor avansate, în sensul declanșării unui curent favorabil implicării acestora în salvarea economiei sovietice. În aceste condiții, este neîndoișos că liderul de la Kremlin a acționat în vederea înlocuirii conducătorilor ultraconservatori cu alții, favorabili reformelor și cursului spre destindere, dar fără ca partidele comuniste să-și piardă poziția dominantă. În anul 1988, Ungaria a pornit pe calea reformelor sub conducerea partidului comunist, schimbările din Polonia, deși incomode pentru Kremlin, nu reprezentau un pericol atît timp cît președinția țării, conducerea armatei și a ministerului de interne erau în mina unor comuniști, iar în toamna anului 1989 s-a dat și lovitură de maestru prin înlocuirea lui Erich Honecker și a lui Todor Jivkov, fără a afecta pozițiile partidelor de guvernămînt comuniste și pro-sovietice. Dar în Cehoslovacia lucrurile au mers prost, valul de proteste și manifestațiile care au reprezentat „revoluția de catifea” au măturat totul în cale și au adus în fruntea țării o personalitate, Václav Havel, care fără îndoială nu era în vederile Kremlinului. Acțiunea populară a măturat și conducerea comunistă din R.D.G., cu toate concesiile pe care a fost constrinsă să le accepte. În Bulgaria, deși comuniștii detineau puterea, opoziția s-a creat cu rapiditate, devenind suficient de puternică pentru a-l înlătura pe Mladenov de la președinție și a instala în funcția supremă pe însuși liderul opoziției. Este evident că de la orchestrarea unor lovituri de palat s-au dezlănțuit evenimente nedorite de Kremlin și ceea ce era mai rău era faptul că ele scăpaseră de sub controlul lui.

Care era însă soarta României lui Ceaușescu în toată această urzucă? Aversivitatea dintre Mihail Gorbaciov și Nicolae Ceaușescu era evidentă și nedisimulată. Este sigur că liderul de la Kremlin rezervase lui N.C. aceeași soartă ca aceea a celorlalți lideri conservatori, doar că România, nefiind în țările din prima linie de contact cu Apusul și, în plus, neavînd pe teritoriul ei trupe sau măcar consilieri sovietici, a fost probabil plasată în urgența a 2-a. O probă, desigur indirectă, că se pregătea și schimbarea lui N.C. ar fi și menținerea la București ca ambasador a lui Tjajelnikov care cunoștea, ca decan de vîrstă, situația din țară, avea relațiile lui și organizase fără doar și poate rețele pe care se putea conta. Evoluțiile rapide și cu totul imprevizibile, dar în special nedorite de Kremlin, au dat însă o cu totul altă dimensiune politică României. Pierderea controlului în R.D.G., Cehoslovacia, Ungaria și Polonia a însemnat pierderea unor spații uriașe și vitale de manevră, ceea ce răsturna grav echilibrul de forțe dintre Est și Vest în Europa. În urma

acestor schimbări, teritoriul României a căpătat o valoare strategică de prim ordin deoarece el reprezintă, împreună cu Bulgaria, flancul sudic al dispozitivului defensiv sovietic, de care nu se poate lipsi nici în cazul unui atac împotriva Uniunii Sovietice, nici în cazul unei ofensive sovietice în centrul Europei, ofensivă ce nu s-ar putea dezvolta fără a-și asigura flancul dinspre Balcani „punctul moale al Europei”. În plus, dispariția puterii comuniste ar fi condus automat la răsturnarea comunismului și în Bulgaria. Față de această nouă situație geopolitică, creată în toamna anului 1989, și a efectelor total nedorite ale unor mărute schimbări de lideri pe care le-a întreprins Kremlinul, se poate pune întrebarea dacă acesta mai era în decembrie 1989 interesat să-l înlocuiască pe Nicolae Ceaușescu sau nu? Considerăm că nu, din următoarele motive:

a) Conducerea armatei sovietice l-a atras cu siguranță atenția lui Mihail Gorbaciov că alungarea comunismului din România și reorientarea spre Apus a politicii acestei țări creează o situație dezavantajoasă pentru securitatea Uniunii Sovietice, argument la care Gorbaciov nu putea rămîne insensibil.

b) Oricîtă aversiune avea Ceaușescu pentru reformele lui Gorbaciov, mult mai teamă îi era de evoluțiile din țările țării socialiste care îl amenințau direct. Deci în acel moment N.C. era un stîlp al comunismului pe care se putea conta.

c) În interiorul P.C.R. nu exista, la nici un nivel, nici cea mai mică fracțiune care ar fi putut fi manevrată împotriva lui N.C. sau care ar fi putut acționa din proprie inițiativă în această direcție, dovadă în acest sens fiind desfășurarea Congresului al XIV-lea al P.C.R. care nu a fost deloc influențată de ceea ce se petrecea în țările învecinate. În consecință nu erau de așteptat evenimente în România, iar N.C. era considerat stăpîn pe situație.

d) Oricîtă mizerie era în România și oricît de nemulțumit era poporul, N.C. dispunea de o marjă de manevră putînd oricînd apele la credite externe, pentru a ușura puțin starea mizerică a populației, astfel că și din acest punct de vedere puterea lui putea fi ca sigură.

e) Metodele folosite în țările răsăritene pentru înlocuirea conducătorilor conservatori cu alții reformiști, dar tot comuniști, au provocat situații neașteptate și nedorite de Kremlin, deci în România, ultima țară cu un comunism ultraconservator, ar fi trebuit să fie aplicate alte metode, dar elaborarea acestora și implementarea lor necesita un anumit timp care ar fi depășit anul 1989.

TOATE aceste argumente pe care le fac să credem că Nicolae Ceaușescu a beneficiat de o aminare în aplicarea intențiilor Kremlinului de a-l înlocui și apreciem că înlocuirea nu era indicată să se producă înainte de luna Aprilie 1990, termen la care rezultatele alegerilor din Ungaria și R.D.G. ar fi fost cunoscute. În situația că partidele comuniste ar fi rămas la putere în cele două țări se putea fără risc procedea, pe o cale sau alta, la înlocuirea lui Ceaușescu, deoarece în situația geopolitică din Europa nu s-ar fi produs modificări insuportabile pentru sovietici. În caz contrar, tot așa de sigur și că Ceaușescu ar fi fost înlocuit, chiar dacă el în fața pericolului ar fi procedat la o apropiere de sovietici, dar nu înainte de a se găsi un lider și o grupare prosovietică și reformistă care să preia conducerea la București.

Văzută din acest punct de vedere ipoteza unui complot care a condus la răsturnarea lui Ceaușescu la 22 Decembrie 1989 trebuie exclusă. Probabil că declanșarea evenimentelor din Timișoara nu a surprins Kremlinul, asemenea mișcări, născute sub impulsul evenimentelor din țările foste socialiste erau de așteptat. Ceea ce i-a surprins cu siguranță pe sovietici a fost reacția complet absurdă a lui N.C., care în loc să aplaneze conflictul a adoptat o atitudine extrem de dură. În fața reacției energice a Occidentului și văzînd că Ceaușescu nu este capabil să înțeleagă realitatea, dar mai ales datorită perspectivei, că revolta poporului român să măture cu violență pe comuniștii de la putere și cu ei și aparatul lor represiv, Kremlinul s-a decis să intervină. Intervenția era necesară pentru a se asigura că la București se va instala o putere prosovietică ce va menține intacte interesele strategice sovietice în sud-estul Europei, interese care erau, în acel moment, vitale pentru dispozitivul militar sovietic în Europa, deoarece teritoriul României neutre nu putea fi folosit de trupele sovietice în cazul unor stări de tensiune în Europa fără ca acest act să fie considerat drept agresiune, în timp ce un guvern prosovietic ar fi putut „invita”, fără a provoca un tumult prea mare pe scena politică, trupele sovietice, dacă ar fi fost cazul. Considerăm că aceste aspecte au influențat hoțărîtor evenimentele petrecute la București, începînd cu 22 decembrie 1989.

III. DUPĂ CUM s-a arătat, în România nu exista, în pofida nemulțumirilor generale, nici o forță capabilă să se opună regimului de teroare a lui N.C. Cu toate acestea, posibilitatea ca o scintea să scoată lumea în stradă nu era exclusă, cu atît mai mult cu cît precedentele nu lipseau.

Greva minerilor din Valea Jiului în 1977 și mișcarea de la Brașov din noiembrie 1987 constituie astfel de precedente, dar dictatura le-a făcut față, este adevărat că nu fără dificultate. Sistemul represiv era însă astfel conceput, incit, și în situația că revolte s-ar fi produs, ele puteau fi limitate, împiedicate să se extindă și deci înăbușirea lor era posibilă. În decembrie scintea care a aprins revolta timișorenilor a fost un fapt aproape banal: punerea în execuție a hotărîrii judecătorești de evacuare a pastorului Laszlo Tokes.

Evenimentele sint cunoscute: după mai multe încercări de evacuare, în noaptea de 16-17 decembrie 1989 au început să se formeze grupuri de cetățeni care evident că s-au strîns în apărarea lui Laszlo Tokes, dar foarte rapid s-au manifestat împotriva lui Ceaușescu și a comunismului. Nu vom insista asupra evenimentelor din 16-21 decembrie 1989 de la Timișoara, dar ar fi de emis o părere despre participarea armatei în desfășurarea lor. Armata a fost pusă în stare de alarmă și informată cu privire la infiltrarea unor agenți străini (evident unguri, germani și elemente trădătoare!) în scopul de a provoca tulburări antinaționale. Intrată în dispozitiv în ziua de 17 decembrie, trupa a văzut ceea ce i se spusese că va vedea: magazine, sedii de instituții devastate și manifestații, dintre care unii vorbeau maghiara sau germana. Erau deci întrunite toate elementele pentru a stîrni confuzie. În realitate, manifestații au spart vitrinele pentru a arunca portretele perechii de dictatori, dar după aceea au apărut „profitorii” care au devastat și prădat și nu e deloc exclus să fi apărut și „provocatorii profesioniști” care au acționat pentru a deruta pe militari. S-au produs și ciocniri cu manifestații care au incendiat un transportor, ba chiar au capturat și citeva tancuri. În aceste împrejurări de totală confuzie, savant întreținută de „specialiștii” Ministerului de Interne sosiți de la București, nu este de mirare că armata a reacționat ca în fața unui inamic în ziua de 17 decembrie. Militarii și-au dat însă curînd seama de realitate și s-au retras permițînd manifestațiilor să stăpînească orașul. Armata nu a dat curs ordinelor Elenei Ceaușescu, despre care se afirmă că vizau distrugerea orașului și a locuitorilor, iar comitetul format de revoluționari a început discuții cu reprezentanții guvernului și chiar cu primul-ministru Dăscălescu.

Aceștia însă, în lipsa stăpînului plecat ostentativ în Iran, pentru a demonstra că e stăpîn pe situație, nu au îndrăznit să ia nici o inițiativă și lucrurile au stagnat pînă miercuri, 20 decembrie, cînd N.C. s-a reintors în țară. N.C. și-a dat imediat seama că în Timișoara nu controlează situația și, înainte de a ordona represalii, a căutat, conform unei vechi practici, „adeziuni” pentru ca să-și legitimizeze crimele ce le plănua. Televiziunea a transmis declarația în care denunțarea lucrurilor, așa cum numai el știa s-o facă, după care a urmat în toate mijloacele de comunicare avalanșa de „cetățeni indignați” care cereau „măsurîmări” împotriva huliganilor din Timișoara. În fine, nu a renunțat nici la mitingul din 21 decembrie 1989, miting ce l-a fost fatal. Nu lipsește părerea în sensul că organizarea mitingului i-a fost sugerată de cei care îi puneau la cale pieirea.

Nu îmbrățișăm aceste păreri; în primul rînd era practica lui să organizeze mitinguri ori de cite ori avea nevoie să mimizeze adeziunea poporului, iar în al doilea rînd nu există nici o mărturie că în ultimii ani ar fi fost receptiv la vreun sfat sau măcar la o sugestie. Dar din dimineața zilei de 21 decembrie 1989 evenimentele s-au mutat la București, iar episodul Timișoara s-a încheiat. La încheierea acestei prime etape a revoluției se poate pune întrebarea: putea N.C. să evite declanșarea evenimentelor de la Timișoara? Răspunsul este da!

Dacă s-ar fi anulat decizia de evacuare a pastorului Laszlo Tokes și s-ar fi amînat răfuiala cu acesta, enoriașii care îi păzeau locuința s-ar fi considerat victorioși și, pînă la urmă, s-ar fi dus la casele lor. Reacția lui N.C. a fost însă demențială și e de necrezut ca un organizator de tulburări, oricît ar fi fost de versat, să fi putut prevedea o astfel de reacție. Dar chiar și după tragicele evenimente din 17 decembrie, Ceaușescu ar fi putut limita evenimentele din Timișoara printr-o atitudine conciliantă în discuțiile cu revoluționarii, prin sacrificarea, chiar și de formă, a unor colaboratori compromiși și în funcție de reacția revoluționarelor să facă și concesii. Împotriva oricărei logici, el a ales linia dură care i-a adus repede sfîrșitul. Vrem să fim bine înțeleși: Ceaușescu putea,

prin diferite manevre, să-și amîne revolta, dar în nici un caz s-o evite! Mulțumirea crescîndă a poporului român ar fi dus la o revoluție pe care nimeni și nimic nu ar mai fi putut-o evita, evident, este greu de spus acum cu luni s-ar fi prelungit agonia dictaturii.

Dacă răspunsul la întrebarea pusă este pozitiv, trebuie pusă întrebarea: evenimentele de la Timișoara au fost provocate de o intervenție străină sau fost măcar pregătite de agenți străini? Răspunsul este categoric, nu. În primul rînd, nu există nici un fel de indicii unui amestec străin. În al doilea rînd, în procesul de la Timișoara, acuzat Filip Teodorescu a declarat că a fost emis special ca să dea de urma agenților străini, dar nu a găsit nici o urmă de trecere a lor. Dacă ar fi găsit și ar fi putut prezenta probe în acest sens, tuia lui ca acuzat ar fi fost considerat ușurată, el putînd învocea faptul că acționat în apărarea statului. În al treilea rînd, o agenție străină n-ar fi putut calcula o reacție aberantă, demențială și s-ar fi oprit la posibilitățile de a năvăli în conflictului provocat, posibil destul de mari, așa cum s-a arătat, pentru a reduce la un nivel neintereseant probabilitatea ca acțiunea provocată să ducă la răsturnarea lui Ceaușescu. Astfel de condiții este cert că o agenție străină, profesionistă ar fi căutat altă cale, mai sigură, pentru a-și atînga scopul. În concluzie se poate afirma că evenimentele de la Timișoara, din perioada 16-21 decembrie 1989, nu au rezultat vreunui complot sau al vreunui amestec străin, ci au reprezentat expresia spontană a nemulțumirii poporului chinuit și disprețuit, episodul Laszlo Tokes fiind numai scintea care a aprins revolta.

Mitingul organizat de N.C. în dimineața zilei de 21 decembrie 1989 este o mostră de inconștiență și de incapacitate de a percepe realitatea. Dar e probă că cei peste 150 000 de oameni aduși în Piața Palatului ar fi asistat apatici s-ar fi dus acasă la terminare, cu toată în suflul unii erau revoluțari. Nu curajul unor tineri care într-o parte a pieții au detonat două petarde, iar altă parte au început să strige „Timișoara” și „Jos tiranul” a făcut ca revoluția să se declanșeze. Participanții la miting s-au împrăștiat în panică, dar hotelul „Intercontinental” s-a format grup de tineri, în număr de citeva sute care au început să manifesteze împotriva „dictatorului” și a regimului. A grup a crescut repede astfel că pe la 17 era de cel puțin 30 000 de persoane. Un fapt confirmat astăzi că general Milea a dat ordin să nu se tragă în miting, dar, cu toate că în mod logic mai Securitatea și Miliția erau libere de deschidă focul, pînă în prezent nu s-a stabilit nici o responsabilitate cu privire la victimele din seara zilei de 21 decembrie și din noaptea care a urmat. Pe 22 decembrie, la ora 8.00, centrul Bucureștiului era pustiu și toate urmele evenimentelor dramatice petrecute s-au putut înaintea de ora 9 s-a format Universitate un grup de cca 300 persoane, deosebi tineri, care au pornit spre Piața Romană, dar în dreptul străzii Onești s-a izbit de un baraj al trupele USLA care era susținut de TAB-uri armate. La ora 9.03 s-a produs incidentul: soldații USLA și-au părăsit poziția iar militarii forțelor armate s-au grupat după propria lor prescrie „în jurul tehnicii de luptă” de cale liberă demonstrațiilor.

Derularea ulterioară a evenimentelor cunoaște: cea mai mare parte a armatei și a trupelor de securitate s-au retras în cazărmi, zgomotul tancurilor mers încetînd complet pe la ora 11, oră la care Piața Palatului era deja vadată de manifestații. După cele două încercări ale lui Ceaușescu de a vorbi la balconul C.C., pe la ora 11.50, s-a făcut intrarea în clădire, fără a se întîlni pînă nici o rezistență și fără a se întîlni un om din gardă, deși puținii militari care mai erau acolo au declarat numai cu 10 minute înainte pește erau civili înarmați, dar care au intrat în pămînt și de fapt asta au și făcut. Elicopterul cu perechea de foști dictatori a decolat pe la ora 12.10 și astfel s-a încheiat încă un act al revoluției. Cinece rațiuni au provocat schimbarea atitudinii a armatei, a trupelor de securitate și de miliție, ba chiar și a grupurilor personale a dictatorului? La ora 9.03 Piața Palatului încă nu era ocupată de manifestații, dar în mai toate cartierele orașului erau deja formate coloane compacte care se îndreptau spre centru. Cînd s-a forțat intrarea în clădirea C.C., numărul manifestațiilor nu trecea de 30 000 ei ocupînd piața dintre clădirea C.C. și peluza ce o separă de Calea Victoriei în fața clădirii erau două tancuri; clădirea era întesată de civili înarmați. Ar fi fost o joacă pentru aceștia să respingă și să-l împrăștie pe manifestații ce se aflau atunci în piață. Nu făcut-o, deoarece la ora aceea ordinul retragerii fusese deja transmis, întorsăt din atitudinea armatei și securității trebuie să se fi produs în dimineața zi

VITTORIO CARPACCIO : Christ mort între lov și sfintul Jérôme (1510)

22 decembrie. Căci dacă acest moment fi fost marcat în după masa zilei de considerăm că s-ar fi evitat luptele eroice din noaptea de 21-22 decembrie, lupte care au încetat pe la orele 3 cu victoria dictatorului. Situația lui Ceaușescu nu era la acea oră de noapte operată; în fapt mișcări populare de ploare s-au produs numai la Cluj, Brașov și, bineînțeles, la Timișoara, iar în București zorile îl găseau în situație.

DUPA unele informații Ceaușescu l-ar fi trimis pe Olteanu, fost ministru al apărării naționale, să aducă întăriri din Moldova de situația era calmă și nici nu prezenta semnele unei posibile schimbări, poziție care s-a și confirmat. În fața unei astfel de situații este puțin probabil ca responsabilii armatei și ai formatorilor M.I. să fi luat decizia de a rupe Ceaușescu în zorii zilei de 22. Dar la ora 7,00 s-a aflat desigur la C.C. spre formarea grupurilor de demonstrații în cartierele și zonele industriale din Capitală, deci perspectiva unor noi confruntări sîngeroase era certă, și a obligat pe toți responsabilii, inclusiv pe Ceaușescu, să adopte măsuri adecvate. A decis Ceaușescu se poate presupune că riscul de a greși: a ordonat generalului Milea să dispună trupele într-unume dispozitiv, aceasta este ceea ce a ordonat el însuși la proces, și să licheze revolta cu orice preț, aceasta fiind ceea ce n-a spus. În momentul acela să și comandanții armatei ca și cei ai securității trebuie să fi ajuns la concluzia că responsabilitatea lor este direct impozată și că dictatura lui Ceaușescu se apropie de sfârșitul ei. Mal multe argumente pledează în acest sens:

— reacția foarte energică a comunității internaționale față de evenimentele din Timișoara, Sibiu și București;

— posibilitatea ca sovieticii să intervină în forță deoarece în mod evident situația nu le convenea și nu puteau aduce la drama poporului român să se imploare, asta din interese politice în primul rînd;

— în fine, cel mai important argument, și asta de departe, era hotărîrea poporului român de a continua lupta pînă la capăt. Moartea generalului Milea — mai precis, asasinarea lui, pentru că teza sinuciderii nu e admisă de nimeni — trebuie să se fi petrecut în jurul orei 8,00. El a fost acuzat de trădare, dar această trădare nu putea conta decît în refuzul de a trage în demonstrații și difuzarea unui astfel de ordin către unitățile militare. Nu vedem nicio posibilitate deoarece ordinul lui Ceaușescu era de a se ocupa un anume dispozitiv de luptă și de a folosi forța.

Dispozitivul de luptă a fost ocupat, aceasta a văzut-o toată lumea, dar ordinul de a se trage nu a fost executat. La proces, Ceaușescu nu putea recunoaște că generalul Milea nu a executat ordinul de a trage și la întrebarea: „Care a fost trădarea generalului Milea?” N.C. a răspuns: „I-am dat ordin lui Milea să așeze trupele într-un anumit dispozitiv și el nu a executat ordinez”. Or, trupele fuseseră așezate în dispozitiv și atunci nu mai rămîne decît varianta că ordinul de a trage nu a fost executat, ceea ce N. Ceaușescu nu putea să recunoască. Trupele M.I. văzîndu-se lipsite de sprijinul armatei au decis să se retragă abandonîndu-l pe dictator și presimțind înzgonirea lui. Decretul cu privire la starea de necesitate credem că nu mai privea trupele din Capitală, ci pe cele din provincie, deoarece la ora transmiserii lui trupele se retrăgeau de pe străzile Bucureștiului.

La ora ultimului Cepex, pe la 10,50, situația era deja clară, în sensul că în Capitală — cel puțin — „cauza” era pierdută. N.C. nu a putut lua legătura din clădirea C.C.-ului cu provincia, dar a încercat de la Snagov să afle care e situația în județe, în speranța că va găsi unul unde nu sînt tulburări. Sigur că nu s-a lămurit și a început tribulațiile cunoscute în prezent și care nu dovedesc decît un singur lucru și anume că nu era deloc pregătit pentru cazul în care ar fi fost trădat și că nu avea un plan de fugă. Faptul că a cerut

să fie dus la un aeroport militar nu înseamnă că ar fi avut ceva pregătit (de altfel nici nu a indicat la ce aeroport să fie dus), ci pur și simplu că spera să capete un avion cu care să fugă din țară la unul din semenii săi întru dictatură. Ceaușescu a fost clar trădat și singurul hatîr care i s-a făcut este acela că i s-a permis, ba chiar i s-a organizat fuga. Numai acest fapt e suficient pentru ca ipoteza complotului să fie înlăturată; ar fi un caz fără precedent în istorie ca niște complotiști să scape din mină un tiran sanguinar într-un moment în care ei înșiși nu controlează situația și de fapt nici nu intraseră încă în scenă la acea oră. Și chiar dacă admitem că undeva ar fi fost constituit un grup de complotiști este sigur că el nu a avut nici o legătură cu cei care mai luau decizii în clădirea C.C., pentru că în acest caz dictatorul nu ar fi fost lăsat să plece.

În ceea ce-i privește pe generalii Victor Stănculescu și Iulian Vlad, care comandau la acea oră tot ce era forță armată în țară, comportamentul lor ar putea avea următoarea explicație: nemăvălînd să-și asume riscul unei noi vătări de sînge și nici acela ca Ceaușescu să cadă în miinile revoluționarilor, cărora ei deja nu le mai puteau face față, au preferat să-l lase să fugă, ceea ce putea fi interpretat și că i-au salvat viața și că l-au trădat, după cum ar fi evoluat situația în restul țării, pentru că, probabil, la acea oră din zi, cei din clădirea C.C. nu știau ce atitudine vor adopta organele puterii în cele peste 39 de județe în care domnea calmul. Lucrurile trebuie să se fi lămurit repede și cursa pentru arestarea perechii de dictatori a început, posibil, pe la ora la care elicopterul prezidențial a decolat de la Snagov. Pentru comandanții armatei și ai securității problema care se punea era: vidul de putere se crease, cine-l va umple?

Caracterul de improvizatie al acestor răsturnări e dovedit de faptul că nici armata, nici securitatea n-au intervenit cînd Ilie Verdeț încerca, într-o cameră a C.C.-ului să formeze un guvern, iar Constantin Dăscălescu se plimba dînd declarații și încerca, în aceeași clădire, să înjghebe și el unul. Toată desfășurarea evenimentelor nu dovedește decît haos și improvizatie, nu conține nici un element care ar sugera o pregătire, o organizare, deci un complot. Comandanții armatei și ai securității l-au abandonat printr-o decizie subită pe dictator, după care, pînă pe la ora 17,00, au lăsat evenimentele să decurgă la întimplare. Există o versiune după care, încă înainte de 22 decembrie, securitatea ar fi luat legătura cu unii dintre dizidenții cunoscuți pentru a crea un organism care să stăpînească situația în țară și să-l înlocuiască pe N.C. Nu este exclus să se fi făcut astfel de încercări, dar dacă ele ar fi dus la vreun rezultat, la ora 9,30 cînd ordinul de retragere a tuturor unităților militare a fost executat, acel grup, dizidenți sau complotiști, cum vreți să le spuneti, ar fi trebuit să apară în scenă imediat, să difuzeze o proclamație și să aresteze pe soții Ceaușescu. Dacă lucrurile nu s-au petrecut așa este din pricină că fie evenimentele au luat-o cu mult înaintea încercărilor de a forma o echipă, fie aceste încercări n-au avut loc și echipa nu a existat.

REVENIND la haosul produs după fuga dictatorului, el este subliniat de faptul că la Radio se forma un comitet al Salvării, la Televiziune un altul, și, în fine, în clădirea C.C. un al treilea. Dacă evenimentele ar fi fost orchestrate din afara țării nu se ajungea la o așa harababură. Grupul Iliescu, Militaru, Brucan și Roman trebuie să se fi format în dimineața zilei de 22 decembrie, atunci cînd sfîrșitul lui Ceaușescu devenise inevitabil. S-a format el din proprie inițiativă sau impulsiv a venit din afara țării? Toți aceștia au un punct comun, relația directă cu Uniunea Sovietică, prin studiile pe care le-au făcut acolo, prin trecutul stalinist sau prin descendența dintr-un stalinist. În aceste condiții, ipoteza că acest grup a fost reunit ca urmare a intervenției unui emisar

ANONIM FRANCEZ : Jocul, vinul, tutunul și femeile (pe la 1630)

sovietic nu poate fi exclusă. Faptul că probabil nimic nu fusese pregătit înainte de dimineața zilei de 22 și necesitatea de a pune la punct un plan, care oricît de sumar ar fi fost ceea ce timp, explică de ce domniile Iliescu și Brucan au apărut în public la Televiziune mult după ocuparea ei de către revoluționari, iar la clădirea C.C. dl Iliescu s-a prezentat de-abia la ora 17,30. Interesul acestei deplasări era evident, deoarece acolo era conducerea armatei și a securității și nu trebuia ca acestea să fie lăsate să se realizeze la un organism format din revoluționari care dăduseră și peste un dizident cunoscut, dl Dumitru Mazilu, care, intrat și el în clădirea C.C., încerca să redacteze o proclamație și să creeze un rudiment de organizare politică. Discuțiile în interiorul clădirii C.C. s-au purtat pînă spre miezul nopții și de-abia la ora 0,30 pe 23 decembrie 1989 dl Iliescu a citit proclamația program și lista Consiliului Frontului Salvării Naționale. Insuși faptul că rezultatele a 7 ore de discuții au fost o proclamație de o pagină și o listă cu multe personalități absente, dar care oricum nu aveau cum să joace vreun rol, dovedește pe de o parte că nimic nu era pregătit pentru această evoluție neașteptată, iar pe de altă parte că cele 7 ore de discuții au fost dedicate unor cu totul alte subiecte, decît redactarea unei proclamații și a unei liste care reclamanu cel mult o oră de efort.

Chiar din fragmentele de videocasete rezultă clar confuzia în rîndul celor ce se pregăteau să preia puterea, de unde presupunerea că această hotărîre a fost luată în ultimul moment. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor ne face să credem că cei patru au beneficiat de un sprijin organizatoric substanțial.

Pe la orele 18,00, deci după intrarea dl Iliescu în clădirea C.C., a început acțiunea teroristilor asupra televiziunii, casei Radio, clădirii C.C., Academiei Militare și Ministerului Apărării Naționale. Cum totul a fost transmis în direct la televiziune, nu e cazul să se mai comenteze faptele cunoscute. Interesant rămîne însă să vedem ce îi caracteriza pe teroristi, ce scopuri urmăreau și, în fine, cine erau. Ei erau în mod evident indivizi bine antrenați și fizic și militar cunoscători la perfecție ai ascunzătorilor, caselor cu depozite secrete de arme, muniții și hrană, al tunelurilor din Piața și Palatul Republicii. De asemenea, mai aveau în dotare armament din cel mai modern și, judecînd după precizia tirului de noapte, probabil că dispuneau de lunete cu raze infraroșii.

Toți erau îmbrăcați în civil și probabil că erau dopați cu substanțe energizante care înlăturau oboseala. Televiziunea a transmis (din greșală, probabil) un documentar cehoslovac în care la Spitalul de Urgență, prinși cu cătușele de pat, erau cîțiva teroristi. Aceștia aveau, într-adevăr, privirea vitroasă a oamenilor beți sau dopați. Am văzut de aproape doi teroristi; pe strada Onesti s-a auzit un zgomot de geam spart la clădirea CC al UTC și în cadru a apărut un tinăr, rotofel, tuns scurt, îmbrăcat în pufoaică sau ceva asemănător. A scos pe geam mina dreaptă în care avea o pușcă cu lunetă, a luat linia de ochire spre un TAB, apoi s-a răzgîndit, a mutat pușca în mina stîngă, a salutat lumea cu un gest amical și a dispărut. Acesta era în mod cert european. O casetă video făcută la Brașov a surprins doi teroristi la fel de tineri, tunși scurt cu păr deschis la culoare, îmbrăcați în salopete negre. Unul din ei ținea însă arma în mod incorect și nici nu lua o linie de ochire cînd trăgea, ceea ce, coroborat cu aspectul tîneresc, însemna că nu era încă bine instruit. Existau deci formațiuni, probabil de elevi în termen, altfel nu se explică tunsoarea scurtă. Al doilea terorist văzut a fost capturat pe calea Dorobanți. În timp ce sărea dintr-o casă. Era înalt, cu păr bogat negru, tunsură modernă, aspect meridional, îmbrăcat într-un pullover „en coeur” bleu-deschis și blugi, alura tînerescă și elegantă. Avea în mînă un pistol Makarov și n-a scos nici o vorbă de la capturare pînă ce a fost urcat într-o mașină. Cel de al treilea terorist era pe acoperișul sălii Palatului la intersecția Știrbei Vodă — Calea Vic-

toriei. Trăgea cu o armă cu lunetă în spre piață, se mișca foarte vioi și era îmbrăcat într-un costum strîns pe corp, închis la culoare, probabil tot o salopetă. Toți aceștia erau de cu totul altă categorie decît militarii care au acționat pe străzi în zilele de 21 și 22 Decembrie dimineața.

O altă trăsătură, de-a dreptul frapantă, a fost că au tras în soldați, ofițeri și în civili, dar niciodată în vreo persoană „oficială”, înțelegînd prin acestea personalitățile care înjghebau noua putere de stat. La rîndul ei nici armata nu a luat cu asalt casele din care se trăgea, deși avea posibilitatea să o facă, fiind dotată cu grenade și pistoale mitralieră ușoare.

CE SCOPURI urmăreau teroristii? Este evident că cei care au acționat în București făceau parte din formațiuni care cunoșteau la perfecție locurile unde au luptat. De asemenea este neîndoielnic că aceste formațiuni erau în stare de alarmă încă din ziua de 16, dar de manifestat nu s-au manifestat pînă în seara zilei de 22 decembrie. Dacă ele erau destinate apărării familiei Ceaușescu, înseamnă că și ele l-au trădat în dimineața zilei de 22. E de asemenea posibil ca astfel de formațiuni să nu fi existat și să se fi constituit în dimineața zilei de 22 decembrie din oamenii de încredere. Dar, și într-un caz și într-altul, ce urmăreau teroristii?

Ei nu l-au protejat pe N.C. nici în clădirea C.C. și nici nu au căutat să-l protejeze în cursul răstăcirilor sale pînă la arestare. N-au încercat nici să-l salveze pe dictator din cazarma de la Tîrgoviste, cele cîteva telefoane de amenințare recepționate de unitatea militară nefiind urmate de nici o acțiune. Doreau ei să destrame puterea politică în formare pentru a instaura o altă? Nici această ipoteză nu poate fi reținută, deoarece nu au încercat să-l înlăture fizic pe cei care formau noua putere, deși au avut ocazia să o facă. De altfel, dnii Nicolae Militaru și Silviu Brucan, în interviul publicat în ziarul Adevărul din 23 August 1990, exact acest lucru nu-l lămuresc: de ce au acționat teroristii în acest mod, erau ei ca lupii între oi să ucidă fără vreun scop?

Logica refuză să admită un astfel de comportament. Susținea ei o altă fracțiune care vroia să-și taie partea ei de putere în CFSN? Singurul vizat ar fi în acest caz Dumitru Mazilu, dar acesta a fost din ziua de 22 vicepreședinte al CFSN, deci ce rost ar mai fi avut continuarea luptelor în zilele următoare? Tocmai această lipsă de motivație exclude și ipoteza susținerii unei fracțiuni adverse celei a dlor Iliescu, Militaru, Brucan și Roman. Dacă pe Ceaușescu nu l-au susținut, nici n-au susținut vreo fracțiune oarecare, nu au urmărit să-l răstoare pe cei ce au preluat puterea la 22 decembrie și nici nu s-au datat la tilhării, nu mai rămîne decît o posibilitate, oricît de absurdă ar părea ea, și anume că susținea grupul format de dnii Iliescu, Militaru, Brucan și Roman.

Înainte însă de a căuta explicații pentru această ipoteză, să încercăm să stabilim cine erau teroristii. S-a vorbit mult că erau mercenari arabi, dl Silviu Brucan avansează cifra 30, care evident este prea mică pentru ca toți teroristii să fi fost arabi. În afară de această declarație, se mai cunoaște un element care pledează în favoarea prezenței arabilor printre teroristi: într-un bloc din București un apartament a fost cumpărat de niște pensionari pentru fiica lor, cel puțin așa s-a zvonit, pentru că de văzut nu a văzut-o nimeni. În schimb, zilnic veneau arabi însoțiți de românești tinere care vorbeau o românească foarte strîcătă, iar între ei vorbeau araba. Toți acești arabi erau tineri și atletici și se presupune că nu erau studenți, deoarece aceștia de regulă au mașini înmatriculate cu 12-B, în timp ce indivizii în cauză au fost văzuți venind și plecînd cu tramvaiul. În dimineața zilei de 27 decembrie 1939, imediat după ce s-a terminat prima transmisie a procesului soților Ceaușescu, pe

(Continuare în pagina 14)

A fost odată o revoluție

(Urmare din pagina 13)

la orele 2,00, a început de pe acoperișul blocului și poate chiar din apartamentul respectiv, un foc susținut de armă automată. S-a tras timp de vreo 2 ore fără să provoace pagube și nici victime. Nimeni nu a intervenit, dar dimineața copiii au adunat gloanțe și dulii de armă automată de alt tip decât Kalashnikov. Din noaptea aceea apartamentul nu a mai fost frecventat de nimeni pînă într-o noapte din aprilie 1990 cînd mai mulți bărbați în salopete au scos din apartament mobile și lazi. Este deci posibil ca printre teroriști să fi fost palestinieni după cum spune dl Brucan, dar este cert că ei au fost încadrați în formațiuni cu români și conduși de români, altfel nu se explică de unde cunoșteau tunelele, pereții dubli, depozitele și casele conspirative. Dacă admitem că printre teroriști erau și străini mai avem o explicație pentru faptul că dl Iliescu s-a prezentat așa de tirziu la sediul C.C.: considerînd că decizia de organizare a acțiunii teroriste ca parte componentă a operațiunii de „umplere a vidului de putere” s-a luat pînă pe la orele 11 în dimineața zilei de 22, atunci cele 6 ore pînă la ora 17 s-au putut consuma cu deplasarea unităților de la centrele de instrucție, situate după cum se spune la Craiova, Făgăraș și Brașov și ocuparea dispozitivului de luptă pregătit între timp. Dar unde au dispărut acești teroriști străini? S-au întors în țările lor cu buna știință a autorităților și fără nici un șantaj al unei puteri străine cum sugerează articolul Planul Z-Z și telefonul roșu publicat în România liberă din 28 septembrie 1990. În ceea ce-i privește, teroriștii români sînt în țară și în libertate pentru că nu au avut nici un motiv să plece. Cu această revenim la ipoteza enunțată, aceea că activitatea teroristă era desfășurată în sprijinul noii puteri instalate și avansăm în susținere următoarele argumente:

a) lipsa unui mobil al acțiunii teroriste, altul decît cel arătat;

b) faptul că au avut grijă ca persoanele din cercul celor instalați la putere să nu fie amenințate. În seara zilei de 22 decembrie 1989, cînd în clădirea C.C. se forma C.F.S.N.-ul, membrii acestuia puteau fi asinași fără nici cea mai mică dificultate, la fel și aceia dintre ei care au stat în balconul C.C.-ului minute în șir la lumina reflectoarelor în timp ce trăgătorii de elită, postați la nici 100 m. în blocul ROMARTA, trăgeau cu o precizie de admirat în lumea și soldații din piață, crucile din fața intrării principale fiind și acum o tragică mărturie. Toți aceștia, membrii C.F.S.N. din launtru sau din balconul clădirii, puteau fi lichidați în cîteva secunde, și totuși nu s-a întimplat așa.

c) numărul mic al teroriștilor în punctele fierbinți făcea imposibilă o acțiune cu șanse de succes. De exemplu, la Televiziune, s-a tras din 10-12 case cu 2-3 locuri de tragere fiecare, ceea ce înseamnă cel mult 40-50 teroriști în zonă. Un martor ocular a declarat la televizor că pe 22 spre seară a venit un camion din care s-au dat jos vreo 15 civili care au intrat în casele de peste drum și puțin după aceea a început focul. În alte zone trebuie să fi fost la fel ceea ce ar însemna cca 300 teroriști cu totul;

d) teroriștii au dispărut fără urme chiar și cei din spitale. Generalul Militar sustine că ei au fost eliberați de comandanții securității, dar alte voci susțin că operația a fost făcută de generalii reintegrați din ordinul generalului Militar (cazul generalului Tudor de la Televiziune);

e) tinerii ofițeri care și-au riscat viața au simțit ceva dubios în acțiunile generalului Militar și ale celor reintegrați și au cerut în mod ulimativ trecerea lor în rezervă. Faptul că dl Iliescu, președintele CFSN, a dat curs cererilor tinerilor ofițeri dovedește că aceștia au dat de capătul unui fir spre adevăr și că afacerea trebuia închisă;

f) deși teroriștii trebuie să fi avut și ei pierderi, se afirmă că nu s-au găsit armele lor și nici acele simulatoare de foc despre care s-a vorbit. Cele două cadavre găsite cu cite o carte de vizită de a lui Nicolae Ceaușescu nu sînt decît o comedie macabră, nici un spion sau terorist n-ar fi utilizat un semn de recunoaștere pe care orice nepriceput l-ar fi interpretat corect și ar fi dus la refuzarea deținătorului;

g) indivizii așa de bine instruiți pentru luptă nu se poate să nu fi fost dotați cu tot armamentul pe care îl posedă o trupă cu misiune de gherilă urbană, respectiv grenade de mină, aruncătoare portabile de grenade și mijloace antitanc individuale. O salvă de grenade ar fi făcut într-o secundă sute de victime printre manifestanți, și le-ar fi creat imediat o superioritate tactică, dacă urmăreau lichidarea revoluției. Totuși nu au procedat așa, de unde concluziile că n-au urmărit amplificarea masacrului și că nu aveau ca scop înfringerea revoluționarilor. Dar nici armata nu a folosit grenadele; un parașutist postat la intrarea unei case din podul căreia se trăgea în clădirea Televiziunii, întrebare de ce nu folosește cele patru grenade ce le avea la centură a răspuns că are ordin să nu le folosească. Se ajunge astfel la ideea că rostul acțiunii teroriste era doar să facă zgomet și să dea impresia unui atac adevărat;

h) teroriștii au dispărut cu desăvîrșire; pentru cei 32 de care se afirmă că

sînt arestați nu s-a precizat dacă sînt acuzați pentru fapte comise în perioada 16-21 sau după; dacă sînt pentru prima perioadă, atunci nu intră în limitele subiectului analizat, dacă sînt pentru perioada începută la 22 Decembrie seara, ar mai fi posibilitatea ca ei să fie implicați în ciocnirile dintre armată și trupele de securitate de la Otopeni, Televiziune, Ministerul Apărării Naționale și din alte locuri, ceea ce iarăși îl scoate din rîndurile celor care trăgeau în manifestații.

DE ALTFEL considerăm ciocnirile dintre armată și trupele de securitate incidentale și în afara scenariului general, dovadă în acest sens e că ele au avut loc numai în zilele de 22-23 decembrie 1989, cînd situația era confuză și pozițiile celor două forțe încă neclare. Revenind la dispariția teroriștilor, este clar că fără complicități sau chiar fără acordul autorităților ea nu se putea realiza atît de bine. În orice caz, mercenarii străini (fiindcă trebuie să admitem și existența lor), dacă dnii Brucan și Militaru o confirmă, n-au plecat pe cont propriu din țară, ci cu buna știință a oficialităților. Martorii care au predat organelor de ordine teroriștii capturați și nu unul, doi, ci mulți, se întrebă pe bună dreptate unde sînt aceștia?

Legată de acțiunea teroristă este și cea denumită „diversiunea electronică”. Armata a susținut tot timpul că amplasarea pe care a avut-o diversiunea electronică precum și efectele produse nu puteau fi realizate cu mijloacele tehnice existente în țară. Se afirmă că în momentul de la Adamclisi era un centru de dirijare a elicopterelor, dar au existat ele în realitate? Și cine are dreptate, armata sau ziarul Adevărul? Inclîm spre versiunea susținută de armată, deoarece securitatea, chiar dacă admitem existența postului de la Adamclisi, el nu putea fi decît un post de interceptare a emisiunilor altora, decît spionaj electronic, nu avea misiuni de apărare cum are armata. Deci, cine putea organiza o astfel de „diversiune electronică”, dacă ea a avut loc și avem motive să credem că da, Ungaria și Iugoslavia trebuie să fie excluse; ca Bulgaria să fi organizat diversiunea electronică e prea puțin probabil, pe de o parte pentru că nu vedem nici un motiv ca bulgarii să fi fost mai dotați cu noi, iar pe de altă parte aveau destule probleme interne în acea perioadă. Nu mai rămîne decît o singură posibilitate: aceea că acțiunea să fi fost opera sovieticilor. Sovieticii erau singurii în măsură să intervină în România, dacă nu direct, cel puțin prin punerea la dispoziție a unor baze pentru unități străine. Dar această ultimă variantă este atît de improbabilă încît nu merită să fie reținută. Afirmatiile din articolul Planul Z-Z și telefonul roșu sînt pură fantazie: nici un tip de elicopter nu este capabil să zboare fără escală din Siria sau Libia pînă în România și nici o țară ca Iugoslavia Grecia sau Turcia n-ar fi admise survolarea teritoriului național de către formațiuni de elicoptere sau avioane militare. Deci orice intervenție trebuia să vină de pe teritoriul Uniunii Sovietice, singura forță capabilă de așa ceva. Dar tocmai ea nu putea să-și permită o intervenție directă. Totodată înă Kremlinul, așa cum am mai arătat, la fața dezechilibrului de forțe produs în Europa prin pierderea Ungariei, Cehoslovaciei și RDG-ului, era în cel mai înalt grad interesat de instalarea la București a unei conduceri prosovietice. În ziua de 22 decembrie 1989 între orele 9,00 și 18,00 a domnit haosul în București. Armata nu avea pregătit succesori la cîrma țării și nici securitatea nu avea unul. Aceste forțe erau divizate și flaccare din ele îngrijorată, fără încredere, în situația în care revoluționarii ar fi putut constitui o putere politică s-ar fi pus problema responsabilității participării la evenimentele din 16-21 decembrie 1989. În acest context a urmat o stare de expectativă care ar explica de ce nici armata nici securitatea n-au curmat încercările lui Verdet și Dăscălescu de a forma un guvern; acestor încercări li s-au opus revoluționarii. Mai exista un pericol, acela ca Nicolae Ceaușescu să găsească sprijin la unități militare din județele în care nu s-au produs tulburări și cu ajutorul acestora să-și reobindască puterea. Dnii Iliescu, Militaru, Brucan și Roman erau un grup constituit, dar care a avut nevoie de multe ore ca să se impună și nu se știe decît fragmentar ce s-a întimplat între orele 17,30-0,30. Sigur este că la discuții a participat și Dumitru Mazilu și generalii Stănculescu și Gușe, din partea armatei, și generalul Iulian Vlad, din partea securității, triumful era deci format dintr-un grup de două forțe militare față de care grupul încerca să se impună. Argumentele lui ar fi putut fi:

— necesitatea unirii forțelor pentru eventualitatea că Ceaușescu ar fi ajuns să strîngă forțele necesare unei riposte.

— necesitatea apărării împotriva unei intervenții străine.

— necesitatea instalării unei puteri politice civile care să poată fi recunoscută rapid pe plan internațional, ceea ce o conducere militară n-ar fi obținut cu ușurință.

Probabil că punctele de vedere asupra modului de a rezolva aceste necesități au fost divergente cu privire la personalitățile care ar fi fost cele mai potrivite

EDVARD MUNCH : Melancolie (1892-1893)

sau la rolul pe care fiecare din cele trei părți urma să-l joace și atunci s-a ajuns la concluzia că argumentele trebuiau susținute de fapte. Cum în după amiaza a aceleiași zile de 22 soarta lui Ceaușescu era deja clarificată, nimeni nu-l mai susținea în țară, nu mai rămînea decît înțelegerea străină ca argument concret, și în acest scop s-a declanșat acțiunea teroristă. Cum ea nu putea lua o amploare astfel ca să arate a un război adevărat, a fost completată cu „diversiunea electronică aeriară” care sugera un posibil atac masiv al unor forțe străine. Scopul acestui complex de acțiuni era ca forțele militare să rămînă sub o comandă centrală pentru a face față pericolului și pentru ca dl Iliescu să poată afirma că la nevoie poate obține ajutor militar din Rusia și că deci se bucură de sprijinul lui Mihail Gorbaciov. Această afirmație, aceea că poate obține ajutor militar sovietic, a făcut-o în public ceva mai tirziu, dar nu e nici un dubiu că a făcut-o și în seara zilei de 22 decembrie. Considerăm că acesta a fost unul din argumentele care l-au determinat pe generalul Stănculescu, succesorul de drept al generalului Milea la cîrma Ministerului Apărării Naționale, să accepte compromisiul de a prelua Ministerul Economiei și de a ceda locul generalului Militar, care pînă în după amiaza zilei de 22 nu a jucat nici un rol, dar era cunoscut ca un filorus. De altfel, cum s-a mai arătat, tot grupul Iliescu, Militaru, Brucan și Roman are puternice afinități cu Uniunea Sovietică și nu putem exclude ipoteza că dacă Kremlinul avea interese în România atunci acest grup ar fi fost preferatul său și mai văzut că în acel moment al 12 decembrie interesele sale erau majore în ceea ce privește țara noastră.

Că această preluare de putere nu s-a făcut ușor rezultă din videocasetă intitulată **Noaptea generalilor** din care s-a văzut că apărarea a fost condusă de șeful Marei Stat Major, generalul Gușe, și de comandantul Securității, generalul Iulian Vlad. Nici o clipă nu s-a pronunțat numele de Iliescu, Militaru și nici Stănculescu. De abia în dimineața zilei de 23 decembrie, după ce a primit un telefon, generalul Gușe i-a spus lui Vlad: „Hai că ne cheamă Iliescu la Televiziune”. Erau cei doi generali la curent cu realitatea pe care o presupunem, aceea că atacul terorist era o farsă și își jucau cum puteau rolurile sau nu? Inclîm să credem că da, pentru că în cursul procesului care s-a întinat generalului Vlad, acesta a încercat să pună pe seama lui Dumitru Mazilu organizarea acțiunii teroriste. Or, este sigur că Dumitru Mazilu nu avea nici posibilitatea, nici autoritatea și nici un sprijin serios care să-i permită să întreprindă o asemenea acțiune lipsită, în cazul lui, de orice perspectivă. Nici pe generalul Iulian Vlad nu putem să-l socotim așa de naiv ca să nu fi știut atîta lucru, deci a încercat să indice o pistă falsă pentru că o știe pe cea adevărată.

MOTIVAȚIA acțiunii teroriste a fost prezentată de dl Silviu Brucan; erau oameni fanatici care juraseră credință pînă la moarte lui Nicolae Ceaușescu și unul din ei nu s-a considerat dezlegat de jurămintul nici după ce a văzut caseta cu execuția dictatorilor! Este imposibil de crezut că în pragul mileniului 3 cineva mai respectă vreun jurămint în afară de cel pe care și-l face lui însuși. Dar dacă motivația acțiunii teroriste a fost prezentată public fidelitatea față de cel doi dictatori, atunci nu exista motiv ca acțiunile să înceteze atîta timp cit cei doi erau în viață. În consecință, pe 23 decembrie s-a

luat decizia lichidării perechii de dictatori, pe 24 s-a organizat procesul, iar pe 25 a avut loc, fiind urmat imediat de executarea sentinței.

Cu aceasta acțiunea teroristă a încetat, așa cum declara dl Silviu Brucan, că „ne așteptam la aceasta”, dar execuția a avut și un scop nemărturisit, acela de a evita un proces adevărat, un proces al comunismului, care ar fi fost extrem de neplăcut, chiar și pentru cei din grupul care preluase puterea. Videocasetă cu procesul a avut diverse versiuni, dar un lucru considerăm că nu a fost văzut decît de citiva: în sala tribunalului a apărut generalul Stănculescu nu se știe în ce calitate. Dar din ce s-a putut vedea, el era singura persoană pe care soții Ceaușescu o cunoșteau și probabil destul de bine. Este imposibil de crezut, cunoscîndu-le temperamentul, că Elena sau Nicolae Ceaușescu nu l-au reproșat probabil în cuvinte tari, atitudinea și prezența lui în sală. Poate a avut loc un schimb violent de cuvinte, atitudinea vădit jenată, faptul că nu s-a uitat nici o clipă în direcția acuzaților, precum și faptul că numele generalului nu a fost pomenit, cu toate că generalul era martor principal, ne fac să credem că nu s-a prezentat sau nu s-a înregistrat tot ce a fost la proces. Vom afla vreodată? Fără îndoială, dar trebuie răbdare și perseverență.

În fine, un ultim argument în susținerea tezei că acțiunea teroristă din București a fost organizată de grupul dlilor Iliescu, Militaru, Brucan și Roman sau cel puțin cu știința lor, este și faptul că pînă în ziua de azi nu s-a deschis nici un proces pentru fărâdelegile săvîrșite nici după 22 decembrie 1989 și nici înainte de 18 decembrie 1989, toată agitația Justiției concentrîndu-se asupra perioadelor 16-21 decembrie 1989. Dar în legătură cu această perioadă apar și alte aspecte. Dnii Militaru și Brucan, în interviul acordat ziarului Adevărul, încearcă să acrediteze ideea că întorsătura operată de armată în dimineața zilei de 22 decembrie-1989, întorsătură imitată de forțele de securitate, ar fi fost pregătită de mult timp. Domniile lor afirmă că în anul 1983-84 s-a înfiripat o conspirație a generalilor. Nu ne îndoiem de faptul că în rîndurile conducerii armatei erau oameni nemulțumiți și conștienți de catastrofa spre care se îndrepta poporul român, dar din ceea ce s-a declarat pînă în prezent nu se lămuresc multe lucruri. Astfel se afirmă că în anul 1989 se constituie Comitetul Militar de Rezistență și că acesta număra 20 generali și un mare număr de ofițeri. Trezind peste amănuntul că securitatea nu era chiar naivă să nu afle de o asemenea conspirație, reținem că o condiție de declanșare a puciului era absența din țară a lui Nicolae Ceaușescu. Dacă lucrurile stăteau așa, atunci ce ocazie mai bună ar fi avut puciștii decît în zilele de 18 și 19 decembrie 1989? Omenirea întreagă luase atitudine împotriva ororilor comise la Timișoara pe 17 decembrie, generalii puciștii sau nu, erau la posturile lor cum au fost și pe 22 Decembrie, dictatorul era plecat din țară și au fost aproape 3 zile de paralizie decizională. Ce le-a lipsit puciștilor ca să-și pună planul în aplicare? Poate doar pistoalele silențioase cu cartușe care adorm victima pentru 24 ore pe care răposatul Vasile Patilineț nu apucase să le procure! Dacă lucrurile ar fi stat așa cum susțin dnii Brucan și Militaru, atunci de ce n-au fost împiedicate masacrele din ziua de 21 Decembrie din București și din alte orașe ale țării?

Așa-zii puciști, care au acționat în dimineața zilei de 22, după cum se spune, ar fi direct responsabili de victimele din

21 decembrie din București și din alte orașe ale țării pentru că au beneficiat de condițiile cele mai bune pentru a da dovada de grație dictatorului. Din toate afirmațiile d-lui Brucan trapează cea care caută să demonstreze că „din momentul în care generalul Militaru a preluat conducerea M.Ap.N., revoluționarii au putut spune pe drept cuvânt: Armata e cu noi! Dar schimbarea de 180 de grade a fost vizibilă la ora 9,00 dimineața, în ziua de 22 și nici un martor care a făcut declarații în mass media nu a pomenit de prezența generalului Militaru în dimineața acelei zile printre revoluționarii sau militarii. Nici chiar ofițerii de transmisiuni care acționau în clădirea C.C. și au fost martori nemijlociți ai tuturor deciziilor, deși în mod evident nu au spus tot ce știau, n-au pomenit despre aportul generalului Militaru. În aceste condiții adevărul nu poate fi decât altul și anume că armata, văzând în dimineața zilei de 22 că revoluția, înfruntă cu câteva ore mai devreme, se reia cu mai multă putere, a refuzat să mai fie o unealtă în miinile criminalului dictator și a făcut schimbarea care a salvat revoluția și tocmai acest adevăr a determinat pe ofițeri să ceară și să obțină înlocuirea generalului Militaru din fruntea M.Ap.N.

Dacă versiunea conspirației generalilor nu este suspunută de rapse, să vedem ce șanse are cea a Frontului Salvării Naționale. Versiunea conspirației F.S.N. se bazează pe o videocasetă făcută în seara zilei de 22 Decembrie în care generalul Militaru este auzit exclamând: Dar frontul există de 6 luni! În paranteză fie spus, în cadrul interviului acordat ziarului Adevărul, nici generalul Militaru nici dl. Brucan nu mai fac nici o aluzie la existența Frontului anterior evenimentelor din decembrie, și nu putem trage altă concluzie decât că dându-și seama de inconsistența versiunii, au abandonat-o. De altfel, din cine putea fi format Frontul Salvării Naționale? Dl. Brucan, după scrisoarea celor 6, era sub o supraveghere care nu-l îngăduia nici un contact, dl. Petre Roman și nici chiar dl. Iliescu nu au sugerat că F.S.N. a existat, așa că afirmația generalului Militaru nu are nici un suport. Totuși acest grup s-a instalat foarte repede la cîrma țării. Putea el să o facă fără un sprijin puternic al unei forte? Și dacă acea forță a existat și avem toate motivele să credem asta, care era aceasta? Este curios faptul că generalul Militaru a declarat că a încercat să-l atragă pe dl. Iliescu în conspirația generalilor, dar că a fost determinat să-l scoată din cauză datorită rezervelor pe care a arătat-o față de orice acțiune în afara sistemului (sistem comunist, desigur — n.a.). Apoi, în decursul ultimilor ani, dl. Iliescu ar fi demonstrat că nu avea nimic comun cu dogmele comuniste și că insistă pe necesitatea schimbării sistemului în ansamblul său. Treceam peste faptul că după revoluție, însuși dl. Iliescu a contrazis această afirmație, arătându-și public fidelitatea față de comunism, și reținem faptul că între generalul Militaru și Silviu Brucan de o parte și dl. Iliescu de cealaltă existau deosebiri de vederi care i-au împiedicat să colaboreze. Și totuși, în ziua de 22 decembrie, cei trei erau de aceeași parte a baricadei, lor alăturându-li-se și dl. Petre Roman, despre care inclinăm să credem că nu a jucat un rol major. Ce l-a determinat pe cei patru să se reunească? Și-au schimbat ei brusc părerea și natura relațiilor dintre ei? Una comună împotriva dictatorului era un motiv; cei trei fuseseră excluși din cercurile puterii din care considerau că în mod legitim fac parte iar dl. Petre Roman nu s-a bucurat nici el de toate privilegiile rezervate fiilor nomenclaturii din rindul întâi.

UN ALT MOTIV este că ei constituiau un grup de personalități pe care conducătorii de la Kremlin puteau să se bizuie, și dacă întreprinderile strategice ale Uniunii Sovietice o cereau nu puteau găsi în toată România un alt grup mai potrivit. Or, în decembrie 1989, pentru Uniunea Sovietică era vital ca revoluția din România să nu depășească anumite limite, iar la București să se instaleze o putere reformist-moderată și prosovietică. De aceea considerăm că succesul raportat de cei patru în preluarea puterii, după ce nu avuseseră nici un rol în victoria revoluției, se datorază sprijinului dat de Uniunea Sovietică. Acest sprijin s-a manifestat în dimineața zilei de 22 când s-a văzut că revoluția se reia cu mai multă forță, și prima acțiune a fost probabil formarea grupului celor trei veterani la care Petre Roman s-a raliat mai târziu. A doua acțiune a fost „diversiunea electronică”, iar a treia a fost confirmarea declarației dlui Iliescu, în sensul că Uniunea Sovietică este dispusă în caz de nevoie să acorde ajutor militar. Acțiunile teroriste, propriuzise, au fost corelate cu „diversiunea electronică”, dar în lipsa unor dovezi este greu de apreciat dacă ele au fost susțurate sau numai aprobate de sovietici, în timp ce organizarea a rămas pe seama celor din țară, care se pricepeau la așa ceva. Trebuie să spunem că este neîndoielnic că și fără vreun ajutor sovietic dlui Iliescu, Militaru și Brucan ar fi participat la lupta pentru putere iscată de fuga dictatorului și trebuie să recunoaștem că aveau aceleași drepturi ca și Ilie Verdeț, Gheorghe Apostol, Dumitru Mazilu sau alți amatori din rindurile fostului Partid Comunist Român dar poate că gruparea pretendentilor la succesiune s-ar fi făcut în altă formă și însuși procesul preluării puterii s-ar fi desfășurat în alt mod.

IV CE CONCLUZII se pot trage din analiza evenimentelor petrecute în țara noastră în decembrie 1989 și a genezei lor?

Ar putea fi foarte multe și vom încerca să desprindem pe cele care sînt mai importante.

1. Revoluția română se înscrie pe linia marilor preiaceri efectuate în țările blocului răsăritean. Ea a fost însă opera poporului român, efectul voinței lui proprii de a lupta pentru libertatea sa și nimeni în afară de el nu este îndreptățit să susțină că a provocat-o și organizat-o.

2. Nici o conspirație sau complot nu a dus la victoria revoluției. Un nucleu de complotiști care lăsa să-i scape ocazia unică din zilele de 18—19 decembrie 1989, zile care, după insisi cei ce susțin ideea complotului, întruneau toate condițiile pentru răsturnarea dictatorului, nu înseamnă altceva decît că acest nucleu de complotiști nu a existat.

3. Schimbarea de atitudine a armatei din dimineața zilei de 22 decembrie 1989, schimbare la care s-au raliat și trupele de securitate, este efectul conștiinței conducerii armatei care și-a dat seama că nu mai poate admite reluarea unor măsuri ca acelea din zilele precedente.

4. Grupul format din dlui Iliescu, Militaru, Brucan și Petre Roman, indiferent de momentul în care s-a constituit (și am văzut că cel mai probabil în dimineața zilei de 22 Decembrie 1989), nu a avut nici o influență asupra evenimentelor petrecute pînă la ora fuziei dictatorului, nici o probă materială nu susține contrariul.

5. Fluxurile și refluxurile din cariera politică a dlui Iliescu sînt corelate cu oscilațiile relațiilor lui Nicolae Ceaușescu cu liderii de la Kremlin și același lucru se poate spune și despre generalul Militaru, care însă a avut o carieră în permanent declin după anul 1972. Nu există o dovadă a unui conflict cu dictatorul sau a unei activități disidente. Cei care l-au înfruntat pe Ceaușescu în mod direct, ca Virgil Trofin, Vasile Patilinet și alții, nu au reușit să scape cu viață.

6. Uniunea Sovietică era în Decembrie 1989 interesată în cel mai înalt grad de situația din România și de preluarea puterii de către o grupare prosovietică. Simpatia pentru Uniunea Sovietică este manifestă pentru dlui Iliescu, Militaru și Roman, îndepărtarea de la putere a dlui Silviu Brucan să fie oare urmarea a absentei acestui punct comun?

7. Interesul Kremlinului s-a manifestat prin sprijinirea grupului celor patru pe plan politic, prin oferta de a acorda ajutor militar la cererea C.F.S.N., al cărui președinte era deja dl Iliescu și prin organizarea „Diversiunii electronice aeriene” în susținerea acțiunilor teroriste și a așa-zisei agresiuni din afară.

8. Odată preluată puterea, toate acțiunile teroriste ca și „diversiunea electronică” au încetat motivul oficial fiind dat de executia pereișii de dictator, executia fiind de fapt numai un pretext.

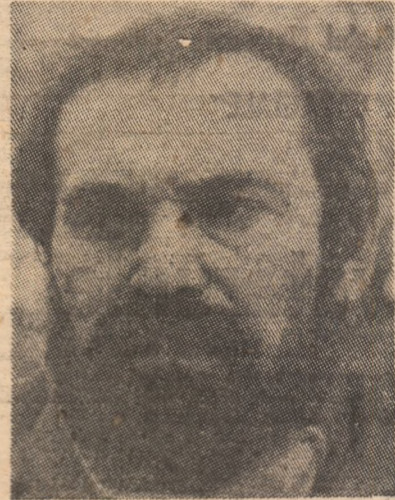
9. În ianuarie 1990 a avut loc vizita scurtă a lui Eduard Sevardnadze, venit să constate „de visu” cum stau lucrurile. Probabil că a fost multumit, dar nu se pare suspect că în aceeași lună dl. Iliescu a luat decizia participării la alegeri a F.S.N., după ce afirmase anterior contrariul. De asemenea nu se pare semnificativ faptul că după vizita ministrului de externe al Uniunii Sovietice, contactele româno-sovietice sînt foarte rare și nu la nivele înalte. Să fie acesta un semn că Moscova este sigură pe situația din România și că nu trebuie să se facă prea mult zgomot în turul relațiilor bilaterale, cu toate că între cele două state există o problemă de extremă actualitate, aceea a Basarabiei? Față de această problemă conducerea României nu a luat încă nici o atitudine dar va fi în curînd obligată să o facă pentru că tăcerea sa nu devină acuzatoare.

VOATE aceste concluzii ne conduc totuși la ideea că revoluția română a fost, imediat după victoria ei, însușită și denaturată. Aceasta s-a întîmplat cu prețul unor jertfe grele. Erau ele și necesare?

Istoria pune pe seama lui Napoleon expresia „la saignée fait partie de la médecine politique” (singerarea e o parte a medicinei politice). Cînică expresie, dar tot istoria ne-a dezvăluit și adevărul din ea: uciderea lui Richard al III-lea a pus capăt Războiului celor două Roze, moartea Mariei Stuart a oferit Angliei o lungă perioadă de prosperitate, executarea lui Carol I a curmat pentru totdeauna dorința de absolutism în Anglia, și exemplele ar putea continua. Dar în toate cazurile era vorba de o persoană sacrificată unui interes colectiv, în timp ce mîile de victime de după 22 decembrie 1989 sînt un pret prea mare și inutil. S-ar putea invoca poate faptul că intimidîndu-se lucrurile așa cum s-au întîmplat, s-a evitat un război civil cu drame mult mai extinse. Se poate admite și un astfel de argument, dar rămîne întrebarea dacă a fost evitat pentru totdeauna sau numai amînat?

Nu dorim ca această analiză să se constituie într-o acuzare, ea este doar o încercare de a ne apropia de adevărul mai repede, pentru că acum, în pragul aniversării primului an al revoluției, sîntem datori să ne inclinăm în fața mormintelor eroilor noștri cu liniștea sufletească pe care ti-o dă cunoașterea adevărului. Acest adevăr se va reconstitui din fragmente de luateze din frînturi de scenarii, dar ceea ce asteaptă poporul român este adevărul spus de cel care-l cunoaște, iar poporul a dovedit că știe să înțeleagă, știe să și lerte dar nu știe să uite.

Aurel PANTEA

Punctul concentrat

Ține-te, mulți lucrează la o față hărtănită. Fiecare în apocalipsa lui e improșcat de soarele numelor, gropile se umplu, mormintele cresc

Deci, metal vechi, memorie sudată, timpul împinge chipuri în flame, un combustibil

pentru da și pentru nu spuse nopții,

în ruptură, tasoși

Și-așa, niciodată nici un glas doar presimțirea că și smălțul ei crăpat sub grosimea straturilor și obrazul lor plat și ochii lui ca niște lame,

vederea lor taie lumea ca pe o vită, neobosită, mașina de tocat zvirle hălci și cheaguri, naștere după naștere în halele de producție,

limba mea e timpul pe stîrv

Așa cum spun, moartea e udă ca steaua cugetată, citind, amintindu-ți, în conversații se află chipul ce încă nu s-a întors, confundat, din eroare, cu zidul

Acum, setea, liniștea setei sale în desprindere lacomă, ca o față de mort întelenită de episoade, în nerăbdarea luminoasă a renunțării finale,

ultima lumină e timpului, ca o hematie pe un nerv descoperă tunelurile armatei de priveghi

Presele, noaptea, storcătoarele împing stratul de morți, silozul de guri

Infundă pompa semantică. Vinele umflate

ale poștei stropesc haotic zidul de nume și verbe. Retorii visează Babilonul.

Acum poate să apară adversarul

Și dacă, a zis, la sfîrșitul vorbelor nu există nici o soluție, și dacă nu există un sfîrșit al vorbelor,

a continuat,

cînd am iubit-o, s-a dăruit cu lotul, corzi și raze peste delte în freamăt, parcă trebuiau să inflorescă nuferi...

ocum, ieșită din torent, încearcă să recupereze,

reflecția e o consolare a celor rămași în urmă

Aici și acum, un icnet sub o uriașă ventuză. La capătul îndepărtat al pilniei steaua moartă, gaura neagră sugă neobosită

Sexul în zbeg și adînciturile fierbinți, în dorință sălbatică și mirosurile

venite din răscoliri, umezeala peste umezeală, trupurile căutînd trupurile, legăturile lipicioase ale legii infierate incing punctul concentrat, despică rădăcina poștei, noaptea și pămînt, pămînt

și jar în tăcașuri și pneuma izbucnind,

Învîng, împing negura, mlaștina cînt Egiptul și ca Nilul mă retrag din primăvara neagră

GIOVANNI BENEDETTO CASTIGLIONE : Circo (pe la 1650)

Puterea prejudecății

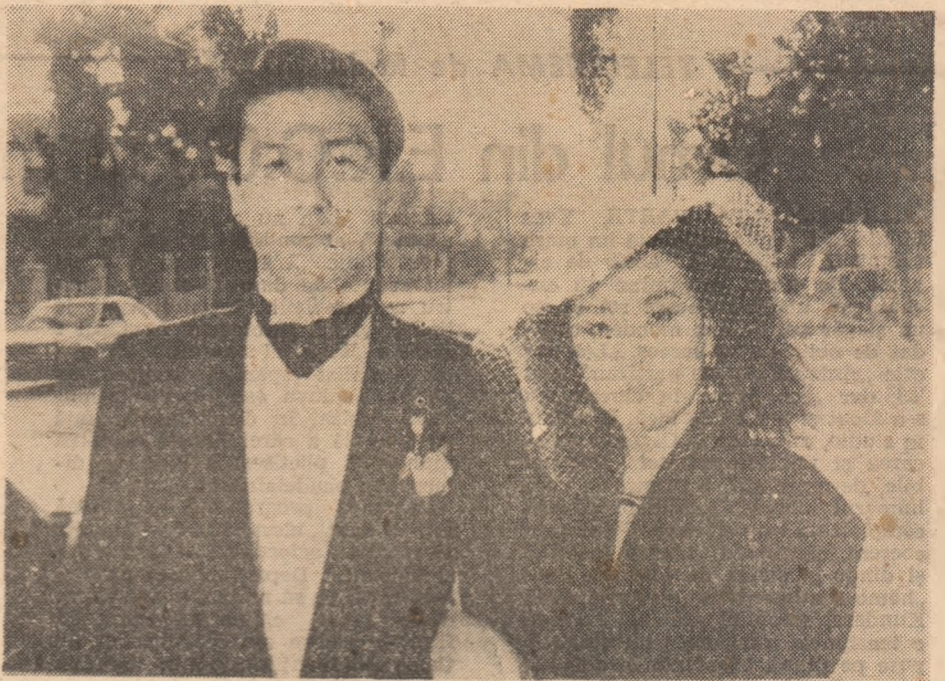
STIL BANAL, drame prezentate convențional dar biruite printr-un fals umanism optimist și printr-o pseudo-eficiență a lozicilor, abundență a clișeelelor, absență a valorii artistice și a oricărui interes comercial — astfel se pot caracteriza scurt filmele coreene prezentate pe ecranele noastre ani de-a rândul, cu mici ocazii jubiliare. Într-o atare atmosferă dominată de propagandă s-au format și reflexele spectatorilor, care reușesc azi să își înfringă o impresie justificată de o conjunctură politică, o impresie devenită între timp prejudecată. Deși anunțul publicitar suna limpede: „Primul festival al filmului din Republica Coreea în România” (subliniat), curiozitatea publicului a fost anihilată de forța prejudecății tocmai când avea prilejul de a vedea și cealaltă față a lucrurilor, mai precis pelicule aparținând unei cinematografii necunoscute datorită unei ignorări dirijate. Filmele selecționate pentru zilele festivalului — desfășurat între 11 și 17 noiembrie la cinematograful Eforie — beneficiază, însă, de toate ingredientele necesare succesului de public: un decor ușor de urmărit, amor, aventuri și fără suspense, romantism, crime pasionale, umor lejer, culoare locală. Se revalează, altfel spus, ideea unei cinematografii comerciale. Faptul se remarcă fără dificultate în **Toți cei ce cad au aripi** — film constituit dintr-un lung flashback ce justifică în mod schematicuciderea unei femei de către soțul său, o dramă simplist concepută și superficial condusă, ce amintește uneori de o Traviata transpusă într-un alt timp și spațiu, o confesiune trenantă prin lipsa oricărei profunzimi psihologice și aglomerării detaliului nesemnificativ — sau în **Pentru că ești femeie**

— pledoarie melodramatică și ostentativă pentru demnitatea femeii „într-o societate guvernată de bărbați”, ce nu se poate salva numai prin chipul serios și inocent al eroinei (chiar dacă filmul a fost selecționat în concurs la Festivalul internațional al filmului de la Montreal).

Tot în aria filmului de public se situează și **Cocoșelul ori Vinătorul de balene**; primul urmărind evoluția clasicului triunghi conjugal, debarasându-se de monotonie grație perspectivei ironice și opțiunii finale a personajului principal, celălalt gândit ca un soi de basm contemporan, asumându-și clișeele presupuse de orice basm în care binele triumfă în pofida oricăror date reale, cu aventuri mai mult sau mai puțin credibile minuite cu luciditate și detașare de către tânărul regizor Bae Chang-Ho (**Vinătorul de balene** este filmul unui debutant care a obținut premiul pentru cel mai bun film la Festivalul filmului din Pacific), pe fondul unui subiect ce ar fi putut ușor eșua în melodramă.

Există totuși, printre cele șapte pelicule prezentate, două care depășesc incontestabil nivelul general al selecției. Anume **Chil-su și Man-su** (r. Park Kwang-Soo; prezentat și în cadrul Festivalului internațional al filmului de la Berlin) și **Surrogate Woman** (r. Im Kwon-Taek — comparat cu un Bergman sau cu un Fellini din punct de vedere al importanței creației sale; iar Kang Soo-yeon a obținut premiul de interpretare feminină în cadrul Festivalului filmului de la Veneția).

În **Mama surrogat** orice concesie în detrimentul valorii dispare iar relațioarea seacă, echilibrată, reducerea dialogului la simpla transmitere de „mesaje” concrete și reiterarea unor cadre

Imagine din **Toți cei ce cad au aripi**

stative se suprapun perfect în conturarea poveștii propriu-zise. Dramatismul decurge din chiar subiectul filmului, pe de o parte (în timpul dinastiei Yi, o tânără devine purtătoarea copilului unei familii de nobili, în condițiile în care soția legitimă nu-l putea avea iar datoria față de strămoși impunea existența unui moștenitor); pe de altă parte absența intenționată a interesului față de individualitatea personajelor devine semnificativă pentru statutul acestora. Eroii sînt numai simpli părtași la un ritual ce trebuie să conducă la nașterea unui copil și nu la o poveste de dragoste între nobilul obligat să asigure un urmaș și mama închiriată; limitele impuse prin regula socială odată depășite supraviețuirea devine imposibilă (v. sinuciderea din final). Așadar drama din **Mama surrogat** nu este numai a tinerei ce se îndrăgostește împotriva cutumelor și își pierde copilul în virtutea aceluiași tradiții, ci a unui întreg univers uman dominat de rigiditatea convenției.

O altă dramă provocată de un sistem neobișnuit cu nuanțele aflăm și în **Chil-su și Man-su** — descriere alertă și realistă a vieții din Coreea de azi, poveste ce pare a fi lipsită de o miză majoră. Linearitatea narativă este însă **întreruptă** abia în final, momentul resemnificării întregului film prin sugestia destul de transparentă a imposibilității de comunicare cu cei din jur

(v. izolarea celor doi desenatori de afișe publicitare pe o clădire foarte înaltă). Transparența este compensată de tonul ironic, de disponibilitatea dramatică a protagoniștilor (în special a actorului Ahn Seong-ki, prezență percutantă și în rolul cerșetorului din **Vinătorul de balene**); privirea vag mirată, inocentă și speriată a unuia dintre personaje conținută de stop-cadru final nu constituie decât groaza de mecanismul declanșat involuntar printr-o întimplare banală și desigur greu de înțeles din perspectiva unui comportament social standardizat.

Cele de mai sus demonstrează nu numai faptul că refuzul publicului este nejustificat ci și că o prejudecată împiedică receptarea corectă (sau provoacă imposibilitatea receptării) a unui Festival ce intenționa să familiarizeze pe spectatorul român cu datele unui spațiu cinematografic care îi fusese interzis. Și parcă spre a ne convinge de existența ideilor preconcepute auzim duminică la ultimul spectacol vocea doamnei de la cabină, care ar fi trebuit să traducă lejer după titrajul în limba engleză, „Să fii cuminte și s-o ascuți pe tovarășa” (în loc de „să îți ascuți profesoara”), iar reacția publicului indică gradul de rutină și indiferență în care viețuim.

Miruna Barbu

CRONICA PLASTICĂ de Tudor OCTAVIAN

Pictorul Eugen Bratfanof, un caz de noblețe

CUNOSCUT în lumea artiștilor, foarte apreciat în aceea a cunoscătorilor, oarecum ignorat de organizatorii expozițiilor cu „realizări reprezentative” — din motive pe care nici ei n-ar fi știut să le deslușească — interpretat banal de cei mai mulți din comentarii creației contemporane, Eugen Bratfanof are o înaltă considerație din partea unor oameni care văd în fiecare pictor important „cazul”. Adică un complex de imponderabile și, deasupra oricăror observații de ordin conjunctural și estetic, fascinanta lui înactualitate. Arta lui Eugen Bratfanof e, în esență, inclassabilă, în ciuda inlesnirilor pe care ni le sugerează exact în acest sens.

Faptul care cred că l-a intrigat pe toți cei care s-au străduit conform credințelor (sau din rutină profesională) să găsească un fir în fenomenul producției plastice de azi a fost unul de natură programatică: în pictura lui Eugen Bratfanof e detectabilă o anumită îndărătnicie a situației. Cu alte cuvinte, cu el poți conversa despre orice, exceptând motivele care-l determină să picteze așa și nu altfel. Dacă la un Corneliu Baba, spre exemplu, întinsul metodei pe comportății o dificultate de interpretare, întrucât pricepem atât raportarea istorică la niște mijloace cit și rațiunea modernă a întrebunțării lor, la Eugen Bratfanof avem sentimentul unui demers în imposibil. Și, totodată, presimțirea euforică a unei victorii în imposibil. Dovadă, iată, avem în fața ochilor opera: coerentă, în bizarul și — jertat să ne fie jocul de cuvinte — bazarul ei tematic, dar, mai ales, coerentă la nivelul meșteșugului. Nu e nici o îndoială că Eugen Bratfanof profesează arta picturii într-un chip pe care puținii se mai încumetă să-l încerce. **Dificilul**, la cel mai mulți dintre moderni, e totuși un mod propriu de a obține un maximum de impresie cu un minimum de efort — nu doar la șevalet, ci și intelectual. Eugen Bratfanof angajează numai ce e mai greu: în desen, în registrul cromatic și,

îndeosebi, în compoziție. El e unul din foarte puținii noștri artiști care reclamă un punct de vedere deschis în ce privește compunerea imaginii.

E autor de compoziții, în cel mai complet cuprins al termenului, iar lucrul acesta nu trebuie să ne trimită cu gândul la pinze neapărat mari. Încă un fapt deosebit, care cere o explicație: e singurul artist român care pictează numai personaje și portrete, în roluri preparate, ca instrumente compoziționale.

Modest Morariu, cu intuiția sa extraordinară, susținută, firește, de o cultură plastică pe cit de vastă, pe atît de orientată spre valoare, vedea în Bratfanof pe artistul a cărui etică de atelier va impune, cîndva, reevaluarea sub criteriu etic a întregii picturi românești din ultimele decenii. Cît despre publicarea unei cărți de artă dedicate tulceanului, Modest Morariu numea cu exactitate opreliștile momentului: concepția lui Eugen Bratfanof nu putea fi prezentată altfel decît ce era, un compact ideologic și un front spiritual, adică o concepție.

Eugen Bratfanof a fost un caz și pentru alcătuitoarea panoramelor „reprezentative”. Pictura sa dovedea nu, pur și simplu, un conținut ci expresia cea mai abruptă a acestuia, inventarul întreg al depresiei și al disperării. Pictura lui Bratfanof povestește o lume, în totalitate inventată și, totuși, palpabilă, un univers al lipsei de șansă. Dacă e să aflăm un precedent spiritual, acesta e în creația lui Desiderio Monsu, întrucît numai în baroc deriziunea devine ceva fascinant, o „frumusețe care înșală”. Manierismul lui Bratfanof e unul de clasă înaltă. Ca să pricepem mai bine reacția ce-o declanșează prezența unei personalități accentuate într-o comunitate amorfă trebuie să ne închipuim ce-ar fi fost dacă juriile județene și chiar și acelea republicane ar fi trebuit să decidă asupra oportunității într-o selecție însemnată, de regulă, de festivalism a unui Dalí (din compozițiile erotico-paranoic-critice) sau, să zicem, a unuia din realiștii grotesți din

EUGEN BRATFANOF : Concertul

Germania. Nu țin să fac aici procesul fițrelor care au acționat în arta românească, întrucît mulți oameni de bună credință au avut de rezolvat probleme care în matematică au un nume: fără soluție. Eugen Bratfanof nu e singurul pictor care nu putea fi nominalizat în nici una din simezele-ecuații din arta contemporană. E dintre puținii însă care au scăpat cu cugetul nealterat și cu o determinare sufletească puternică, oricum suficient de puternică spre a continua să lucreze.

Am avut în mai multe rânduri prilejul să testez reacția unor persoane implicate profund în marele comerț de artă la reproducerea după compozițiile pe care însuși pictorul le-a tratat cu importanță și am fost încântat să rețin observația, formulată adesea cu aceleași cuvinte, că „în

genul artei fantastice are suflul unui artist de seamă”. Într-adevăr, pinzele de dimensiuni medii ca și micile sale panouri cu personaje în decoruri sugerînd mai degrabă un ambient princiar erodat, însemnat de așteptare și spaime de filozof, au mult duh în ciuda impresiei primare de împietrire, de „tablou final” într-o piesă suprarealistă.

Arta lui Eugen Bratfanof are elementele de fond care o scot din comun și e foarte probabil că, în pofida rezervei cîtorva confrăți, să ajungă pe calea unde chestiunile valorii sînt puse cu toată angajarea. E destul ca ochiul unuia din noii galeriști bucureșteni să aibă o zi fastă pentru a întoarce un destin în lumină, pentru a evidenția intensă lui noblețe.

Om din E.K.G.(B.)-ul muzical (2)

...PE DE ALTĂ PARTE, Yves Montand n-a fost niciodată un mare (veșnicul adjectiv!) actor de cinema. Pe ecran, el rămâne un enchanter, atacând fiecare rol ca pe un șlagăr politic sau monden, obsedat de obligatoriul succes. „L'aveu” este „cintecul său de partizan” post '68, dar „son aveu” în cinema nu s-a făcut și n-o să se facă. El aduce în studio, direct de la Olympia, mișcarea și tăietura siluetei impecabile, devenite stil, o privire în care humorul inerent oricărei situații completează împotriva unui patetism coerent, cenzurând tandru emoțiile și dindu-le statut de idei ale unui „homo sentimental”, propriu, după Kundera, secolului nostru. Aceasta e tensiunea melodiei lui cinetice, puse pe pinză. Montand, în cinema, e un tehnician expert al inteligenței artistice, un calculator de precizie al farmecului cu care vine din șansonetă — el de fapt continuă să cînte în film, mișcîndu-se, privind, surizînd, rostind în stilul lui anumite fraze, cum e aici, în „Hazardul și violența”, acest nume al femeii iubite: Constance Weber, de profesie „docteur”. El face din acest „docteur”, „deux petites notes de musique” iar din numele ei, atunci cînd o întreabă cîți bărbați i-au spus că o cheamă ca pe soția lui Mozart, „une demoiselle sur un balançoir”. Un scenarist, un dialoghist de aceeași inteligență cu el, îi vor sta totdeauna alături ca să-l „macheteze” pentru „la une”, sau, tot ca aici, să-i dea ei răspunsul intrutotul șarmant la întrebarea lui: „Cîți bărbați?...? Un număr rezonabil”. El n-a tocit scindurile scenei de la Actor's Studio, el n-a improvizat niciodată nimic, n-a smuls niciodată ceva din el, fără să știe ce; el n-a lucrat cu Kazan ci cu Costa Gavras (diferență de cîteva Grecii!) și e mai multă dramă în „Le chat de la voisine” — cîntecul vesel împotriva apolitismului — sau în „Il a roulé sa carrosse” — imnul umil al donquijotismului cotidian — decît în angajanta „Stare de asediu”. Să nu ne ambalăm: filmul lui

cel mai bun nu e nici „Salariul groazei”, al condiției crunte de exploatat, nici „L'aveu”, al condiției tot crunte de damnat politic. Pentru montandistii inconditionali la lied și critici la cinema, numărul 1 rămîne „Războiul s-a sfîrșit” în care un ilegalist spaniol, semprunian pînă-n măduva oaselor, se lămu-rește epuizat în devotamentul față de o cauză a cărei justițe excesivă ajunge să plictisească pînă la dimensiuni baudelairiene...

În fond, programînd cu o mină încă o dată „blestemată” — înainte de moartea actorului! — „Hazardul și violența”, Departamentul de film n-avea de ce să ne mai ceară souze, după deces, că nu ne-a mai dat filmele celebre ale bibliografiei. În Calea Dorobanților, geniul programării poate fi diabolic, dar nu perfect. La drept vorbind, acest hazard al Panoramicului TV a născut suficiență violentă a amintirilor ca să mă declar mulțumit. Filmul lui Labro e o fișă foarte bună, aproape completă — de la șarm sincer la truc — a tehnicilor montandiste în cinema. Dacă n-ar fi murit, realizarea n-ar fi meritat mai mult de o consemnare privitoare la șăgălnicie și dezavantajele inteligenței în clar-obscur. Labro „suferă” nobil de așa ceva și filmul — „făcînd frumos și deștept” nu o dată — nu se prea adună dincolo de ideea foarte en vogue la ora aceea (1974) a savantului Lorenz după care violența e inerentă vieții și numai melodramele descărcărilor noastre de adrenalina și moralină ne conduc spre un paradis unde benele și pacea alungă, să zicem, lupii. Lorenz a demonstrat cu studii de biolog și biograf al naturii că iepurașul e la fel de crud ca lupul iar porumbelul e un ticălos și jumătate; natura nu citește fabule.

Dar moartea avînd ale ei, două împunsături, trei extrasistole de musique, tot am înregistrat și nu le pot ignora cînd îngroparea la Père Lachaise s-a făcut cu „J'aime flâner” și „Les feuilles mortes”.

E o scenă de o secundă, cînd el vrea să se urce în barcă, după ce au căzut și s-au iubit în mare; la 50 de ani, „biet idiot!” cum și-a spus cu drag privindu-se în oglindă, intelectualul nu mai poate să se ridice în mușchii săi și atunci ea, le docteur, îi întinde mina, să-l tragă în sus, pe ambarcațiune; e exact scena de zece rînduri din „Blindeșea nopții” a lui Scott Fitzgerald, cînd Dick, mondenul profund, se răstoarnă tot cu barca în Mediterana și încercînd să revină la bord, își dă seama, brusc, ca și cum s-a spart vara, că a îmbătrînit. E apoi — pentru a fi clar — citatul de jumate minut din motto-ul pus de erou la noua sa carte, „Violența hazardului”. Peste umărul lui, așezat la birou, putem citi repede, ca avizați ce sîntem, o frază a lui Scott, aceea care l-a entuziasmat și pe Cloran în eseul despre „Crăpătura”, unde-l așează pe Scott printre geniile eșecului, fraza care fixează că marca unei inteligențe este puterea ei de a funcționa pe două idei total opuse: să nu sperii nimic și totodată să încerci schimbarea lucrurilor. La o zi după moartea lui Montand, Șerge Semprun, într-o emisiune a lui Pivot consacrată lui Yves, susține că această frază, cea mai cuprinzătoare pentru el din cîte a citit, a fost aceea în care s-au prins toată viața și arta celui dus. M-a fulgerat cum a căzut simbătă seară pe ecran (exact după ce văzusem la TV 5 un reportaj la „Clubul milionarilor moscoviți” cu bacara, ruletă, par, impar, roșu și negru) în tandrețea unei nopți în care ea, le docteur, îndrăgostita, „criminală ca orice îndrăgostită”, îi făcea o electrocardiogramă după care tăcea, el o întreba „Adevărat?”, ea nu-i răspundea, era acel E.K.G. despre care-mi venise deodată să scriu, joi, aici, fără să știu că există și un film al lui cu o asemenea scenă ficționară. Așa sîntem noi, scottfitzgeraldienii, cînd ne mai moare unul...

Portrete peste timp

MĂ INTREB care să fie motivul concentrării celor mai multe dintre emisiunile literare ale radioului între orele 22,30-23,00. Anul trecut, pe vremea acestor emisiuni se difuzau în jurul lui 17,30 și 21,00. Îndreptate (îndepărtate?) acum spre ceasuri tîrzi au ele, astfel, o șansă suplimentară de a fi ascultate? La urma urmei, menirea unor serii cum ar fi **Carte frumoasă, Fonoteca de aur, Portrete și evocări literare, Convorbiri peste timp, Cărți, idei, manuscrise, Dicționar de literatură universală** (toate la 22,30) ca și **Scritori la microfon** (23,00) nu este de a fi urmărite de către realizatori, scriitori, filologi și critici, care le-ar dovedi fidelitate în diferite circumstanțe programărilor lor e de a ajunge spre cît mai mulți oameni, de toate vîrstele și profesii. Personal, mă îndoiesc că actualul orar convine acestora din urmă și cum nu pot să cred că este vorba despre o voită menținere în penumbra a unui sector cultural esențial, specific într-o rapidă modificare de optică. Altfel, nu ne rămîne decît să acceptăm ca pe o nedorită fatalitate caracterul deseori confidențial al radiofoniei culturale. Recent, am avut o asemenea dovadă. În cadrul serii de teatru, televiziunea a difuzat **Largo desolato** de Václav Havel, preluat de pe canalul francez „La Sept” (traducere Roxana Ene). Insistînd asupra noutății optiunii repertoriale, nici nota din „Panoramic” nici prezentarea transmisă pe post nu au amintit că, încă de acum un an și pînă la cîntecul o splendidă versiune radiofonică (premieră absolută la noi) traducerea Jean Grosu, regia artistică Titel Constantinescu, între interpretii Ion Caramitru, Valeria Seciu, Virgil Ogășanu, Irina Mazanitis. Spectacolul radiofonic a putut fi auzit la 3 decembrie 1990 și reascultat imediat la 7 și 22 decembrie, reluări firești în cazul unui adevărat eveniment. Dar, să revenim. Miercuri seara, la 22,30,

Portrete și evocări literare (redactor Anca Mateescu) s-au oprit la Dinu Pillat. La 20 noiembrie ar fi împlinit 70 de ani. Cornelia Pillat, Liviu Grăsoiu, Remus Niculescu și Teodor Enescu au evocat omul dar și opera lui, opera vizibilă, tipărită sau rămasă în manuscris dar și opera absentă, precum romanul **In așteptarea ceasului de apoi**, confiscat de securitate (poate?) definitiv pierdut. Au fost reamintite tinerețea lui Dinu Pillat, anii de studenție cu aura lor de boemă aristocrată, colaborarea, în calitate de asistent universitar, cu G. Călinescu, evacuarea din casa părintească, implicarea în procesul intelectualilor, detenția, eliberarea din 1964, „nedreapta” concediere de la Institutul de istorie literară și folclor, concediere, își amintește Teodor Enescu, primită cu „îndurerată perplexitate” de cel care se simțea „rănit de faptul că persoane pe care le crezuse apropiate îi întorseseră spatete”. Cine vor fi fost acele persoane și, mai ales, cum ar suna mărturisirile lor? Iată o întrebare ce nu a preocupat **Portretele**, deși, în această clipă, ea ar fi interesat pe auditorii. Tristă coincidență: abia se încheiau **Portretele** și, la televiziune, în **Memorialul durerii**, distrugerea familiei Brătianu a fost evocată, cu înfiorat tragism. În sfîrșit. Joi seara, tot la 22,30, Nicolae Florescu a reluat, în **Convorbiri peste timp**, o veche discuție (din 19 martie 1968) cu Lucia Mantu care a reînviat o lume nu foarte îndepărtată, dar definitiv încheiată, lumea Iașului, a „Vieții Românești” și a lui Ibrăileanu, lumea lui Sadoveanu („Cuconu Mihai nu era ursuz, era tăcut, cînd voia să vorbească, vorbea, nu era zburdalnic”), lumea lui Octav Băncilă ale cărui tablouri nepoata a fost nevoită să le vîndă mai tîrziu pentru cîteva mii de lei, atît de necesare supraviețuirii. O retrospectivă deloc entuziastă, rostită de o scriitoare ce tot-mai împlinise 80 de ani și trăia într-o asemenea singurătate încît a putut rosti, aproape în trecere, cu glas lipsit de emoție: acum nu mai am amintiri. Dar reporterul? Excelent eseul său introductiv, studiu al unui caracter și al unei mentalități, căutînd a înțelege (nu doar a explica) destinul scriitoarei, „prea lucidă poate pentru acel timp” al lășităților și compromisurilor, destinul scriitoarei ce acceptase „a ieși din vreme”, trăind „într-un timp convenabil și scriînd lucruri inactuale”. Actualitatea **Convorbirilor** a fost, însă, incontestabilă.

TELEVIZIUNE

Roman neverosimil

N-AM PREA auzit-o pe dna Zoe Dumitrescu Bușulenga vorbind despre cărțile scriitorilor români contemporani, la TVR. Simbătă, însă, s-a spart gheața, dlor jurați!, dna Bușulenga a vorbit telespectatorilor despre un roman. Fericitul autor, prozatorul I.V. Săndulescu. Alții ar spune poate: ba pardon, ministrul secretar de stat la externe... Noi, nu, ca să nu umbrim mulțumirea romancierului, nici nou descoperita vocație de cronicar literar a dnei Bușulenga.

Tot simbătă, reportaj de la o lansare de carte. Protagonist, romanul dlui Nicolae Breban, **Pindă și seducție**. Printre participanți, dl Laurențiu Ulici, care a comparat romanul dlui Breban cu matroșele rusești, păpușă vîrită în altă păpușă, cea dintîi conținînd o păpușă, care ascunde încă o păpușă etc., pînă la șapte exemplare. Atît că în romanul dlui Breban se vorbește despre securitate, nu despre KGB. Mai potrivit ar fi fost, deci: dosar vîrit în alt dosar, cel dintîi conținînd un dosar... Cu același prilej, autorul **Pindel...** s-a autocitat, în stilul care i-a adus atîtea neplăceri în ultima vreme, reluînd o frază rostită la Iași: „Romanul românesc nu e muribund; el de-abia se naște”. Ca orice frază de efect, și aceasta cuprinde o mare nedreptate. De altfel toată discuția despre bietul roman autohton care, după unii, de-abia își mai trage sufletul, după alții, stă să reapară, dar să se mai liniștească puțin apele, e oțioasă și trădează mai degrabă criza de idei publicistice. Doar nu batem din palme ca să mai apară un roman.

Asta afirmă dna Gabriela Adameșteanu, la **Simposion**, într-un interviu în

care a răspuns, în parte ca redactor șef de revistă săptămînală, în parte ca romancieră. Titlul interviului, **Dimineața pierdută a romancierului**, aparține (presupun) dnei Sanda Vișan. Dacă stăm să ne gîndim, însă, cu ce s-a ocupat, în acea dimineață, romanciera, titlul nu prea pică bine.

Spusele dlui Paul Goma despre ciobanul mioritic, cum că acesta ar fi coborît de la munte ca să se facă securist, probabil că vor fi luate de unul ad litteram, iar dl Goma se va trezi învinuit de ireverențiozitate față de miturile fundamentale ale nației. În ceea ce mă privește, recunosc, n-am gustat deloc umorul acestei mici alegorii. Ciobanul mioritic n-a coborît la cîmpie numai ca să devină securist, a fost și coborît și băgat în pușcărie, a rămas și pe loc. Numai că astfel trecem din registrul alegoric, în cel realist în care, nu-i așa, fiecare cu părerea lui...

De pildă dl Constantin Sorescu; cum a demonstrat d-șă în Parlament că românii sînt republicani? A analizat o inscripție: „Jos dinastia Ceaușescu!” Ce i-a rezultat exegetului? Că românii erau antimonarhiști pe 21 decembrie '89. Altfel nimeni n-ar fi avut nimic cu Ceaușescu și acesta ar fi putut rămîne președinte pe viață!? Fiindcă, totuși, asta a fost funcția în stat a lui N.C., de președinte, nu de rege constituțional. Dar ce mai contează un asemenea amănunt pentru parlamentarul nostru. Nu contau, ele, altele pe vremea cînd dl Sorescu era cronicar literar la „Săptămîna” și se îndeletnicea cu analizarea altor texte, potrivit aceluiași principiu. De a-și da cu părerea de unde bate vîntul. Acum vîntul inspirației hermeneutice a dlui Sorescu suflă dinspre Cotroceni.

Dar argumentele antimonarhismului dlui Iliescu (nu că ar fi pro domo sua) nu sînt de natură logică, asta i-a scăpat dlui Sorescu!, ci țintesc „anacronismul” instituției monarhice. Că sînt alte țări care, din pricina tradiției, din motive de etichetă sau pur și simplu pentru că nu mai au pe ce să-și arunce banii, nu renunță la monarhie, le privește, a spus dl Iliescu, neuitînd să precizeze că noi nu ne amestecăm în treburile lor interne. Doar ne facem că „joi” în privința propriei noastre istorii. La 30 decembrie '47, România a fost modernizată de Petru Groza și de reprezentantul U.R.S.S. N-a fost nici o lovitură de stat, atunci, nu s-a amestecat nimeni în treburile noastre interne. De fapt, a avut loc chiar un fel de referendum. Au votat Petru Groza, Gheorghiu-Dej și omul lui Stalin la București, apoi urna s-a închis și a fost expediată la Moscova. Acolo a așteptat ea cîteva decenii semnarea tratatului de bună vecinătate între președintele Gorbaciov și președintele Iliescu. Noroc cu reacțiunea de la Kremlin, Doamne ferește!!! Altfel, dl. C. Sorescu, săritor cum e, cine știe ce inscripții ar mai fi căutat, să ne lămurească de avantajele tratatului interpresidențial. Sau s-ar fi mulțumit cu lozincile concepute în glorioasa perioadă a Sovromurilor, aceea cu „Trăiască prietenia româno-sovietică”? Deși, după ultimele întîmplări de dincolo de Nistru, noțiunea de Uniune Sovietică s-a transformat în piesă de arhivă.

Întrebare e al cui președinte e, acum, Mihail Gorbaciov? Ce roman neverosimil și politica asta...

Cristian Teodorescu

Antoaneta Tănăsescu

FIAC 1991

EAIURITOR chiar și pentru cel ce se consideră de specialitate (artiști sau critici), nu doar pentru privitorul neinițiat din Europa de Est, să la contact pe nepregătite cu piața de artă occidentală. Piată într-o capitală vestică — Parisul de pildă (dar și alte centre artistice dezvoltate în ultimele decenii) — ești întâmpinat la tot pasul de galerii de artă luxoase sau modeste, centrale sau periferice, un labirint „pe care ai impresia că n-ai să-l epuizezi niciodată și în care ai să te pierzi. Iar în acest labirint înflorește jungla unei oferte coplesitoare de artă, o ofertă „sălbatecă“ în care poți găsi tot, tot ce s-a creat deja, tot ce e pe cale să se creeze, tot ce poate fi imaginat în materie de invenție plastică, și încă ceva pe deasupra. O ofertă extraordinară și în același timp derizorie, tocmai prin opulența ei contradictorie ce riscă să-ți clatine cele câteva repere solide, puținele principii „incorruptibile“ cu care venești din Est să dai piept cu mitul artei moderne, cu sfînxul artei occidentale. Și ce ne-ar fi putut pregăti pentru această întâlnire îndelung așteptată? Sistemul nostru centralizat de viață artistică, cu un singur sindicat-uniune, cu un singur comanditar și mecenă, Partidul-Stat (partidul unic, statul totalitar)? Puținele noastre galerii și săli de expoziție, supuse toate aceluiași regim controlat? Puținii noștri colecționari, să-i numeri pe degete? Rudimentele noastre de comerț artistic „liber“, adică din ateliere și pe sub mină? Sau revistele și albumele de artă ajunse la întimplare din Occident, răsfoite în grabă?

Îți trebuie oarecare vreme ca să înțelegi că magma aparent haotică a artei occidentale e controlată riguros de câteva legi constringătoare. Legea ofertei și cererii de pildă, a ofertei care generează cererea și care se ajustează după aceasta: de un secol deja, încă de la impresionisti, arta modernă trebuie să-și creeze singură un public, să-și găsească critici susținători și negustori dispuși să riște și să investească, trebuie cu alte cuvinte să se adapteze din mers sistemului pieței libere. (Numai întreruperea de 45 de ani de regim comunist a făcut să uităm în mod artificial această realitate care a guvernat și înflorit arta românească interbelică). Ca orice piață liberă, piața de artă evoluează după trei criterii incontestabile: criteriul inovației, criteriul concurenței, criteriul financiar. Dacă primul poate fi considerat de natură estetică, ultimele două țin mai degrabă de polul eficienței de tip economic. Strins întrepătrunse, influențându-se reciproc, cele trei criterii determină întreaga viață artistică, de la creația propriu-zisă până la circuitul de recepție, evaluare și clasare culturală.

Un târg internațional de artă este un loc privilegiat pentru o inițiere „în forță“ în arcanele acestui uriaș joc economic speculativ care a devenit arta contemporană. Sociologii n-au întârziat să observe corupția pe care polul economic o proiectează asupra polului estetic: treptat dar ineluctabil, sub influența comercianților, opera de artă tinde să se transforme într-o marfă apatie, la care valoarea estetică se transformă în valoare de investiție, cota artistică devine o cotă speculativă, de bursă. Un târg internațional de artă se aseamănă oricărui alt târg de valori economice: o competiție acerbă între galerii de artă particulare, o concurență între piețe de artă naționale, o luptă între sfere de influență, de legitimitate și de dominație culturală.

FIAC — adică **Foire Internationale d'Art Contemporain** — este principalul târg internațional de artă francez. Inițiat în 1974, el constituie piesa principală în acțiunea complexă de recuștigare a unui loc fruntaș în ierarhia mondială a piețelor de artă, loc pe care Franța l-a pierdut după război în favoarea Statelor Unite, dar și a Germaniei, Japoniei, Angliei sau Elveției. Loc pe care actualul ministru al culturii, Jack Lang, se străduiește să-l recuștige printr-o vastă campanie de acțiuni culturale de anvergură, susținute de o uriașă investiție organizatorică și financiară. Și FIAC-ul este într-adevăr o întreprindere impresionantă. În vederea lui, enormul spațiu de la Grand Palais a fost renovat și restructurat ca să primească 157 de galerii, din care 72 sînt franceze, iar restul, mai mult de jumătate, sînt străine (germane, italiene, americane, engleze, elvețiene, belgiene, japoneze, în total vreo 15 țări). Gîndit ca un eveniment cultural de prim rang, FIAC-ul desfășoară de cîteva ani o strategie mediatică complexă. Pe de o parte, el consacra prima seară inaugurală, organizată sub auspiciul unor importante personalități politice, în profitul unei opere umanitare: anul acesta a fost omagiată organizația „Médécins sans frontières“, cunoscută și în România. Iar pe de altă parte, invită în fiecare an cîte o țară ca oaspete de onoare: Danemarca în 1987, Spania în 1988, Germania în 1989,

Statele Unite anul trecut, iar anul acesta, Belgia.

Gîndit ca un eveniment financiar, FIAC-ul de acum este considerat un revelator capital pentru starea de sănătate a pieței de artă, pîndita de un an de o neliniștitoare cădere: dacă în 1989 cifra de afaceri a tîrgului a fost de 400 de milioane de franci, în 1990 ea a scăzut la 300 de milioane, iar anul acesta se estimează aproape de două ori mai puțin. Se pare că după extraordinarele recorduri ale anilor '80, se întrevăde o perioadă de „criză“. Într-adevăr, deceniul trecut a fost deceniul marilor afaceri și speculații de artă, în care prețurile artiștilor moderni și contemporani au dublat spectaculos de la o vizitare la alta; în care „Floarea soarelui“ sau „Portretul doctorului Gachet“ de Van Gogh puteau atinge prețul de 300 de milioane de franci în 1987 și 495 de milioane la începutul lui 1990; în care mii de galerii și de speculanți făcuți peste noapte au împins marile centre artistice (se estimează că numai în Franța ar exista 3.000 de galerii, din care majoritatea la Paris); deceniul în care bursa artistică a atins cote fabuloase care au atras în jocul ei nu doar pe marii colecționari și magnaii americani, dar și băncile importante de la Tokio, Londra sau Paris.

Și iată că de un an cifra de afaceri a marilor firme engleze Christie's și Sotheby's a scăzut cu aproape 50% la New York sau Chicago lucrări celebre au rămas nevândute, băncile se grăbesc să-și lichideze stocurile de lucrări din depozite și seifuri, și destule din pușcăriile de galerii aparute în euforia anilor trecuți se închid prin mai toate marile capitale. Situația e fără îndoială legată de instabilitatea financiară provocată de războiul din Golf. În acest context, FIAC-ul actual are importanța lui determinantă: deși previziunile pesimiste întrevăd o cădere de pînă la 50-60% față de anul trecut, orice schimbare e posibilă, orice semn pozitiv poate întoarce în bine roata unei rulete speculative în care zvonurile și panicile, dar și entuziasmele contaminante își au rolul lor.

În acest sens, FIAC-ul a fost bine organizat și nici unul dintre argumentele persuasiunii și succesului nu a rămas nefolosit. În primul rînd, punerea în scenă, scenografia impresionantă. În fața Grand Palais-ului te întâmpină un enorm „arc de triumf“ portocaliu, alcătuit din containere de metal așezate ordonat unul peste altul pînă la înălțimea de 10 metri — e o lucrare semnată de Luc Deleu, artist belgian specializat în construcția de obeliscuri, arcuri și piramide compuse din obiecte industriale, astfel reciclate. Dacă treci de corda enormă de vizitatori (anul acesta se estimează un public de 140.000 de persoane), dacă treci de cordonul des de oameni de ordine îmbrăcați elegant ca de paradă, dacă treci de standurile cu zeci de plante, prospecte, planuri și publicații, unde tînerete „hôtesses“ se ocupă îndatoritor cu primirea, informarea și însoțirea publicului de artiști, critici, comercianți, jurnaliști, colecționari, cumpărători sau simpli vizitatori — dai peste labirintul alb al compartimentelor pe care galeriștii le-au închiriat cu sume piperate. Labirint năucitor, întins parcă fără sfîrșit la parter și etaj peste care planează melancolic una din mașinăriile improbabile ale lui Panamarenko, un artist belgian cunoscut.

CUM spunem ceva mai înainte, Belgia este invitata de onoare de anul acesta, și poate nu întâmplător, pentru că ea constituie unul din focarele cele mai active și mai stabile ale artei contemporane. Mai puțin supusă variațiilor modelor estetice și bursei de artă, Belgia are în schimb reputația unei capitale cu 200 de galerii, a unor mari colecții private de foarte bună calitate, a unor centre de artă active la Anvers, Gand, Ostende, Liège, Charleroi. Dar în afara citorva curente mai importante — cum ar fi suprarealismul sau mișcarea Cobra — și în afara citorva mari nume ca Magritte, Delvaux, Alechinsky, Broodthaers, arta belgiană contemporană e mai puțin cunoscută. Cele 16 galerii belgiene prezente încearcă să impună nume noi din care se desprind cele ale lui Panamarenko, Lili Dujourie, Bram Bogart, Jan Vercruijse, Xiao Xia sau Cordier.

Ceea ce surprinde, chiar și la o rapidă traversare a acestui uriaș bazar vizual, este o anume calitate a ofertei. Poți găsi de toate, dar tot ce e expus este bine ales. Pare că galeriștii vor să-și refacă „firma“ cultura sifonată de speculațiile financiare, sau vor să-și mărească sansele de ieșire din presimțitul marasm, scoțînd din depozite numai piese rezistente: fie artiști consacrați, fie artiști inovatori credibili. De cele mai multe ori, fiecare galerie expune, lîngă piese „clasice“, cunoscute, cîteva piese noi, provocatoare, ale artiștilor în curs de „clasicizare“. Rebuturile de valoare sînt

IGIO ET DISCRETO LECTORE
ICVLATOR DI DONNE IL GRADO
AMENTE INDIRIZZO ALVOSTROHONRA

CRISTOFANO BERTELLI: Virstele vieții femeilor (sec. XVI)

minime, manipularea și speculația sînt mai puțin evidente, în schimb ai ocazia să defilezi printr-un impresionant muzeu temporar al artei contemporane de vîrf. Poți găsi de toate — Picasso, Kandinsky, Klee, Matisse, Duchamp, Léger, De Kooning, Francis Bacon și mulți alții, în total vreo 700 de nume. Nu mari capodopere (practic invandabile la actuala cădere de prețuri), dar piese bune, pentru cunoscătorii avizați; piese altfel de nevăzute, care pînă ieri rămăneau închise în seifuri sau se vindeau în licitații închise. Piese solide, în care să investești liniștit.

La galeria Artcurial, o galerie pariziană cu renume, poți vedea o mică și superbă expoziție Max Ernst, în care cea mai febrină pînză costă 5 milioane de franci. La galeria Sapone Nice, o expoziție Picasso, cu lucrări din seria de bătrînețe a „Femeii cu pălărie“. Galeria Marlborough din Londra expune un stand de piese „clasice“, în care poți alege între Vuillard, Francis Bacon și marii artiști americani. Galeria Gmurzinska din Köln oferă sub titlul „Art et architecture 1910-1930“ desene și obiecte mergînd de la avangarda rusă la Christo. Peste tot, avînd în vedere locul și țelul propagandistic al tîrgului, se pot vedea mulți reprezentanți ai școlii franceze — de la Dubuffet, Arman, César, Hartung, Soullage, la mai tinerii Basquiat, Blais și Combas, aflați foarte în vogă, sau Garouste, Lavier, Morelet, Chambas, și ei foarte bine cotați. De asemenea, multe nume ale „abstracției lirice“, de la Fautrier, Tapié, Mathieu, Riopelle, la Bazaine, Lapicque, Manessier, Bram Bogart sau Marfaing. Și de fapt, cite ceva din toate curentele de dinainte și de după război: de la cubism, expresionism, rayonism, constructivism sau abstracționism, devenite „modernitate clasică“, la arta geometrică și cinetism, la pop-art și hiperrealism, la noua figurație sau noul expresionism, care ilustrează arta considerată strict contemporană.

Și de data aceasta FIAC-ul își respectă obiceiul organizării de mici expoziții personale: vreo 50 de „one-man shows“, specialitate a tîrgului parizian, unde poți vedea marile desene în cerneală ale lui Michaux, „stiliiți“ lui Nicolas Alquin, sculpturile în lemn ale lui David Nash, cele în metal de Gargallo, noile lucrări ale lui Marc Devade, Jean-Paul Chambras sau Eric Fonteneau etc.

În sfîrșit, trebuie amintite galeriile invitate pentru prima dată la FIAC: 27 de firme din 10 țări își impart spațiul expozițional aflat la etaj. Galerii mai noi, în curs de afirmare în lumea pieței de artă, gustul lor merge mai degrabă către propuneri de avangardă, la limita dintre genuri și tehnici, sau către susținerea unui conațional promițător. Este cazul galeriei A.B. (Albert Benamou) care expune sub titlul „Art Lux“ o serie de artiști cunoscuți pentru utilizarea luminii de neon ca materie plastică: Dan

Flavin, Lucio Fontana, Mario Merz, Joseph Kosuth, Morelet etc.; sau e cazul galeriei Le Chanjour, din Nisa, care expune sub titlul „Les années «Supports-surfaces» 1965-1990“, lucrări de Vostell, Spoerri, Isam, Combas, Ben, Oppenheim, Viollat etc.

Un târg de artă poate fi o subtilă lecție de eliberare mentală de unele, subtile, sechele post-comuniste. Întraseam cu prejudecăți în urlașa incintă în metal și sticlă, stil Art Nouveau, a Grand Palais-ului. Mi se părea că ar trebui să te înarmezi cu solide cunoștințe de economist și să lași deoparte principiile valorice prea înalte, ca să înțelegi dinlăuntru mecanismul „infernal“ al unei proliferații estetice abii întreținute, al unei eferescențe artistice artificiale, de care noi, cei din Est, am fi fost cumva paradoxal ocrotiți, scutiți, „salvați“. A trebuit să constat că între polul estetic (vizibil) și polul financiar (mai puțin evident) există subtile relații de ajustare și de reciprocă potențare, care asigură artei un suflu vital. Inovația alimentează speculația, dar și invers, speculația face cu puțință, întreține invenția formală. Ritmurile sînt mult mai rapide, schimbările mai dese, dar metabolismul artistic e mai eferescenț, schimburile de informație mai intense. Față de închistarea letargică din Est, căutîndu-și lent sublimarea în spiritual sau anti-politic, arta occidentală cultivă evoluția formală rapidă, bulimia estetică, pluralitatea deschiderilor. Internaționalismul negotului de artă duce desigur la cosmopolitismul gustului și la uniformizarea stilurilor, și totuși inițiativele de real interes estetic abundă, creativitatea e debordantă, „virfurile“ originale sînt imediat sesizabile și sesizate. Oferta pare potențial nelimitată, adesea ea e artificial manipulată de comercianți și galeriști, dar competiția e guvernată de reguli precise și pînă la urmă scara de valori e în general corect stabilită din duritatea însăși a concurenței. Mai devreme sau mai tîrziu, decantarea se produce din chiar regulile jocului economic, iar excesele sînt sancționate drastic și periodic.

E ceea ce pare să se producă acum, cînd din actuala cădere a prețurilor excesiv ridicate de tranzacțiile ultimului deceniu, se speră o asanare, o înșănătoșire și în cele din urmă o stabilitate rezonabilă a pieței de artă internaționale. Opera de artă poate fi o valoare speculativă, dar în măsura în care își acoperă valoarea estetică ea rămîne în primul rînd o valoare „refugi“, o valoare „simbol“, o valoare „reprezentare“. Am avut senzația reconfortantă, pierzîndu-mă în uriașul muzeu-labirint, pînă la vivace, eferescenț, al artei contemporane care este FIAC-ul, că mă întîlnesc cu asemenea valori la tot pasul.

Magda Cárnci

„Un intelectual este o acuitate vie în dezordinea momentului“

— Într-un sondaj relativ recent, acum câțiva ani, apăreați alături de Claude Lévi-Strauss printre cei mai importanți intelectuali francezi. Ce v-a inspirat acest rezultat, destul de surprinzător, trebuie să recunoaștem?

— Mi-a inspirat reflecții mai degrabă dezagreabile aproape de asemenea sondaje; este genul de sondaj înșelător, iluzoriu, în primul rând pentru că eu nu sînt un intelectual, în timp ce Claude Lévi-Strauss este nu numai un intelectual, dar și un creator — un mare scriitor, un etnolog; eu nu sînt decît un mediator între cei care creează și cei care consumă cultura, un intermediar între, să zicem, Lévi-Strauss (pe care l-am avut ca invitat la „Apostrophes“) și cei care-l citesc cărțile, așa încît așezarea noastră în același sondaj este o eroare!... Se pot face sondaje de tipul „Care este intelectualul creator cel mai important?“ și altele, gen: „Care sînt mediatorii cei mai simpatici, cei mai ascultați?“ — dar nu se poate amesteca totul așa; or, mie mi se pare că sondajul respectiv amesteca merele cu perele...

— Pe cei care pun întrebări cu cei care răspund la ele...

— Exact. Or, nu este același lucru — chiar dacă, în momentul ăsta, tocmai vă răspund la întrebări! (rîde)

— Vreți să încercați o definiție a intelectualului în clipa de față, cînd se vorbește foarte mult despre rolul său și i se aduc nu puține reproșuri...?

— Intelectualul este, așa zice, acela care știe să reflecteze asupra timpului care trece, asupra valorilor și problemelor momentului, care știe, mai ales, să vadă clar, să distingă lucrurile importante de cele superflue. Un intelectual este o acuitate vie în dezordinea momentului. O să-mi spuneți: dar și intelectualii se înșală adesea! Evident, de aceea sînt unii mai buni decît alții!... Cunoașteți celebra ceartă dintre Sartre și Aron: astăzi, cînd facem rezultatul, ne dăm seama că Sartre, care era, incontestabil, un mare scriitor, s-a înșelat cel mai adesea în domeniul politicii — în timp ce Raymond Aron, care era mult mai puțin popular decît Jean-Paul Sartre și probabil nici ca scriitor atît de mare, a avut dreptate în marea majoritate a cazurilor... Astăzi, istoria îi dă dreptate lui R. Aron în fața lui J. P. Sartre; amîndoi erau mari intelectuali, dar acum istoria se înclină mai degrabă înspre intelectualul Aron și este destul de severă atunci cînd îl consideră pe intelectualul Sartre.

— După o emisiune celebră și în România, care a fost „Apostrophes“, ați lansat această nouă emisiune care se numește „Bouillon de culture“ și durează de aproape un an. Care era pariul dvs în legătură cu această emisiune?

— Pariul meu a fost, de data aceasta, să-i fac pe francezi să fie interesați de toate formele de cultură — nu numai de

cărți, dar și de cinema, teatru, pictură și, de ce nu, modă, gastronomie și chiar și publicitate, atunci cînd e frumoasă... Mesajul — pentru că există un mesaj în „Bouillon de culture“, pe care titlul îl indică foarte bine: cultura este o ebuliție, o efervescentă, este diversă, te interpelează din toate părțile —, mesajul meu deci este de a spune francezilor și, de ce nu, celorlalți, românilor care au gentilețea de a mă urmări pe TV 5: Fiți curioși de toate, fiți curioși de toate formele de cultură! Pentru asta am și creat un neologism, un cuvînt-valiză, și anume culturiozitatea, adică aducerea laolaltă a culturii și a curiozității. Într-adevăr, trebuie să fi curioși de cultură, trebuie să arăți interes pentru tot ce ne înconjoară, tot ce fac creatorii în toate domeniile: este mesajul emisiunii „Bouillon de culture“.

— Intrați poate sub incidența criticilor unor Alain Finkielkraut, Elizabeth de Fontenay, Danièle Sallenave și alții, care cer cu orice preț să se facă o distincție, avînd în vedere că nu toate manifestările culturale sînt pe același plan (de exemplu, fotbalul nu este cultură). Așadar, vi se poate face reproșul că nu orice este cultural...

— În emisiunea mea nu vorbesc despre tot — nu vorbesc despre fotbal, de pildă, în ciuda pasiunii mele pentru acest sport —, nu, în emisiunea mea rămîn într-un anumit cîmp cultural clasic unde, într-adevăr, mi s-ar putea reproșa acest amestec de genuri. Există un discurs al televiziunii, un altul al presei scrise: eu nu spun că Finkielkraut sau Danièle Sallenave greșesc cînd spun că trebuie să fim atenți atunci cînd amestecăm, eu însumi, cînd fac o emisiune, nu fac un melanj, ci trec de la o rubrică la alta... Uitați-vă și la un ziar, la un săptămînal: există pagini consacrate cărților, apoi, pe pagina următoare sînt filmele, apoi teatrele ș.a.m.d. Simplul fapt că toate acestea sînt în același număr de ziar nu înseamnă că sînt amestecate! Cam același lucru se întîmplă și în emisiunea mea: este evident că anumite exprimări culturale atît de considerabile cum sînt cărțile, cinema-ul sau teatrul au precedență asupra unor domenii minore precum moda sau gastronomia — este evident; există o anumită ierarhie pe care o respect. Dar cred că este totuși agreabil pentru telespectatori să fie atrași spre toate „culturiozitățile“ care se prezintă astăzi în fața ochilor lor.

— Oare această diversitate, care este chiar tema noii dvs emisiuni, nu vă face să aveți puțin nostalgia unei anumite unități, a unei anumite specificități care era „Apostrophes“...?

— Ah, nu-nu-nu, cituși de puțin, n-am nici o nostalgie vizavi de „Apostrophes“, în fond eu însumi l-am pus capăt! Ar fi și ciudat să fie așa, ca tocmai eu să am nostalgia ei, după ce i-am pus capăt... Nu, aveam pur și simplu chef să fac altceva, să încerc un pariu nou, cu riscuri inedite. „Bouillon de culture“, într-un fel, „umple“ bine această emisiune intrucît

se impune cu dificultate, tocmai pentru că solicită mai multă curiozitate, atenție din partea telespectatorilor, ea nu se mai difuzează vineri seara ci duminică seara, cînd sînt o mulțime de filme pe toate canalele de televiziune! Dimpotrivă, mă amuză mult mai mult acest nou pariu, această nouă înfruntare decît să refac „Apostrophes“ pentru al 16-lea sau 17-lea sau 18-lea an consecutiv!...

— Venirea dvs în România conține toate datele unui eveniment — televiziune, presă, o droaie de interviuri, toată lumea s-a repezit să vă strîngă mina... Vă așteptați la un asemenea entuziasm din partea românilor?

— Nu, deloc. Mă așteptam, desigur, ca francezii de aici să manifeste o anumită simpatie, avînd în vedere că fac televiziune de aproape douăzeci de ani, că „Apostrophes“ era o emisiune internațională care avea prestigiu în străinătate... Am beneficiat întotdeauna de popularitate printre compatrioții mei atunci cînd am mers în străinătate, dar nu mă așteptam cituși de puțin ca românii să manifeste atîta simpatie. De fapt, prin mine, ei își exprimă simpatia față de Franța și de limba franceză! Am fost frapat de cît de bine vorbesc limba franceză de calitate, agreabilă, cu cîtă precizie, cu cît entuziasm...

— Participă la concursul de ortografie...

— Participă, într-adevăr, la concursul de ortografie, deci este o adevărată dragoste aici, la București, pentru limba franceză, datorită unor profesori cu atît mai merituoși cu cît, cel mai adesea, nu au pus niciodată piciorul în Franța! Este incredibil! Și datorită și acestor elevi care vorbesc franceza — vă dați seama, am asistat chiar la recitările din Musset, din Prévert... Este absolut extraordinar!

— Se cunosc chiar cronicile dvs din „Lire“...

— Cu atît mai mult! Trebuie să recunosc că asta m-a surprins cel mai tare: voga de care beneficiază revista „Lire“. Mi s-au citat articole pe care le-am scris în „Lire“, am fost pus să semnez prime numere ale revistei — așa că, într-adevăr, această căldură, acest entuziasm, această recunoștință față de limba franceză, toate acestea m-au mișcat, și voi scrie — chiar în numărul viitor din „Lire“ — lucruri foarte agreabile despre călătoria mea la București!

— Faceți această călătorie cu ocazia unei donații de dicționare pentru liceele românești, avînd un slogan destul de „tare“, trebuie să recunoaștem — ca să rezum, spuneți că românii ar fi în stare să citească integral un dicționar, numai că, din păcate, nu-l au! —, așadar v-aș întreba dacă sperați ca această acțiune să ajute la ceva, ținînd cont că treizeci de dicționare într-un liceu în care există treizeci de profesori... au toate „șansele“ să nu ajungă la elevi...!

— E clar că nu aș fi făcut-o dacă aș fi avut cel mai mic dubiu în privința fiabilității, a eficacității sale! Eu cred că treizeci de dicționare și manuale de literatură franceză din secolul XX care intră în biblioteca unui liceu înseamnă, și pentru profesor, și pentru elev, posibilitatea de a-și reimplimenta cunoștințele consultînd cărți care sînt garantele culturii și limbii franceze. Dacă ne-am fi gîndit să dăm numai două-trei cărți la fiecare liceu, atunci într-adevăr s-ar fi putut ca ele să dispară, dar treizeci, mi se pare mie, creează totuși posibilitatea accesului la aceste lucruri... Mai ales că în licee nu sînt mii de elevi, ci cîteva sute, din care nu toți învață franceza... De altfel, m-am consultat și cu profesorii, care mi-au spus, uneori cu lacrimi în ochi: „Nici nu vă închipuiți cît de mult ne-au lipsit aceste cărți! Nu le puteam recomanda elevilor noștri pentru că nici noi nu le aveam la îndemînă! Acest Petit Larousse, acest Petit Robert...“

— Bernard Pivot, o ultimă întrebare: ați observat că poezii, intelectualii pe care i-ați întîlnit la București sînt, în cea mai mare parte, și oameni politici. Credeți că un om de cultură trebuie să intervină atunci cînd, așa cum se întîmplă acum în Iugoslavia de exemplu, asistăm la o distrugere a patrimoniului cultural mondial?

— Este o oroare, o grozăvie și nu văd cum niște oameni care trăiesc într-o țară de atîta timp împreună, oricît de divizați ar fi prin religie, prin cultură, pot ajunge să se extermine între ei, este un doleu pentru umanitate, o catastrofă, ceva revoltător!... În primul rînd sînt viețile omenești care se pierd, lucrul cel mai important. Apoi, ca fortărețe ale culturii europene, precum Dubrovnikul, să devină un fel de jucărie strîcată a acestor rivalități etnice — este insuportabil, revoltător și scandalos! Cred că toți oamenii de bună credință trebuie să încerce să-i reconcilieze — sperînd că mai pot fi încă reconciliați!...

Interviu luat de
Frédéric Maréchal
Alex. Leo Șerban

București, 12 nov. 1991

INSTITUTUL DE ARHITECTURĂ

Fotografii de Emile Zola

se relevă specificul naturalist al fotografiilor lui Zola, izvorite din experiența lui literară și din metodele ei. Adevărul nu stă, de această dată, chiar la mijloc, ci se înclină mai curînd spre opusul tipului de experiență naturalistă. Observația precisă din imaginile fotografice ale lui Zola nu este cea a cunoscutului analist cu privire necrutătoare, ci una intuitivă, pornind de la selecția afectivă a detaliilor și a unghiurilor de vedere. Numărul mare de fotografii oferite de „Centrul francez de documentare Zola“ și varietatea lor, ingenios evidențiată de gruparea pe teme, permite o astfel de aserțiune.

Imprejurările în care s-a născut la Zola vocația propriu-zisă de fotograf au favorizat probabil apariția acestei surse noi de sensibilitate. După cum subliniază prezentarea, cu franțuzească delectare în fața amănuntului anecdotic amoroș, Zola ar fi început să fotografieze intensiv spre mijlocul anilor '80, după revelația priveliștilor de la Verneuil și Médan, coincidentă cu debutul marii iubiri a scriitorului pentru Jeanne. A avut cu ea doi copii dar continuau să se întîlnească, romantic, la indicatorul de drum de la răscruce, sosind, amîndoi, cu bicicleta. Toate aceste momente sînt prinse, cu duioșie și rafinament artistic, cu umor și melancolie în seria consacrată Jeannei și copiilor.

Principala sursă a viziunii fotografice a lui Zola a fost impresionismul. Nu numai mărturisirea scrisă a convingerilor lui că „lumina decide“ totul în lumea vizualului, dar și alegerea motivelor: peisaje la marginea apei, fotografiate în lungi formate orizontale (puțin obișnuite) și mai ales suita de priveliști pariziene, cu străzi și case învăluite într-un abur subțire, amintind de Turner, cu gările vremii — temă predilectă a Impresionistilor, vorbesc despre adevăratele totală a scriitorului la acest gen de poezie subtilă, mobilă, muzicală, cu sugestii venind de dincolo de realul imediat. Nu o dată, personajele și parcurile — elegantul parc Monceau — din fotografiile lui Zola se asociază cu descrieri proustiene, avant la lettre. Un document prețios este seria consacrată Expoziției universale din 1900 de la Paris. Turnul Eiffel luminat, Palatul electricității și inzorzonatele pavilioane naționale, evocă o lume pe un drum în care Zola credea. Și nu în ultimul rînd, farmecul fotografiilor lui Zola stă în înfinita resursă de nuanțe a alb-negrului, pe care-l redescoperim cu încredințare, în plina ameteală a multicolorismului strident de fiecare zi și de fiecare seară.

Amelia Pavel

ACĂ istoricii literari interpreți și comentatori ai operei lui Emile Zola l-ar fi cunoscut îndeaproape activitatea de fotograf, este probabil că punctele lor de vedere ar fi fost altele, iar caracterizarea conceptuală de naturalism ar fi fost poate diferită de cea acreditată, care, cu vremea, a devenit superficială și rigidă. Se știa că Zola era un bun cunoscător și iubitor al artelor plastice, că a fost prieten cu Cézanne, dar acest capitol al existenței scriitorului nu făcea parte — pentru publicul larg în nici un caz — din repertoriul opiniilor de bază despre Zola și nici din cel al meritelor sale. Cît de ferme sînt și cîtă fixitate pot avea și în gîndirea cultivată unele idei o arată faptul că pînă și în scurta notă de prezentare a actualei expoziții

Wolfgang Hildesheimer

■ A încetat, de curînd, din viață, la vîrsta de 74 de ani, la reședința sa elvețiană din Poschiavo. Considerat unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai literaturii germane de după război, Wolfgang Hildesheimer a scris numeroase romane, nuvele, piese de teatru, o biografie a lui Mozart (apărută în 1977 și reeditată cu ocazia bicentenarului Moza.) e-seuri. Una din experiențele-cheie ale vieții sale a fost faptul că a asistat la procesul de la Nürnberg, în calitate de translator. De personajul central al ultimei cărți, apărute în 1991 — Marbot —, scriitorul s-a simțit legat prin „nevoia de a fugi de viață și refugiu în artă, pentru a uita o realitate înfricoșătoare.“

„Am plecat din țară cu credința că mă voi întoarce curînd”

— Mult stimat domnule profesor Alexandru Ciorănescu, știu că v-ați întors de curînd, din țară. Am bucuria să vă cunosc aici, în frumosul oraș Santa Cruz de Tenerife, unde ați fost încununat, pentru întreaga activitate de peste 40 de ani, cu înaltul titlu de Doctor Honoris Causa. Spuneți-ne, vă rugăm, câteva cuvinte despre realizările care v-au adus o mare mulțumire sufletească.

— Dumneata ești poet și, ca atare, știi la fel de bine ca și mine, pentru un scriitor, orice întreprindere în meșteșugul lui e o mare realizare și mulțumire sufletească. Ca să nu pară că vreau să eschivez răspunsul, am găsit o mare satisfacție în două lucrări prin care am putut situa probleme românești la nivelul cercetării fără frontiere: e vorba de „Dicționarul etimologic al limbii române” și de cartea mea despre Ion Barbu, prin care am vrut să fac pe cercetătorul internațional să intre în două din tainele României eterne.

— Dacă Dumnezeu a creat lumea, poezii o recrează mereu... cum luptă critica literară pentru formarea gustului pentru vers al tinerilor asaltați de video și discotecă, cărți politiste etc.?

— Și noi am fost tineri și nu ne-am lăsat cucerii de videotele și discotele, pentru că nu existau. Știi vorba veche: „tineretea e o boală care se vindecă”. Poezia e o boală care nu se vindecă, dar e păcat că tineretul a găsit în treptările lumii moderne o satisfacție totală. Microbul poetic nu mai molipsește după o anumită vîrstă.

— Cum este privită poezia în Spania, în Insulele Canare?

— Ca în toată Europa, în Spania sînt mai mulți poeți decît cititori de poezie. Mi se pare că e bine să fie cit mai mulți. Cum poezia nu e nici plătită nici citită, e evident că poezii sînt chinuți de o cercetare interioară, imperativă și fără răspuns. Sînt... „rari nantes in gurgite vasto”, dar, într-un fel, sînt puțini

care se vor mîntui, pentru că știu să înnoate.

— Pentru că noi, românii, sîntem sub lumina „Luceafărului”, așa după cum mulți poeți spanioli se trag de sub aripa lui Góngora, cum vedeți ierarhizările care se fac în istoriile contemporane privind literaturii contemporani?

— Ierarhizările și clasificările sînt pure convenții. Poezia nu dispune de o unitate de măsură și rămîne pură imaginație; și imaginația e o facultate inegal distribuită. Observ însă că în Occident e mai mică distanța dintre poezii din secole trecute și cei de azi. În Spania, cititorul totuși a citit (sau se presupune că a citit: altfel n-ar fi cititor) cîțiva mari poeți ai trecutului: San Juan de la Cruz, Góngora, Garcilaso, Juana Inés de la Cruz; poezia lor e fluidă, limba nu s-a modificat peste măsură. Noi urcăm anevote, dincolo de Eminescu; și cred că se numără pe degetele unei singure mîini cititorii, de exemplu, ai lui Dosoftei. Așa fiind, cine poate spune dacă Dosoftei e poet, sau un mare poet?

— În țară au apărut, de curînd, cărți de Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Aron Cotruș, Nae Ionescu etc. Aceștia au fost și sînt cunoscuți în Occident. Literatura română contemporană cum este privită în Spania?

— Literatura contemporană română nu e privită în nici un fel în Spania, pentru că e, practic, necunoscută. S-au publicat unele traduceri oficialiste, care n-au încurajat nici pe editori, nici pe cititori. Eminescu a fost tradus de un mare poet, bine plătit (Rafael Alberti), dar traducerea e submediocră.

— Cum ați trăit știrea despre evenimintele din decembrie 1989 din România? Ați aflat că tinerii pe străzile Bucureștiului scandau: „Vom muri, dar vom fi liberi!”?

— E un artist pe care-l așteptam de 43 de ani. Aș fi vrut să pot striga, de

departe: „Acum slobozește, Doamne”; dar e mai bine că n-am strigat, pentru că nu s-a slobozit nimic...

— La ce lucrați în momentul de față?

— La o carte în legătură cu momentul, adică cu comemorarea descoperirii Americii de către Columb.

— Și pentru că sîntem în Spania, credeți că dacă am urma „Exercițiile spirituale” ale lui Ignazio de Loyola ne-am putea salva ființa de la teroarea autodistrugerii?

— Poate numai în sensul ignațian. Pentru că nu pot uita că Ignățiu a fost prin „Exercițiile spirituale” un fel de prim profesor al lui Lenin.

— Dumnezeu fiind adevăr absolut în univers, iar noi trăind într-o lume superpolitizată, oare putem să știm cînd sîntem stăpîni adevărului „întru iubire”, cum spune Constantin Noica, așa ca să avem siguranța că ne vom ajuta aproapele, pentru că Sf. Augustin ne pune pe gînduri cînd afirmă: „Nu dispera, pentru că din tîlhari a fost mîntuit, nu te încrede — celălalt a fost damnat!...” Dar dacă lumea vrea să se disperseze cu orice preț? Adevărul absolut e undeva, departe. Heidegger ne-a făcut copiii unei Sorge, care e o lipsă de speranță. Asta e tot ce predică profeții moderni. Dar trebuie adăugat că nici măcar profeții nu mai avem, ci poeți ai neantului.

— Poate aveți vreo întrebare la care ați dori să răspundeți, vă rog să acceptați să v-o puneți, iar eu voi consemna...

— Mi-ai cerut să răspund la întrebarea dumitale despre dor, în care ești specialist. E sigur, cuvîntul dolus „durere”, luat și de spanioli (duelo), și francezi (deuil) sau italieni (duolo). Sentimentul exprimat pentru români de acest cuvînt se exprimă, în celelalte limbi romanice, prin alți termeni care indică prezența singurătății, a nostalgiei (spaniolă, portugheză), neliniștii (germană, engleză),

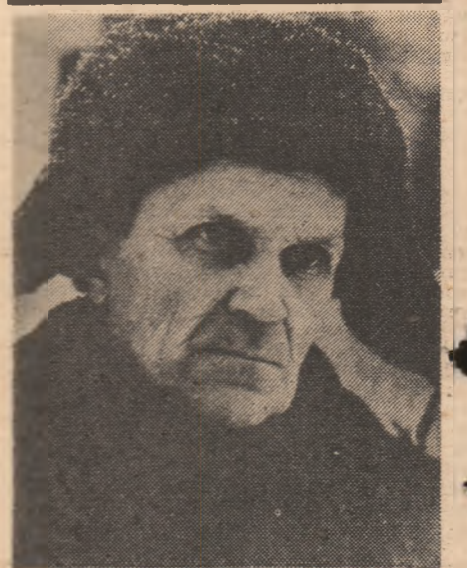
mîhnire (franceză veche). Cuvîntul românesc e strîns legat de sensul etimologic „durere”, ce-l face intraducibil. E și cel mai frumos, tocmai din pricina asta.

— În incheiere, poate vreți să transmiteți nominal unor personalități din țară câteva cuvinte de care vă leagă amintiri plăcute petrecute la plecarea domniei voastre în exil...

— Prietenii mei au dispărut toți, fie pentru că nu erau prietenii regimului, fie din cauza legilor biologice. De altă parte, eu n-am fost exilat, am plecat din țară cu credința că mă voi întoarce curînd. Am fost repudiat, ca fiu netrebnic, ceea ce am încercat să fiu timp de 46 de ani...

Vă mulțumesc din toată inima pentru interviul acordat, sînt fericit că am avut cîntea să vă cunosc personal, vă doresc sănătate și Dumnezeu să vă dăruiască în continuare multă putere de muncă pentru a vă duce cu bine misiunea pentru care ați fost „luminat și numit” de luminosul dumnezevoastră destin.

Vasile Speranță
26 octombrie 1991
Santa Cruz de Tenerife

Varlam Șalamov: CAIETE

■ „Februarie. Cerneală și lacrimi” este un vers dintr-un poem de tinerețe aparținînd lui Boris Pasternak, pe care Varlam Șalamov (în imagine) îl citează de mai multe ori în Caiete de la Kolima, apărute recent în Franța, în Ed. Maurice Nadeau.

„Suferințele și lacrimile nu i-au lipsit, mai ales în perioadele de detenție („Lacrimile, mi le spărgeară cu mina”), cerneala însă era un lux de nevisat în lagăre... Doar printr-o minune — notează Claude Mouchard în *La Quinzaine littéraire* nr. 586/oct. 1991 — scrierile sale au ajuns să vadă lumina zilei”. Traduse în Franța încă în vremea cînd erau interzise în U.R.S.S. (în 1969, datorită lui Maurice Nadeau, au apărut, într-o formă prescurtată *Povestiri din Kolima*), ele au găsit lectori pasionați. Celelalte lucrări, editate din 1980 încoace, au reușit să creeze o imagine asupra vieții și personalității prozatorului Varlam Șalamov. *Caietele...* sînt precedate de câteva pagini (*Fragments de mes vies*) și conțin, de asemenea, poeme inedite. Lectura lor confirmă indubitabil, că, spre deosebire de alte victime ale opresiunii concentraționare, Șalamov nu a recurs la scris doar pentru a depune mărturie despre cele întâmplate. El a dorit să fie, încă din 1929 (cînd avea doar 22 de ani), „unul dintre aceia pe care destinul i-a ales să spună ceva... în literatură, în proză și în poezie”. Tot la Gallimard, au apărut, *Correspondența cu Boris Pasternak și Amintiri*.

SCRISOARE DIN PRAGA

Revenirea la o tradiție

RELĂȚIILE de prietenie dintre popoarele Ceho-Slovaciei și României au o tradiție îndelungată încă din secolul XIX: de ajuns să amintim, în această ordine de idei, strînsa colaborare politică dintre slovaci și români transilvăneni sau activitatea culturală a marelui romanist Ioan Urban Jarnic. În timpul primului război mondial, relațiile dintre popoarele noastre au fost consolidate nu numai în luptele comune de pe front, ci și în spitalele chești unde au fost internați soldații transilvăneni răniți; la mînăstirea premonstraților de la Strahov, ei erau îngrijii cu mult devotament de abatele Metodiu Zavoral.

Atmosfera politică de după primul război mondial, mai ales după încheierea Micii Înțelegeri, a devenit favorabilă amplificării relațiilor dintre cele două țări. În anul 1927, la Praga a luat ființă Institutul Ceho-Slovaco-Român care-și propunea să promoveze schimburi culturale; biblioteca acestui institut a fost dotată de diferite instituții românești și de prietenul devotat al Ceho-Slovaciei, istoricul Nicolae Iorga, cu un fond de carte bogat. Asociații pentru relații cu România au funcționat de asemenea la Brno și la Bratislava. Activitatea acestor instituții a fost susținută de câteva personalități de seamă: prof. Jindra Hušková-Flajshansová, prof. J. S. Kvapil, prof. Gheorghe Stăca.

După eliberarea Ceho-Slovaciei în 1945, la care a contribuit în mod însemnat și armata română, legăturile diplomatice au fost reluate în octombrie 1945. Tot în aceeași perioadă a fost înființată Asociația pentru relații culturale și economice cu România.

după cîțiva ani însă organele politice ale statului au încetît dezvoltarea ei. O soartă asemănătoare a suferit și o nouă Asociație cehoslovaco-română, întemeiată în primăvara anului 1968 sub conducerea istoricului Josef Macurek, în acea vreme director al Institutului de studii sud-est europene. Întii, Asociația a fost obligată să se supună conducerii unui organ oficial de stat, Societății pentru relații internaționale, iar mai tirziu, prin 1970—71, activitatea ei a încetat cu totul.

După schimbările democratice survenite atît în Ceho-Slovacia, cit și în România, un grup de româniști din țara noastră și-au manifestat inițiativa în vederea reînnoirii Asociației Ceho-Slovacia — România (în cehă: Česko-Slovensko-rumunská společnost). La ședința de constituire, care a avut loc în ziua de 20 februarie a.c. la Praga, a fost adoptat programul Asociației — organizației voluntare a cetățenilor cehi și slovaci ce doresc să sprijine legăturile de prietenie dintre Ceho-Slovacia și România. Asociația își propune să contribuie la intensificarea contactelor reciproce în diferite domenii, să popularizeze cultura română, istoria și prezentul României, să organizeze comunicări și discuții pe teme economice, etnografice, literare etc., precum și cursuri de limba română. În acest sens, bine-venite vor fi și vizitele la noi ale reprezentanților culturii și științei sau ale ansamblurilor artistice din România. Activitatea Asociației este coordonată de către un comitet de zece membri, condus de dl. dr. Jiří Felix, conferențiar la catedra de limbi romanice a Facultății de Litere din Praga. Drept președinte de onoare a fost aleasă d-na dr. Maria Kavková,

cunoscută traducătoare și popularizatoare a literaturii române, conducătoare, timp de treizeci de ani, a secției de limba și literatura română la sus-numita Facultate.

Pînă acum, Asociația reunește în jur de 80 de membri din Cehia și din Slovacia, presupunem însă că numărul lor va crește după ce Asociația va deveni mai cunoscută în spectrul bogat al vieții sociale de la noi. Prima acțiune a Asociației a fost o întâlnire a membrilor cu ambasadorul României la Praga, a doua — o discuție cu privire la satele chești din Banat, ai cărei participanți au putut viziona și filmul documentar „Piemule” al regizoarei Jana Ševčíková, o imagine realist-poetică a vieții compatrioților noștri din sud-vestul României. Acum pregătim, printre altele, inaugurarea cursurilor de limba română pentru începători și pentru avansați, o masă rotundă privind traducerile din literatura română în limba cehă, o expoziție a tablourilor unui pictor moldovean trăind în Cehia, o lectură dintr-un roman în curs de apariție, inspirat de o călătorie în Carpații Meridionali...

Deocamdată n-avem informații precise cu privire la existența unei asemenea organizații din România. Dacă vom afla că a fost înființată o asociație a cetățenilor români care doresc îmbunătățirea relațiilor dintre statele noastre, vom intra numaidecît în contact cu ea, în vederea unei colaborări utile pentru amîndouă părțile.

Libuše Valentova

(secretară a Comitetului Asociației Ceho-Slovacia-România)

Premiul Uniunii Latine

● La 5 noiembrie 1991 a fost decernat „Prix international Union Latine des litteratures romanes 1991”. Dintre autorii propusi (intre care și Augustin Buzura), un prestigios juri internațional (în a cărui componență e de remarcat prezența unui alt român, criticul Dan Hăulică) condus de Stefano Rolando (Italia) a selectat pe scriitorul portughez José Cardoso Pires. Născut la 2 oct. 1925 la Pêso (Portugalia), stabilit din 1980 la Londra José Cardoso Pires este considerat unul dintre cei mai mari prozatori portughezi contemporani, cea mai rebelă voce a romanului lusitan. Volumele sale, atât cele de început, aflate sub semnul neorealismului, cât și cele de maturitate, ce-l impun ca pe un nume de prestigiu al avangardei, s-au bucurat de succes internațional (Invitatul lui Job, 1963, tradus în 7 limbi; Delfinul, 1968, care a cunoscut 9 ediții în afara Portugaliei și care, la apariție, a fost desemnat de critica franceză, drept una din cele mai bune cărți ale anului, Dinosaurio excelentissimo 1972, o biografie satirică a lui Salazar etc....).

Lautréamont pe scenă

● Hans-Peter Cloos a transpus pentru scenă Cîntecele lui Maldoror de Lautréamont, fără a arbi nimic din atmosfera violentă datorată atât unui decor din lemn brut cu o arhitectură agresivă luminată feeric, cât și celor doi interpreți, Feodor Atkins și Alex Descas împreună cu dansatoarea Gita Barthel, cu o reacție subtilă de sălbăticiuni abia imblinzite. Spectacolul se desfășoară la Théâtre Paris Villette. (LE MONDE, ARTS-SPECTACLES, 31 oct.).

Dubuffet la Muzeul de Artă decorative

● În pavilionul Marsan al Luvrului unde se află Muzeul Artelor decorative s-a organizat prima mare retrospectivă Dubuffet datorată lui François Mathey. Pictorul a donat în 1957 muzeului un mare număr de lucrări. Din acel an ele au fost prezente, în parte, pe șimeze. Este întâia oară când sînt expuse în totalitate și vor rămîne la dispoziția publicului pînă la sfîrșitul lui martie 1992. (LE MONDE, ARTS-SPECTACLES, 31 oct.).

O subtilă parabolă...

...este considerat de critică noul film al regizorului indian Satyajit Ray (producție franco-indiană), Ramurile copacului. Reunindu-se la căpătîiul părintelui bolnav, membrii familiei au răgazul să-și analizeze viața și modul în care au acționat. Ray realizează „o subtilă parabolă despre fidelitate și compromis”. (LE MONDE, ARTS-SPECTACLES, 31 oct.).

Louis Maile pe platouri

● Cunoscutul realizator francez Louis Maile (La revedere copii, Milou en mai) a cumpărat drepturile de ecranizare ale romanului Dangereuse de Joséphine Hart. Filmările vor începe către sfîrșitul acestui an. S-a aflat că în principalul rol masculin a fost distribuit actorul Jeremy Irons. (PREMIERE, noiembrie).

Din nou despre Toulouse-Lautrec

● După cum am mai anunțat la această rubrică, la Hayward Gallery din Londra s-a deschis o expoziție retrospectivă consacrată lui Toulouse-Lautrec (1864-1901). Astăzi sîntem în măsură să oferim câteva amănunte. Organizatorii expoziției au ales un decupaj tematic și cronologic care are meritul clarității, mai ales dacă se compară cu fermecătorul talmeș-balmeș de la Muzeul din Albi: primele lucrări, portrete, Montmartre, vedete, artele aplicate și teatrul, bordurile, circul, ultimele lucrări. S-a insistat pe diversitatea temelor și invenția în tehnicile folosite de Lautrec. Artistul respiră în voce pe cei

1800 mp de la Hayward Gallery: 180 de lucrări, dintre care 70 de picturi, vreo 12 afise originale, 55 gravuri, vreo 40 de desene și citeva vitralii, toate imprumutate de la muzeele de la Albi și Orsay, Art Institute din Chicago, Statul Museum for Kunst din Copenhaga, Muzeul Pușkin din Moscova și de la numeroși colecționari particulari. Expoziția va rămîne deschisă la Londra pînă la 19 ianuarie 1992, după care, între 21 februarie și 1 iunie, va fi prezentată la Grand Palais din Paris. În imagine: Fata cu blană, Domnișoara Jeanne Fontaine, detaliu, 1891. (LE FIGARO, 22 octombrie).

Cărțile lui Prospero

● Intitulat Cărțile lui Prospero, filmul realizat de Peter Greenaway după piesa Furtuna de Shakespeare este cea mai ambițioasă ecranizare a unei opere shakespeariene. Croit în întregime pe măsura marului actor Sir John Gielgud (Prospero), care străbate netulburat labirintul de cuvinte și reflecții shakespeariene, filmul lui Greenaway este însă, în opinia criti-

rilor de specialitate, un eșec. „Depășind cu mult posibilitățile unei ecranizări, regizorul cade în propria sa cursă: acolo unde povestirea ar trebui să pătrundă în adîncul conștiinței, ea rămîne la suprafață, ca un tablou iritant — scrie Reiner Nolden în Die Welt. (În imagine, John Gielgud în rolul Prospero, într-o scenă din film).

Farmecul unei eterne tînereti...

...caracterizează spectacolul de la teatrul Renaud-Barrault, Un prénom d'archiduc, regizat de Michel Soutter după prozatorul elvețian Charles-Ferdinand Ramuz. Între un trapez și o mobilă de grădină se leagă, se întredătrund, căutîndu-și răs-

punsuri, amintirile. Farmecul unei eterne tînereti este exprimat de cele două personaje care își mărturisesc sentimentele, afecțiunea. Interpreți: Martine Paquet și Claude Guyonnet. (LE MONDE, ARTS-SPECTACLES, 31 oct.).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Kulturchronik

● Cititorul din România va avea o surpriză deschizînd numărul 5 al revistei „Kulturchronik”. La rubrica „Porträt” îl descoperim pe compozitorul de origine română Sergiu Celibidache. Părăsind țara la 24 de ani (în 1936) și-a continuat studiile de filosofie și muzică în Germania. În perioada dintre 1945 și 1952 a fost dirijorul șef al filarmonicii din Berlin. Atît gîndirea sa cit și concepția sa despre muzică au fost influențate (începînd cu anii 30) de contactul său cu filosofia Zen-Budhistă. În cadrul producției internaționale de muzică, Sergiu Celibidache reprezintă o personalitate genială, individualizată prin faptul că nu înregistrează discuri. El este cel care a adus orchestrei din München aplauzele și admirația întregii lumi. Sergiu Celibidache trăiește acum la Paris, dar se simte încă, în fond, ca un berinez. El însuși declară: „Trebuie să dau mai departe ceea ce am primit în Germania”.

Berlin, orașul care redevine acum capitala Germaniei unificate, este și centrul manifestărilor literare. Capitolul despre literatură prezintă orașul Berlin ca pe o metropolă literară în căutarea epocii de aur a anilor '20. În urma unei anchete — inițiate de Universitatea Liberă din Berlin — cei 237 de autori întrebați au confirmat existența unui climat social-politic propice în Berlin. Principalul motiv care a condus la această concluzie nu a fost determinat de politica culturală desfășurată de Senat (cărui i s-ar fi putut reproșa că alocă sume prea mici culturii) ci mai ales de posibilitățile multiple de a se întruni în Café-uri literare și congrese literare. Cocolușul Literar Berlin este reprezentativ pentru schimbul de idei între est și vest, activitate care se întinde pe o perioadă de mai multe decenii. Prima întîlnire a autorilor din 1962 (un an după ridicarea zidului) s-a desfășurat cu participarea unor autori ca Peter Weiss și Johannes Bobrowski. La această întîlnire autorii au insistat să fie anulată disocierea dintre literatură și politică.

● În afară de autorii consacrați (Peter Schneider, Stefan Heym, etc.) în Germania mai trăiesc și scriu și autori mai puțin cunoscuți. În această ordine de idei este prezentat Eckhard Henschel, un autor care a fost nesocotit pentru că a fost înțeles greșit, fiind autor de romane realist-umoristice și colaborînd la reviste de satiră. Semnatarul articolului încearcă o reabilitare a scriitorului subliniînd talentul său, ironia sa superioară, umorul spumos. Din vasta sa operă, care include aproape toate genurile literare (de la forme literare scurte la teatru radiofonic și romanul de atmosferă) sînt de reținut titlurile ca „Un țaran charismatic”, „Negru”, „Biografia lui Helmut Kohl” sau texte mai recente ca „Dolce Madonna Blonda”.

● Themen der Zeit prezintă un articol despre Revoluția pasnică din R.D.G. (1989). Lipsa unei ideologii și faptul că demonstrațiile nu au fost organizate de un om politic fac ca acest fenomen să se situeze în contradicție cu toate teoriile existente pînă acum despre mișcările sociale. Sociologul Karl Dieter Oop (Univ. Hamburg) și colegul său Peter Voss (Leipzig) răspund la întrebarea cum de a fost posibil ca mii de oameni să se strîngă în aceeași zi și la aceeași oră în apropierea Pietei Karl Marx. Iată răspunsul: din anul 1982 la Nikolaikirche, în apropierea Pietei Karl Marx, se țineau încoadru cu orele 17,00, slujbe pentru pace. Aceasta este una dintre cauzele interne care au facilitat și încurajat demonstrațiile, deoarece aceste întîlniri s-au transformat ușor în marsuri sociale. A doua întrebare se pune în legătură cu pasivitatea poliției. Aceasta nu poate fi explicată printr-o etică creștină (influența forțelor bisericesti fiind prea mică la data aceea) ci mai degrabă printr-o „normă socială” care se află în plină dezvoltare și care se surzinează pe expresia „Fără violență!” (C.R.P.)

Esprit

● NUMĂRUL pe octombrie al revistei ESPRIT poate fi considerat prin sumarul său nu numai un număr lunar al unei reviste de cultură ci un număr de „referință” asupra unor probleme politico-economico-culturale caracteristice Europei în general și în special Europei de est, a relațiilor dintre cele două zone ale bătrînului continent, la doi ani după „dărîmarea zidului” deci după înlăturarea „cortinei de fier”. Revista strînge în paginile ei contribuții importante ale unor colaboratori de prestigiu care caută să argumenteze, să explice și să găsească motivații — care pot deveni răspunsuri, chiar încercări de soluții — ale situațiilor ivite în țările foste de est după înlăturarea regimurilor comuniste, situații care nu pot fi în totalitate generalizate, globalizate, ivîndu-se caracteristici specifice locale, intervenînd factori de etnie, de formație culturală și chiar religioasă, cu o manifestare violentă. Violenta rînduie ei poate fi explicată datorită deceniilor de opresiune, de încercare a nivelării prin deznăționalizare în numele unui internaționalism mult cîntat. Articolele publicate în acest număr sînt componente ale unui „portret” amplu, divers ca manifestare, conceptual, însă unitar. Pierre Hassner este autorul unui studiu important Europa și spectrul naționalismului, care a fost obiectul unei comunicări din noiembrie 1990 la colocviul cu tema „Europa 2000” la Institutul affari Internazionali de la Roma. Autorul însă își actualizează cercetările aducîndu-le la zi (iunie 1991). Așa cum arată Monica Lovinescu în articolul „Interdicția de a fi român” sau despre naționalism publicat în nr. 44 al revistei 22, în stilul său specific, concentrat, la obiect, folosînd exemplificări cit mai exacte — în acest caz argumentele lui Hassner — „Pierre Hassner nu cedează ispitei — atât de comună, de a confunda actualul val de naționalism cu cel dintre cele două războaie”. Autorul, analizînd stările actuale din țările de est, relevă totodată și pericolele iminente care, exacerbate, duc la reacții nedorite, izbucnirile de naționalism. „Problema generală este cea a contrastului între căutarea progresului economic și teama de insecuritate, dintre deschiderea frontierelor și nostalgia după comunitățile închise și stabile”. Dar, continuă Hassner „un cerc virtuos s-ar putea substitui cercului vicios dacă acțiunea politică și solidaritatea sînt folosite activ, în raport cu comunicarea inevitabil conflictuală provocată de interdependența economică și culturală, canalizînd-o în direcția integrării progresive”. Autorul consideră că „problema principală a Europei este cea a destabilizării prin deschidere: destabilizare economică prin comerț, destabilizare culturală prin emigrare” urmată de anumite măsuri și atitudini noi. Existența mai multor probleme nu este niciodată lipsită de dificultăți dar este nevoie de încredere reciprocă, de înțelegere a principiilor generale, de bază, de a pune la nașterea de comunitate și de naștere, această este tema nu mai puțin importantului articol semnat de Pierre Kende. Care este alternativa la statul-națiune? „O criză majoră se desfășoară sub ochii noștri. Pe de o parte sînt state care cîștigă o unitate imposibilă în care o omnie minorităților importante pe care statul lor le are în sarcină n-ar exista niciunul. Pe de altă parte sînt state care cîștigă dintr-o trăsătură de condei. Pe de altă parte sînt state care încercînd să creeze în minunile unei modificări a frontierelor cărora li se opune un sistem de apărare internațională. Pentru a considera că îndenărtînd demnele existențe mai ales acum, „națiunea politică trebuie să se debaraseze de orice exclusivism iar naționalitatea culturală să devină la fel ca și cea religioasă, un dat al conștiinței individuale sustinută de drept”. (A.F.)

Fidel Castro, diavolul și bunul Dumnezeu

● Dl. Al. Iancu semnează în **TINERETUL LIBER** de joia trecută un comentariu referitor la Cuba intitulat **Precum creștinii din catacombele Romei antice ne vom apăra**. Declarația aparține lui Fidel Castro și a fost făcută la recentul Congres al P.C.C. O deosebire dintre comuniști și creștinii consta de pildă în faptul — care pare a scăpa lui Castro, deși a acordat, acum câțiva ani, o carte întreagă de interviuri pe tema religiei — că cei din urmă au trăit în catacombe înainte ca religia lui Iisus să cucerească lumea, în vreme ce comuniștii cubanezi au fost împinși în catacombele unde își țin acum congresele după ce comunismul și-a încheiat destulul de cuceritor al lumii. Castro a mai spus, cu același prilej, că va negocia și cu diavolul dacă va fi nevoie pentru a scoate Cuba din criza economică. E și asta o deosebire dintre creștinii și comuniștii: aței, comuniștii nu cred în diavol și-l invocă doar metaforic. Presupunem că vorbind de diavol, Fidel Castro s-a gândit la capitaliști sau la americani. De când bunul Dumnezeu, adică U.R.S.S., l-a abandonat pe liderul comunist cubanez, chiar că numai diavolul l-ar putea ajuta. Numai să nu-i pună vreo condiție drăcească! ● **Cotidianul AZI** (tot de joi 14 nov.) preia — cu o mică satisfacție rău ascunsă! — o notă din publicația socialistă **Duma**, care apare la Sofia, referitoare la un incident recent din capitala Bulgariei (persoane neidentificate au profanat Monumentul armatei sovietice), care l-a determinat pe Gorbaciov să anuleze o proiectată întâlnire cu Jelev (care a fost primit doar de Elțin). Ne amintim și de criticile severe la adresa președintelui bulgar din revista **Europa**. Și de batjocurile la care **România Mare** l-a supus pe Havel. Cine se aseamănă se adună! ● Fără bucurie, citim în **ROMÂNIA LIBERĂ** (14 nov.) și în **EPOCA** (nr. 40), că a reapărut **Scinteia**. Noi n-am văzut-o încă. Organ al Comitetului de reorganizare a P.C.R., ziarul este așa-zicând camuflat în paginile **Democrației** dlui Eugen Florescu. Pe lângă articole în limba de lemn binecunoscută, primul număr conține și un poem al dl. Ion Gheorghie intitulat **Există un asemenea partid**. Nu vă mai spunem care partid smulge poetului entuziasta constatare. Să citești și să crezi că există: există un asemenea poet? ● Alt scriitor care ține cu tot dinadinsul să se compromită irevocabil este dl. Romulus Vulpescu. Intervențiile sale șovine din Parlament ori colaborarea la **România Mare** nu i s-au părut de ajuns poetului și traducătorului. El și-a oferit serviciile ca martor al apărării, adică al dlui C.V. Tudor, în procesul de calomnie care i-a fost intentat acestuia de către dl. Gh. Robu. Citim în **COTIDIANUL** din 15 nov. că dl. Vulpescu s-a referit la Voltaire, Napoleon și Demostene pentru a convinge instanța că articolul dlui C.V.T. intitulat **Jos robu, dle Robu!** este o „operă literară”, adică un pamflet, și nicidecum o calomnie ordinară. Cu această ocazie dl. Vulpescu s-a declarat dispus să facă pușcărie de dragul unei „cucoane” în pațul căreia l-ar descoperi, firește, gol-goluț, soția lui. Ideea i-a venit fiind întrebat din sală dacă socotește că nu e vorba de calomnie atunci când ești acuzat public, precum dl. Robu, de o faptă pe care n-ai comis-o. Nu mai e necesar să spunem ce fel de faptă, a spus-o dl. Vulpescu. „Fără comentarii”, încheie relatarea din **Cotidianul** dl. Lucian Gheorghiu. Noi vom

face totuși unul și anume întrebându-ne ce s-o fi petrecut în conștiința unui om învățat și talentat ca dl. Vulpescu încât să-l fi determinat a apărea într-un rol atât de murdar și alături de un personaj atât de odios. Oare dl. Vulpescu să nu-și dea seama la ce se pretează? Noi credem că-și dă perfect seama, dar că nu are de ales. Preferăm să nu ne mai întrebăm și de ce. Lăsăm biete conștiința a dlui Vulpescu obligația de a pune întrebarea și de a răspunde. ● Și un alt scriitor, dl. Radu Theodoru, a fost martor în proces. Cel puțin așa s-a recomandat — scriitor! — d-sa în fața instanței, prezentându-și nesolicitat de nimeni opera. Laudă-te gură! Dl. R. Th. era până deunăzi mai cunoscut pentru alte activități decît pentru literatură. Poate speră că tovarășia dlui C.V.T. îi va aduce gloria literară. Noi ne îndoiim. Îi recomandăm să încerce alte tovarășii.

hilare la adresa civilizației americane. Semnatarea prezentării și traducerii, Doina Pologea, nici nu cunoaște, de altfel, engleza, din moment ce traduce fragmentul de roman nu din originalul englez, ci dintr-o versiune franceză (bineînțeles, fără să mărturisească aceasta). Pe de altă parte, ea nu cunoaște foarte bine nici limba franceză și nici chiar limba română, traducind unele expresii mot-à-mot, precum coana Chirița. (Iată un exemplu: expresia franțuzească „combinaison quadrangulaire”, care se referă la o practică amoroasă și ar fi putut fi tradusă „combinație în patru”, este tradusă de Doina Pologea prin „combinație în patru unghiuri”; tot e bine că nu a tradus „combinezon în patru unghiuri”!). Cam acesta este nivelul de cultură al celor incurajați de **Literatorul** să critice civilizația occidentală.

nu mă voi fi născut în asemenea familie, ci voi fi și noi în jurul efigiei, cînd iubirea pentru cel care a murit nu mai compensează indiferența de care a avut parte pe cînd trăia. Poate că într-o zi vor înțelege că mi-am îndeplinit ca nimeni altul datorită firească, aceea de reprezentant al unei părți din secolul nostru; și cînd o vor înțelege vor scrie că n-am fost înțeles în epoca mea, că din nefericire am trăit printre dușmanii și indiferență, că este păcat că s-a întimplat așa etc., etc., etc. A scrie aceste cuvinte va fi — în epoca în care ele vor fi scrise — la fel de absurd ca și a sta în jurul efigiei mele în acel viitor. Oamenii învață doar pentru folosul strămoșilor lor, deja morți demult. Știm să-i învățăm doar pe cei morți adevăratele reguli de a trăi.

Datorită acestui număr din **Secolul 20**, stăm acum și noi în jurul efigiei lui Fernando Pessoa, intrăm în „adevărața sa familie”, îl iubim. E absurd și bine. ● În numărul 42 al magazinului **WEEK-END** editat de „Tineretul liber” sintem amenințați cu „Piatra Apocalipsului” care cîntărește un miliard de tone și se îndreaptă spre noi cu 20 de Km pe secundă. Luîndu-și informația din surse serioase („Le Nouvel Observateur”), tinerii gazetari se străduiesc să ne facă sfîrșitul (de săptămîină) cît mai plăcut, descriind consecințele pe care le-ar avea coliziunea uriașului asteroid cu Terra: praf și pulbere. Cum probabilitatea („șansa” — scriu colportorii noștri de vesti sinistre!) ciocnirii e mai mică decît cea a cîștigării marelui premiu la Loto (se vede că ziaristii francezi nu știu că la noi șansa asta și-o mai aranjază și omul cu mina lui), nu e cazul să ne facem provizii de griji pentru catastrofe virtuale, că avem și așa destule, reale.

O revistă pentru liniștea noastră

● În **LITERATORUL** (nr. 11) este incriminată din nou, într-o notă nesemnată, acțiunea acelor intelectuali care atentează la liniștea noastră: ei „o batjocoresc cu „finețe literară” și o spulberă cu „intelectuală delicatețe”. Nu sînt date nume, dar din alte note, tot nesemnate, reiese că printre persoanele vizate se numără Mariana Marin, care critică în **Contrapunct** faptul că **Literatorul** face jocul oficialității. Un alt nume trecut la index este acela al lui Nicolae Prelipceanu, prezent cu articole anticomuniste în **Alianța Civică**. Drept urmare, și Mariana Marin și Nicolae Prelipceanu sînt acuzați de comiterea unor... greșeli de gramatică. Ne aducem aminte că în numărul anterior al revistei **Literatorul** i se reproșa lui Nicolae Manolescu faptul că este „un obișnuit al Departamentului de Stat” al S.U.A. (P.A.C. fiind numit, batjocoritor, în stil fesenist, „Partidul Alianței Civice nord-atlantice”), iar umorul de bună calitate — dar, din nefericire, anticomunist, antiprezidențial și antigubernamental! — din **Academia Cațavencu** era caracterizat ca o sumă de „impertinențe și mojicii”. Încet (dar sigur) ne dăm seama că pentru echipa de la **Literatorul** toți scriitorii și publiciștii care au opinii neconforme cu linia oficială sînt un fel de forte destabilizatoare. ● Ar fi o greșală să credem că în paginile revistei **Literatorul**, S.U.A. au parte de o privire mefientă cu totul întimplător, numai din cauza dorinței autorului de note nesemnate de a denigra vizita lui Nicolae Manolescu la Departamentul de Stat. În realitate, această revistă creată pentru liniștea noastră, cu sprijinul înaltului personaj care de aproape doi ani ne asigură o liniște desăvirșită, duce o campanie susținută împotriva civilizației americane, care, cu zgomotul ei infernal, nu ne lasă să dormim. Într-un număr anterior al revistei (7), în prezentarea unui fragment din romanul **Lolita** al lui Vladimir Nabokov, se afirmă negru pe alb: Romanul „se constituie într-un comentariu penetrant, dar plin de amărăciune, la adresa unei Americi intrupată, cu toate viciile ei, în persoana unei «nimfete» de 12 ani, Lolita”: Lolita se dovedește o experimentată mașină de făcut dragoste, care cere să i se plătească fiecare minut de feticire acordat. Civilizația americană, în locul oricăror valori, ne-o propune pe această Lolita, dimpreună cu minciuna, artificialul, senzațiile violente mergînd pînă la crimă”. Numai în ziarul **Scinteia** din perioada „războiului rece” mai apăreau asemenea diatribe

Un eveniment literar

● Cu echivalentul unui kilogram și jumătate de ceapă se poate cumpăra numărul 334-335-336 al **SECOLULUI 20**, dedicat în întregime extraordinarului poet portughez Fernando Pessoa, pînă azi puțin cunoscut cititorilor români. Alcătuit și pregătit pentru tipar de Dinu Flămînd încă în urmă cu trei ani, cînd se serba centenarul poetului, Dosarul Pessoa — cuprinzînd traduceri, studii și iconografie — a fost împiedicat să apară la vremea aceea, dar el își păstrează calitatea de eveniment cu atît mai mult acum, cînd piața e invadată de subproduse literare.

Conceput în cercuri concentrice și cercuri interferente avînd ca centru opera lui Pessoa și a heteronimilor săi Alvaro de Campos, Alberto Caeiro, Ricardo Reis și Bernardo Soares, volumul (îngrijit de Ilieș Câmpeanu) cuprinde semnăturile celor mai avizați specialiști români în domeniul spiritualității portugheze: Dinu Flămînd, care are partea leului, Marian Papahagi, Mihai Zamfir, Dan și Mioara Caragea, Alina Cambir, Micaela Ghițescu. „Mă gîndesc uneori cu o plăcere tristă — scrie Pessoa în **Cartea neliniștirii** sub identitatea heteronimului Bernardo Soares — că într-o zi, într-un viitor căruia eu nu-i voi mai aparține, aceste fraze pe care le scriu vor fi glorificate și că voi avea, în sfîrșit, «oameni care să mă înțeleagă», oamenii mei, adevărata mea familie în care să mă nasc și să fiu iubit. Dar nu numai că eu

● Semnalăm apariția unei noi reviste: **Monștri sacri**, editată de Casa de presă și editură Rampa și Ecranul (director general George Genoiu). Revista își propune să realizeze o imagine atractivă, deconectantă dar și instructivă, a mapamondului teatral și cinematografic. Cititorii pot afla, din acest prim număr, o serie de lucruri din viața unor monștri sacri de ieri și de azi, de la Elvira Popescu la Madonna, de la Ava Gardner la Jane Fonda, de la Toma Caragiu la Sylvester Stallone...

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1235). Critică: Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie: Constanta Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu. C. Toiu (interior 1736). Artă: Valentin Silvestru, Eugenia Voică (interior 1736) Externe: Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andronache, Mihail Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159). TELEFAX: (400) 12 82 53. CORESPONDENȚI: Mircea Iorgulescu (Paris), Dorin Tudoran (Washington)